

Først læring – så næring

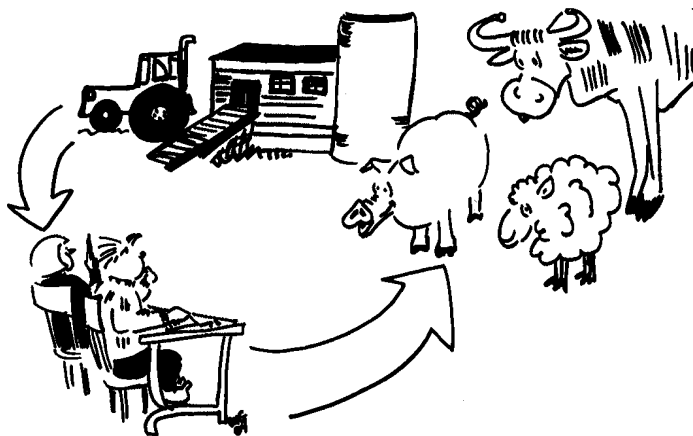
Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag
Evalueringsrapport nr 2

**Tone Nergård
Berit Verstad**

Først læring - så næring

Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag
Evalueringsrapport nr 2

Tone Nergård
Berit Verstad

Høgskolen i Nord-Trøndelag

Rapport nr 23

Avdeling for sykepleier-, ingeniør- og lærerutdanning

Avdeling for samfunn, næring og natur

ISBN 82-7456-391-3

ISSN 1502-8186

Steinkjer 2004

Forord

Denne rapporten omhandler andre del av evalueringen av pilotprosjektet *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag. Evalueringsprosjektet startet høsten 2002 og skal avsluttes høsten 2004.

For å følge utviklingen av pilotprosjektet *Gården som pedagogisk ressurs* er evalueringen delt inn i tre delprosjekter. Del en og to retter fokuset på kursdeltakerne, mens del 3 fokuserer på kommunenivå.

Del 1: Læring gir næring – næring gir læring?
Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag.
Evalueringsrapport nr 1 (Nergård og Verstad 2004)

Del 2: Først læring – så næring
Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag.
Evalueringsrapport nr 2 (Nergård og Verstad 2004)

Del 3: Kommunenivået

Evalueringen er utført på oppdrag fra prosjektledelsen i *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord Trøndelag og finansiert av Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Vi vil rette en spesiell takk til deltakerne på kurs 3 og 4 som har bidratt til å gjøre evalueringen mulig. En takk også til HiNTs medlem i styringsgruppa Per Aunet og prosjektleder i *GSPR*, Øyvind Lyngstad som har foretatt en ekstra purrerunde for å få inn flest mulige spørreskjema. Takk til førstelektor Hans Wilhelm Thorsen for kritisk konstruktiv lesning av første rapportutkast.

HiNT
Levanger og Steinkjer, november 2004

Tone Nergård og Berit Verstad
prosjektledere

INNHold

Forord	3
1 Innledning	8
1.1 Om prosjektet Gården som pedagogisk ressurs.....	8
1.1.1 <i>Gården som pedagogisk ressurs – utviklingslinjer</i>	9
1.1.2 <i>GSPR - en del av nettverket ”Inn på tunet”</i>	11
1.2 GSPR som innovasjonsprosjekt	12
1.3 Samfunnmessig bakgrunn for samarbeidet mellom gård og skole.....	13
1.3.1 <i>Bakgrunnsfaktorer for landbruket</i>	13
1.3.2 <i>Bakgrunnsfaktorer for utdanningssektoren</i>	14
1.4 Formål og problemstillinger for evalueringsrapporten	15
1.5 Oppbygging av rapporten	17
2 Metode	18
2.1 Metodevalg og begrensninger ved metoden.....	18
2.2 Oppbygging av spørreskjemaene.....	19
2.3 Nøkkelinformantintervjuet.....	20
2.4 Utvalg og datamateriale.....	21
2.4.1 <i>Gruppen bønder som har svart</i>	21
2.4.3 <i>Representativitet</i>	23
2.5 Validitet, reliabilitet og dataanalyse.....	24
3 Kurset ”Gården som pedagogisk ressurs”	25
3.1 Kjennskap til kurset	25
3.2 Bøndenes interesse for å delta på kurset	26
3.3 Lærernes interesse for å delta på kurset GSPR.....	28
3.4 Bøndenes og lærernes vurdering av kurset.....	30
3.4.1 <i>Deltakernes forventninger til og opplevelse av kurset</i>	30
3.4.2 <i>Deltakernes tilfredshet med rammebetingelsene for kurset</i>	31
3.4.3 <i>Deltakernes tilfredshet med prosjektarbeidet</i>	32
3.4.4 <i>Kontakt mellom ulike aktører</i>	33
3.5 Prosjektleders vurdering av kurset og kursinnhold.....	34
3.5.1 <i>Spredning av Nord-Trøndelagsmodellen</i>	36
3.6 Drøfting.....	38

4	Nettsted og nettverk i GSPR	40
4.1	Intensjonen med og oppbyggingen av internettsida http://www.gspr.no	40
4.2	Nettstedet som informasjonskanal.....	42
4.3	Prosjektleders vurdering av websida.....	44
4.4	Drøfting av nettsidene til GSPR.....	45
4.5	Nettverket GSPR.....	45
5	Bøndernes erfaringer og framtidsvisjoner	47
5.1	Bøndernes erfaringer med ulike samarbeidspartnere	47
5.1.1	<i>Samarbeidet med skolen og læreren</i>	47
5.1.2	<i>Kommunens støtte til GSPR</i>	48
5.1.3	<i>Foresattes engasjement</i>	49
5.1.4	<i>Elevenes aktivitet</i>	50
5.1.5	<i>Oppsummering av bøndernes erfaringer med samarbeidspartnerne</i> 51	51
5.2	Jenter og gutters forhold til aktivitetene på gården.....	51
5.2.1	<i>Oppsummerende drøfting</i>	52
5.3	Bøndernes holdninger til arbeidet med GSPR.....	53
5.4	Ringvirkninger av GSPR og rekruttering av nye bønder og gårdsbruk.....	54
5.4.1	<i>Rekruttering av nye bønder og gårdsbruk til GSPR</i>	55
5.5	Faktorer som er viktige for å utvikle GSPR som næring.....	56
5.5.1	<i>Lønn og økonomisk kompensasjon til bøndene</i>	58
5.5.2	<i>Oppsummerende drøfting av faktorer som er viktige for næringsutvikling</i>	59
5.6	GSPR som framtidig næring.....	60
6	Lærernes erfaringer og framtidsvisjoner	62
6.1	Hvorfor har skolene valgt å involvere seg i GSPR?	62
6.2	GSPR i forhold til årsplaner og virksomhetsplaner	63
6.3	L97 og planarbeidet ved skolene	63
6.4	Samarbeid, planlegging og fordeling av arbeidsoppgaver.....	64
6.5	Hvilken type gård og bonde passer best til et slikt samarbeid? 65	65
6.6	Støtte fra kommune og foresatte	66
6.7	Det faglige arbeidet med GSPR ved skolen	67
6.8	Elevenes utbytte av GSPR – slik lærerne vurderer det	68
6.9	Jenter og gutters forhold til aktivitetene på gården.....	69

6.10	Spredning av prosjektet internt på skolene	70
6.11	Lærernes vurdering av framtidsutsiktene for GSPR	71
6.12	Drøftende oppsummering	72
7	Først læring – så næring?	74
7.1	Nyskappingsfasen.....	74
7.1.1	<i>Kurset Gården som pedagogisk ressurs</i>	74
7.1.2	<i>Nettverket og nettsida</i>	75
7.1.3	<i>Nyskappingsfasen - oppsummering</i>	76
7.2	Aksepteringsfasen.....	77
7.2.1	<i>Aksepteringsfasen – en oppsummering</i>	78
7.3	Spredningsfasen.....	79
7.4	Konklusjon.....	80
	Litteratur	82
	Vedlegg	84

1 Innledning

Denne rapporten dokumenterer fase 2 i evalueringen av prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs*. I dette kapitlet presenterer vi først mål, organisering og bakgrunn for prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs*, og ser deretter dette prosjektet i sammenheng med nettverket ”Inn på Tunet”. Videre betrakter vi GSPR som et innovasjonsprosjekt og ser på de samfunnsmessige forutsetningene for prosjektet, før vi presenterer målene for evalueringa.

1.1 Om prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs*

Gården som pedagogisk ressurs (GSPR) er et 3-årig pilotprosjekt i Nord-Trøndelag¹. Prosjektet startet våren 2002 og skal avsluttes høsten 2004. Hovedmålsettinga i prosjektet er ”Utvikling av modeller som dokumenterer at det er mulig å etablere samarbeid gård – skole som en del av det ordinære kommunale forvaltningssystemet” og ”Nord-Trøndelag med sine eksempelkommuner utvikles som pilot- og foregangsfylke på nasjonalt nivå” (Staup vgs. 2002). Bakgrunnsdokumentene for GSPR i Nord-Trøndelag viser til at ”De mest sentrale delmålene er ...

- *Næringsperspektivet: Registrere og dokumentere det nærings- og inntektsmessige aspektet for gårdbrukere som er inne i et gjensidig forpliktende samarbeid gård – skole*
- *Bygdeperspektivet: Registrere og dokumentere effekten i lokalmiljøet/bygda av et formalisert samarbeid gård – skole*
- *Pedagogisk perspektiv: Registrere og dokumentere ut fra skolens målhierarki*
- *Kommuneperspektivet: Utvikle og prøve ut ulike organisatoriske og økonomiske modeller på kommunenivået som grunnlag for å etablere samarbeid gård - skole som en del av det kommunale forvaltningssystemet”(Staup vgs. 2002).*

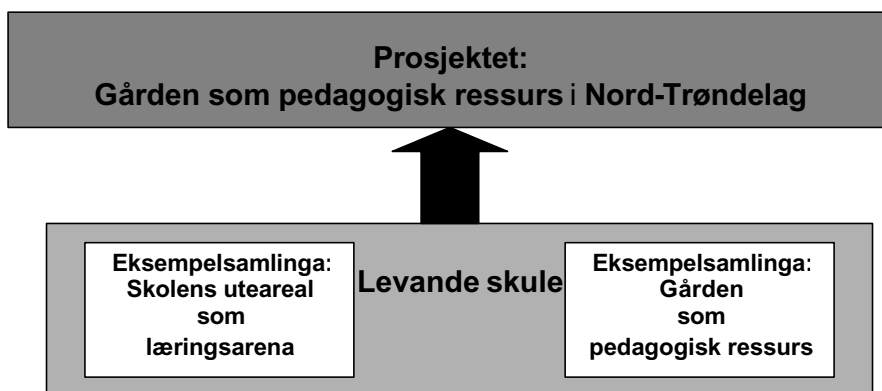
¹ Pilotprosjektet *Gården som pedagogisk ressurs* er nærmere beskrevet i evalueringsrapport nr 1: *Læring gir næring – næring gir læring? Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag* (Nergård og Verstad 2004).

Prosjektet GSPR (2002-04) er organisert med ei styringsgruppe og en prosjektledelse. Styringsgruppa har representanter fra sentrale organisasjoner i tilknytning til *Gården som pedagogiske ressurs*. Disse er representanter fra Fylkesmannens landbruksavdeling, Kommunenes Sentralforbund, Nord-Trøndelag Bondelag, Statens Utdanningskontor i Nord-Trøndelag, Levanger videregående skole (Staup) og Høgskolen i Nord-Trøndelag, Avdeling for sykepleie-, ingeniør og lærerutdanning. Prosjektledelsen er lagt til Levanger videregående skole, Staup.

Finansieringen av *Gården som pedagogiske ressurs* er sikret ved at prosjektet er tatt inn i Regionalt utviklingsprogram (RUP) for Nord-Trøndelag, og tildelt kr. 1.740.000,- i treårsperioden. Dette programmet forvaltes og finansieres av Fylkesmannens landbruksavdeling i Nord-Trøndelag, Regional Utviklingsavdeling i Nord-Trøndelag fylkeskommune og Statens Nærings- og distriktsutviklingsfond i Nord-Trøndelag. Levanger videregående skole bidrar med en egenandel i prosjektet som dekker en 20% rådgiverstilling, samt kontorhold og noe driftsmidler for prosjektledelsen. Høgskolen i Nord-Trøndelag finansierer og gjennomfører evalueringa.

1.1.1 Gården som pedagogisk ressurs – utviklingslinjer

Gården som pedagogisk ressurs (GSPR) i Nord-Trøndelag bygger på erfaringene fra prosjektet *Levende skule* ved Norges landbrukshøgskole på Ås (NLH)².

Figur 1: Sammenhengen mellom Levande skule og Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag

² Prosjektet *Levende skule* og sammenhengen med *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag er nærmere beskrevet i evalueringsrapport 1: Læring gir næring – næring gir læring? *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag (Nergård og Verstad 2004)

Prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag har tatt tak der *Levande skule* stoppet opp. Arbeidet i Nord-Trøndelag bygger blant annet på anbefalingene i sluttrapporten fra eksempelsamlinga *Gården som pedagogisk ressurs* i *Levande skule* (Parow 2000a), der det poengteres at for å sikre en videreutvikling er det viktig å utvikle eksempelkommuner, regionale ressurscenter, kurstilbud for bønder, et bedre forhold mellom regelverk, forsikringsordninger og praksis, og et nasjonalt nettverk.

I Nord-Trøndelagsmodellen er det lagt mindre vekt på økologisk jordbruk og steinerpedagogikk som forutsetninger for samarbeidet, det er det allmennpedagogiske som står i fokus. Dette skal være et tilbud til alle elever, og disse finner man i den offentlige skolen. Et allmennpedagogisk perspektiv har større mulighet for spredning i den offentlige skolen. Kravet om forankring av aktivitetene i læreplanen var klart også i *Levande skule*, og dette er videreført og presisert i *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag. Ved å tone ned kravet om økologisk drift ønsker man å henvende seg til flest mulig bønder. Prosjektledelsen snakker om GSPR som en allmennmodell.

Utgangspunktet for det konkrete samarbeidet mellom gård og skole finner vi i kurset ”Gården som pedagogisk ressurs”. Visjonene for kurset knytter seg til hvordan praktiske og konkrete erfaringer fra jordbruk kan stimulere til læring hos elevene, og hvordan samarbeidet kan skape økonomisk utvikling og ny aktivitet på gården. Formidling av tradisjoner og verdier i landbruket har også en sentral rolle. Bonde og lærer deltar på kurset som et par, slik at de gjennom kursperioden utvikler en felles visjon og et arbeidsfellesskap. Det faglige innholdet i kurset er knyttet til pedagogiske, organisatoriske og økonomiske sider ved gård – skolesamarbeidet. Kjernen i kurset er en prosjektoppgave som hvert deltakerpar, lærer og bonde, arbeider med under hele kurset. I denne oppgaven blir ressursgrunnlaget på skolen og gården kartlagt, målsettinger for et felles prosjekt drøftes og avklares, og konkrete pedagogiske samarbeidsprosjekter planlegges, gjennomføres og vurderes. På denne måten står konkrete samarbeidsprosjekt mellom gård og skole ”på egne bein” når kurset er avsluttet.

Intensjonen er at *GSPR* skal være en del av skolens ordinære virksomhet og i utgangspunktet ikke utløse ekstra økonomiske ressurser. Finansieringen av *GSPR* skal ideelt sett skje gjennom en omfordeling av økonomiske ressurser ved den enkelte skole, ved utdanningsetaten i kommunen eller finne en løsning gjennom et tverrsektorielt samarbeid i den enkelte kommunen.

1.1.2 GSPR - en del av nettverket "Inn på tunet"

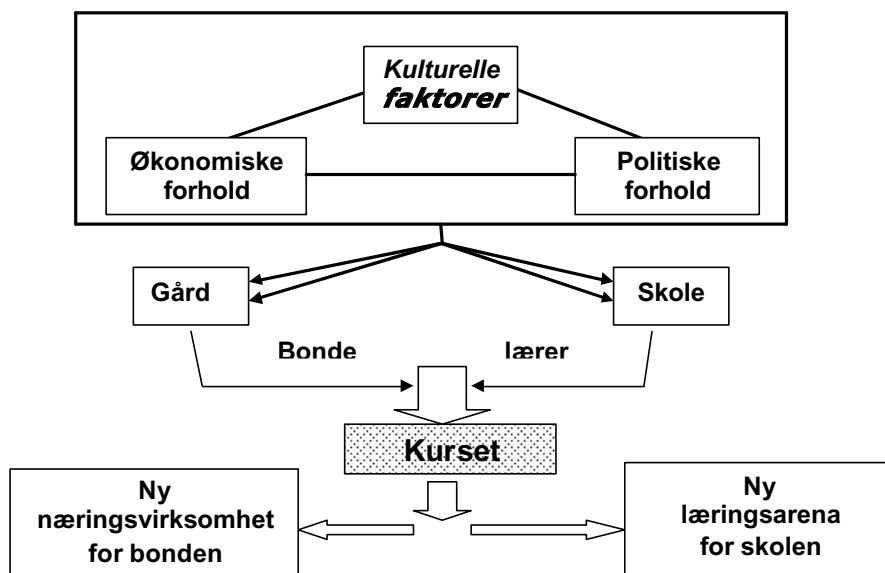
Intensjonen bak *Gården som pedagogisk ressurs*, det å benytte bondens og gårdens ressurser i en større sammenheng enn landbruk alene, er ikke nytt og heller ikke forbeholdt bare skole.

"Inn på tunet" er en samlebetegnelse for det mangfold av tilbud som finnes for ulike brukergrupper bygd på gården og bondens ressurser. Definisjonen av "Inn på tunet" som vi finner på nettstedet er følgende: "*Inn på tunet tilbud defineres som tilbud på aktive gårdsbruk og hvor gårdbruker er direkte involvert i tilbudet enten som leder eller i en assisterende rolle. Tilbudene bygger på samarbeid med opplærings-, helse- og sosialsektor, og tilbudet har aktiviteter knyttet til gården og landbruket.*" (<http://www.innpaaturunet.no/>; 15.10.2004). De tilbudene det dreier seg om er opplegg i forhold til oppvekstsektoren (gårdsbarnehager, skolefritidsordning, tilpasset opplæring, ordinære klasser), for barnevernet (helge- og fritidstilbud, botilbud), i forhold til tilrettelagt sysselsetting (psykiatri, psykisk utviklingshemmede) og diverse andre tilbud (dagtilbud for demente, ettervern rus og kriminalomsorg, dagtilbud til flyktninger mv.). Pr. 2002 var 46 % av alle tiltak knyttet til oppvekstsektoren. Bygdeforsknings spørreundersøkelse våren 2004 viser også at det vanligste tilbudet som gis på gårdene er i et samarbeid med skolen, og at det er vanlig med flere typer tilbud på hver gård (Fjeldavli og Meistad 2004). Nettstedet "Inn på tunet" hevder det på landsbasis er vekst i antall tilbud som er under etablering, og rapporten fra det nasjonale prosjektet *Grønn omsorg* (Sørbrøden 2003) konkluderer med at interessen blant bønder for å sette i gang "Inn på tunet"-tiltak er stor. Denne rapporten hevder at hovedutfordringen er å utvikle og videreutvikle samarbeid med relevante kommunale etater om kjøp av tjenester "*der riktig kvalitet og riktig pris står i fokus*" (ibid.:27). Det hevdes videre at en forankring av avtaler høyest mulig i det kommunale systemet og i langsiktige plandokumenter er det man bør arbeide mot i alle slike samarbeid.

Gården som pedagogisk ressurs er dermed et av flere tilbud som på landsbasis er knyttet til landbruket, og gårdens og bondens ressurser. I forhold til de andre tilbudene er tiltaket *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag et allmennpedagogisk tilbud, det vil si at en ønsker å nå alle elever i skolen, ikke bare en gruppe elever med særlige behov. Vi ser av det som er skrevet over og funn vi gjorde i fase 1 (Nergård og Verstad 2004) at alle tiltak under paraplyen "Inn på tunet" ser ut til å ha de samme utfordringene når det gjelder sikring av økonomi og langsiktige avtaler.

1.2 GSPR som innovasjonsprosjekt

GSPR har til hensikt å skape forandring og utvikling både i skolen og landbruket. Denne type innovasjon skaper i følge Drücker (1994) ressurser først når den har en økonomisk nytteverdi. Det vil si at *GSPR* både som ny pedagogisk arena for skolen og som ny næringsvirksomhet for bonden skal være nyttig ut fra økonomiske mål om *GSPR* skal kunne karakteriseres som en ressurs for begge parter i samarbeidet. Samtidig peker regjeringens plan for entreprenørskap i skolen (<http://odin.dep.no/filarkiv/209235/>) på at innovasjon og entreprenørskap i utdanningssystemet må ha en bredere definisjon, og i tillegg må omfatte sosiale og kulturelle sammenhenger.

Figur 2: En modell over aktører som påvirker innovasjonsprosjektet GSPR

Figur 2 viser sammenhengen mellom økonomiske, politiske og kulturelle faktorer i samfunnet som bidrar til å skape et klima både i skolen og landbruket som åpner for nytenkning og nyskaping. Både faktorer som ”tvinger” landbruksnæring og utdanningssektor inn i samarbeidet, såkalte push-faktorer, og faktorer som stimulerer til et slikt samarbeid, pull-faktorer, gjør seg gjeldende. Mer om disse faktorene i kapittel 1.3. I forhold til *GSPR* gjør push- og pullfaktorene seg gjeldende på den måten at bonde og lærer finner sammen i kurset ”Gården som pedagogiske ressurs”.

I evalueringsarbeidet har vi valgt å følge nyskaping- eller innovasjonsprosessen over tid, gjennom å fokusere på de tre prosesselementene nyskaping, aksept og spredning. Vi vil se på hvilket lærings- og næringspotensial det ligger i *GSPR* for elever og bønder. Blir *GSPR* akseptert i pedagogisk sammenheng og i næringssammenheng? Skjer det en spredning av ideen til skolens ledelse, kollegiet og det kommunale forvaltningssystemet som foretar prioritering og fordeling av de økonomiske ressursene i kommunen? Et viktig suksesskriterium for prosjekter generelt er å oppnå både kvalitet og aksept. Det er ikke tilstrekkelig at et prosjekt blir oppfattet som meget bra for å oppnå suksess, andres aksept av prosjektet er helt vesentlig (Kolltveit og Reve 1998). Spesielt er dette gyldig når det gjelder prioritering av økonomiske midler internt på skolene og på kommunenivå.

1.3 Samfunnsmessig bakgrunn for samarbeidet mellom gård og skole

Kurset *GSPR* er en katalysator for den kreative prosessen der bønder og lærere skal skape en ny læringsarena for elevene og en ny næringsvirksomhet for bonden. *GSPR* initierer en ny forretningsmessig virksomhet basert på innovasjon, men innenfor rammen av den bestående virksomhet på gården og skolen (Spilling 1998).

1.3.1 Bakgrunnsfaktorer for landbruket

Når klimaet for nyskaping i landbruket kan karakteriseres som positivt er det paradoksalt nok mye på grunn av at økonomien i landbruket oppfattes som bekymringsfull av bøndene slik at de har vært tvunget til å lete etter nye muligheter. Levekårsundersøkelsen i landbruket fra 2002 viser at annenhver bonde tror inntektsmulighetene på bruket vil bli dårligere de nærmeste åra (SSB 2003). Denne bevisstheten "tvinger" bøndene til å tenke nytt, og lete etter muligheter for å utvikle ny næringsvirksomhet på gården, eller bli lønnsarbeider for å opprettholde husholdningens økonomi (NILF 2002).

Begrepet "Landbruk Pluss" lansert i jordbruksforhandlingene i 2003 under kapitlet om fornyet satsing på næringsutvikling, ansporer til å tenke næringsutvikling med utgangspunkt i gården:

"I statens tilbud til årets jordbruksforhandlinger heter det at Landbruk Pluss er en betegnelse på en langsiktig utviklingsstrategi med vekt på å skape et markedsrettet landbruk med større muligheter til innovasjon, innenfor tradisjonell produksjon så vel som mer spesialiserte produkter og tjenester" (Søyland 2004:8).

”Landbruk Pluss” bygger i følge Søyland (ibid.) på samme tankegang som ”Leader +”- programmet i EUs regionalpolitikk, hvor målet er at lokale aktører engasjerer seg i distriktenes framtid gjennom bærekraftig bruk av natur- og kulturarv, styrking av lokale forutsetninger for næringsutvikling og etablering av arbeidsplasser. ”Leader +” og ”Landbruk Pluss” inviterer begge til nyskaping eller innovasjon basert på stede egne ressurser og kulturarv.

Push- og pullfaktorene virker gjerne sammen som motivasjon i prosessen med nytenking og nyskaping. For mange bønder er ”pushfaktorer” de viktigste når de av økonomiske hensyn presses til enten å ta seg annet arbeid eller utvikle nye næringer. For andre bønder er pullfaktorene de mest avgjørende drivkreftene for utvikling av ny næringsvirksomhet. For den enkelte bonde kan selvrealisering og det å se og utnytte nye muligheter være viktige pullfaktorer (Spilling 1989). Det er både push- og pullfaktorer som gjør at *GSPR* er økonomisk interessant for landbruket, samtidig som *GSPR* kan bidra med sosial kapital til landbruket. Sosial kapital skapes i relasjonen mellom mennesker og utfyller slik enkeltindividets ressurser. Sosial kapital er definert om de ressurser som en person kan skaffe ved hjelp av sine kontakter, og representerer en tilgang på kunnskap og ressurser som går utover ens egne (Greve 2000). Grønmo og Løyning (2003) understreker at sosial kapital er aktørers evne til å sikre seg fordeler i egenskap av å være innvevd i sosiale nettverk eller andre strukturer. Gjennom både de formelle og de uformelle nettverk som dannes mellom deltakerne i *GSPR* utvikles det kontakter og bånd som bidrar til at deltakerne utvider sin sosiale kapital.

1.3.2 Bakgrunnsfaktorer for utdanningssektoren

Når vi snakker om et klima for nytenking og nyskaping i utdanningssektoren tenker vi gjerne på faktorer som stimulerer til ”... en dynamisk og sosial prosess, der individer, alene eller i samarbeid, identifiserer muligheter, og gjør noe med dem ved å omforme ideer til praktisk og målrettet aktivitet...” (UFD et.al. 2004:6). Dette er et sitat fra regjeringens strategi for entreprenørskap i utdanningen, og med bakgrunn i blant annet dette kan klimaet for nyskaping i skolen på generelt grunnlag karakteriseres som positivt. I de siste årene har det skjedd mye nytenking og nyskaping i norsk skole. Ny virksomhet og endrede framgangsmåter er derfor ikke noe særst. Dagens læreplan (L97; KUF 1996) legger til rette for og krever et utstrakt samarbeid mellom skole og lokalt arbeids- og næringsliv på ulike måter³. Dette er det i Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD) en intensjon om å videreføre og utvikle når de i Stortingsmelding nr. 30/2003-2004 ”Kultur for læring”, skriver følgende

³ For mer om dette, se Nergård og Verstad 2004, Rapport 1

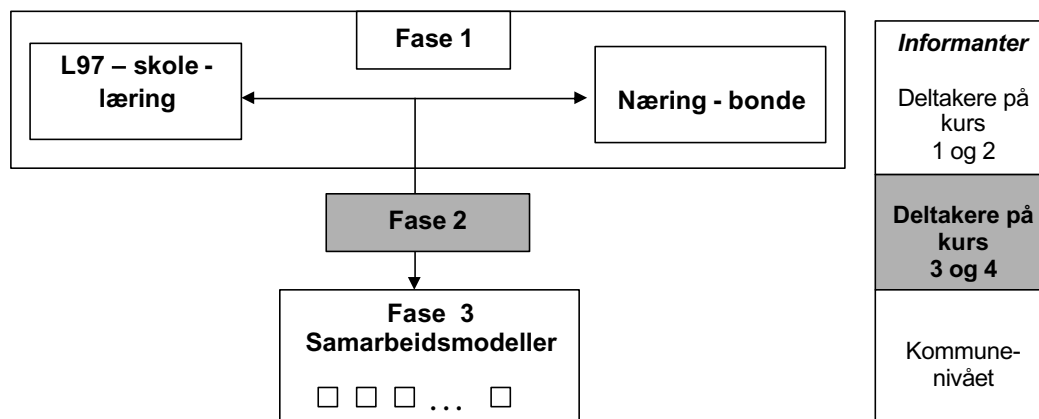
”Skolen må dra nytte av sine lokale medspillere og sitt nærmiljø for å gi den enkelte elev best mulig utbytte av læringen” (UFD 2004:107). Departementet påpeker at et slikt samarbeid gir gjensidig nytte ved at det øker opplæringskvalitet og relevans, samtidig som det styrker næringslivets rekruttering og kompetanseutvikling.

Læreplanen legger altså opp til utadrettet virksomhet i skolen, og Utdannings- og forskningsdepartementet ser ut til å underbygge og styrke dette aspektet i framtiden. Noe av bakgrunnen for dette kan være påstandene om at endrede samfunnsbetingelser langt på vei har skapt en ny elevtype som krever at undervisningen endres (Ødegård 2000). Ødegård beskriver gapet mellom skolen og verden utenfor, og hvordan spesielt mange elever i ungdomsskolen opplever skolen som kjedelig, spesielt fordi læreren snakker og skriver på tavla det meste av tida. Elevene opplever at det som læres først og fremst har relevans i andre sammenhenger enn i den situasjonen der læringen skjer. De opplever at de lærer med tanke på en framtidig praksis i en situasjon som er utenfor utdanningssammenhengen. Haukeland (1999) setter disse problemstillingene i sammenheng med blant annet bruk av skolens nærmiljø: *”Et allsidig læringsmiljø forutsetter også at handlingsrommet for læring utvides til å omfatte ikke bare hele skoleanlegget, men også lokalmiljøet og regionen”* (Haukeland 1999:59). Tom og Rita Tiller peker i sin bok *”Den andre dagen: det nye læringsrommet”* (Tiller 2002) blant annet på at elever i dagens skole har behov for praktiske erfaringer å knytte skoleteorien til, eller situasjoner å bearbeide den i. Og mange av disse situasjonene må i dag skapes innenfor skolen selv. Ut fra dette ser vi at både de formelle strukturene i skolen, dvs. læreplanen, og elevenes opplevelse av skolehverdagen, sterkt peker mot en undervisning som i større grad bør ta i bruk flere læringsformer og –arenaer enn de tradisjonelle. Ressursene skolen rår over må anvendes på en ny måte, i tillegg til at skolen må søke å finne eksterne læringsressurser og samarbeidspartnere. Her ser vi at de tidligere beskrevne push- og pullfaktorene også er gyldige i skolen gjennom blant annet læreplanen som krever at undervisningen forholder seg til lokalmiljøet, og endrede samfunnsforhold som gjør at lærerne opplever en annen elevgruppe enn tidligere.

1.4 Formål og problemstillinger for evalueringsrapporten

Evalueringa er delt inn i tre faser, se figur 3. Første fase var å registrere og dokumentere bøndenes og lærernes opplevelser og erfaringer, og drøfte disse i forhold til mål og intensjoner i prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag. I tredje og siste fase, vil vi konsentrere oss ulike

samarbeidsmodellene på kommunenivå å se hva som er kritiske faktorer i slike samarbeid.

Figur 3: Fase 2 og rapport nr. 2 registrerer og dokumenterer lærernes og bøndenes vurdering av GSPR

Formålet med fase to i evalueringen er å undersøke om de generelle tendensene vi fant i første del av evalueringen har blitt svekket eller forsterket etter prosjektets pionerfase. Derfor er denne rapporten en oppfølger til rapport 1 (Nergård og Verstad 2004). Vi henvender oss nå til bønder og lærere som har deltatt på de påfølgende kursene 3 og 4 av ”Gården som pedagogisk ressurs”. Vi stiller spørsmål ved hvor bra eller nyttig *GSPR* oppfattes av de som arbeider direkte med implementeringen, og hva som eventuelt kan forbedres. Vi vil mer spesifikt gå inn på kurset ”Gården som pedagogisk ressurs”, nettverket som blir dannet av kursdeltakerne og internettsida *GSPR*. Dette blant annet fordi vi i rapport 1 fant at kurset var en avgjørende katalysator for den kreative samarbeidsprosessen mellom bønder og lærere. Bøndene og lærerne i rapport 1 hadde også store forhåpninger om videre faglig og sosialt påfyll etter kursavslutning gjennom nettverket som blir dannet av kursdeltakerne, og gjennom tilgang til nettsida *GSPR* som prosjektledelsen på Staup holdt på å utvikle høsten 2002.

Vi tar også opp spørsmål knyttet til hvordan lærere og bønder opplever at *GSPR* blir akseptert av egne samarbeidspartnere i gjennomføringen av gård - skolesamarbeidet, så som andre lærere, elever, foresatte og kommunen. I dette ligger også en vurdering av framtidsutsiktene for *GSPR* som kan gi en indikasjon på spredningen av *GSPR* videre i landbruket og i skolene.

Sentralt i evalueringa er fortsatt forholdet mellom læring og næring i *GSPR*, vurdert av lærere og bønder som deltar på kurset *GSPR*, og fokusområdene for denne rapporten er:

1. Kurset, nettverket og internettsida som viser evnen til nyskaping.
2. Samarbeidsrelasjonene som viser hvordan *GSPR* blir adoptert hos både de direkte og indirekte involverte aktørene.
3. Framtidsutsiktene som indikerer hvordan de involverte aktørene diffusjonsprosessen eller spredningen av *GSPR*

1.5 Oppbygging av rapporten

I kapittel to presenterer vi metoden vi har benyttet og hvordan undersøkelsen er gjennomført. Kapittel tre viser bøndenes og lærernes motivasjon for å delta på kursrekke 3 og 4, og deres vurdering av rammer og innhold i kursene. Vi gir også prosjektleders vurdering av kurset og den geografiske spredningen av Nord-Trøndelagsmodellen. I kapittel fire blir nettstedet *GSPR* presentert, samt bøndenes og lærernes vurdering av dette nettstedet som informasjonskanal. Her beskriver vi også intensjon bak og arbeidet med nettverket som blir dannet av kursdeltakerne. Kapittel fem og seks fokuserer på henholdsvis bøndenes og lærernes erfaringer med arbeidet i *GSPR*, og deres vurderinger av mulighetene framover for *GSPR*. I det avsluttende kapittel sju drøfter vi status og utfordringer for *GSPR* slik vi vurderer det høsten 2004.

2 Metode

2.1 Metodevalg og begrensninger ved metoden

Som beskrevet i rapport 1 (Nergård og Verstad 2004) har evalueringsoppdraget karakter av følgeforskning. Ved hjelp av ulike metoder for datainnsamling følger vi prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs* i Nord-Trøndelag i prosjektperioden 2002-2004. I første fase av evalueringa brukte vi dybdeintervju for å innhente data fra de bøndene og lærerne som gikk på kurs 1 og 2. I denne fasen, fase 2, tar vi utgangspunkt i resultatene fra første fase, og gjennomfører en surveyundersøkelse overfor de bøndene og lærerne som har deltatt eller deltar på kurs 3 og 4. I evalueringas tredje og siste fase vil vi henvende oss til fem utvalgte kommuner, og bruke dybdeintervju som innsamlingsmetode.

En surveyundersøkelse er i følge Andersen (1997) spesielt egnet til å gi et øyeblikksbilde av interessefeltet. Dette kan sies å stå i motsetning til evalueringens design som er prosessrettet, men ved å gå inn på et tidspunkt i prosessen så kan vi få et bilde av den delen av prosessen som deltakerne på kurs 3 og 4 representerer.

I denne rapporten ønsker vi å se videre på forholdet mellom læring og næring i prosjektet, ved å sette dette i sammenheng med de sentrale områdene i en innovasjonsprosess: nyskappings-, aksepterings- og spredningsprosessen. Med utgangspunkt i forholdet mellom læring og næring, og de tre fokusområdene stiller vi følgende spørsmål:

1. Nyskaping. Hvilket grunnlag legger kurset, nettverket og internetsida for utviklingen av *GSPR*?
2. Akseptering. Hvordan blir *GSPR* akseptert eller adoptert av direkte og indirekte involverte parter?
3. Spredning. Hvilke framtidsutsikter ser involverte parter at *GSPR* har? Hvordan spres *GSPR* både geografisk og sosialt til nye parter?

For å få svar på disse spørsmålene har vi utformet et semistrukturert postalt spørreskjema eller postenquête, som har en kombinasjon av åpne og prestrukturerte svar. Spørsmålene i spørreskjemaet er laget med utgangspunkt i de erfaringer vi gjorde i evalueringens første del.

Fordelen med en postenquête er at det ikke gir noen intervju effekt, og at den enkelte som mottar spørreskjemaet får god tid til å svare. Det er også lettere å

kode svarene. Ulempen er at vi kan miste informasjon som ikke fanges opp av spørsmålene. De åpne spørsmålene er brukt der vi ønsker en utdyping av svarene som er gitt og der vi ikke har tilstrekkelig kunnskap fra første evalueringsrunde til å kunne lage relevante svarkategorier.

I tillegg til postal undersøkelse gjennomførte vi 19. august 2004 et nøkkelinformantintervju med prosjektleder for pilotprosjektet i Nord-Trøndelag, Øyvind Lyngstad.

2.2 Oppbygging av spørreskjemaene

Det er utarbeidet separate spørreskjema for bønder (vedlegg 1) og lærere (vedlegg 2) for å ivareta de to gruppenes særpreg i forhold til prosjektet. Men skjemaene er bygd opp etter samme tematiske mal, og der det har vært mulig er spørsmålene utformet likt. Spørreskjemaet er bygd opp med 5 hoveddeler som omhandler bakgrunnsvariabler, kurset GSPR, nettstedet GSPR, erfaringene med prosjektet og samarbeidspartnere, og framtidsutsiktene for *GSPR* slik den enkelte deltaker opplever det. Felles for spørreskjemaene til bønder og lærere er spørsmål om kurset, nettstedet, spørsmål om samarbeidet med partner og gård eller skole, opplevelsen av kommunen og foresattes støtte, samt kjønnsperspektivet i opplegget. Når det gjelder kurset stiller vi spørsmål om hvordan de fikk kjennskap til kurset, hvorfor de meldte seg på, hvordan de vurderer kurset og om de ønsker endringer og eventuelt hvilke endringer de ønsker. Spørsmål om nettstedet er knyttet til bruken og nytten av nettstedet i arbeidet med *GSPR*. Når det gjelder samarbeidet blir bøndene og lærerne bedt om å vurdere samarbeidet mellom gården og skolen, hvordan dette eventuelt kan bli bedre, hvem som står for planleggingen, og hvilke oppgaver bonden og læreren har når elevene er på gården. I spørsmålene om støtte fra kommune og foresatte blir deltakerne først bedt om å vurdere to utsagn, og deretter beskrive hva de mener er årsak til kommunen og de foresattes støtte, eller manglende sådan. Vi ber også bøndene og lærerne vurdere om det er forskjell på hvordan jenter og gutter forholder seg til aktivitetene på gården, og om *GSPR* bidrar til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller.

Spesielt for spørreskjemaet til bøndene er spørsmålene om bakgrunnsvariabler som kartlegger gårdens ressurser i tillegg til personlige ressurser, og ressurser i grensesnittet bonde og gård, som for eksempel samarbeidstiltak med andre bønder og gårdsbruk, og eventuelle tilleggsnæringer på gården. I spørsmålene om erfaringene med *Gården som pedagogisk ressurs* kartlegges bøndenes erfaringer med direkte og indirekte involverte samarbeidspartnere som skole, lærer, elever, foreldre og kommune. I tillegg til de felles spørsmålene med

lærerne dreier det seg også om elevenes aktivitet. Bøndene får også ta stilling til en del utsagn om *GSPR* for å sjekke hvilken betydning ulike forhold har for å arbeide med dette tiltaket. De blir også bedt om å vurdere en rekke påstander om hva *GSPR* bidrar til og for hvilke bønder/gårdsbruk *GSPR* passer best. I siste del av spørreskjemaet får bøndene vurdere betydningen av en del utsagn i forhold til å utvikle *GSPR* som næring. Her stilles åpne spørsmål om inntektsfastsettelse og økonomisk kompensasjon for bruk av gårdens ressurser. Skjemaet til bøndene avsluttes med ulike spørsmål som berører hvilke tro bøndene har på å utvikle *GSPR* som framtidig næring.

Det spesielle for skjemaet til lærerne omhandler bakgrunnsvariablene som dreier seg om lærernes utdanning og fakta om den enkeltes skole og de involverte klassetrinn. Når det gjelder erfaringene med *GSPR* er lærerne spurt om hvorfor skolen har valgt å involvere seg i *GSPR*, hvordan forholdet er mellom *GSPR* og L97, og hvilken type gård og bonde de mener egner seg best i et slikt samarbeid. Lærerne blir også spurt om hvilke fag som inngår og i hvilken grad, omfang av og innhold i for- og etterarbeidet, deres vurdering av ulike sider av elevenes utbytte, samt spredning internt på skolen og finansiering. Lærerne blir også bedt om å vurdere framtidsutsiktene for *GSPR*, og angi hvilke tre faktorer de mener er de viktigste for at et slikt samarbeid skal bli en varig ordning.

2.3 Nøkkelinformantintervjuet

Nøkkelinformantintervjuet var bygd opp som en samtale mellom prosjektleder Øyvind Lyngstad og oss, hvor vi gikk gjennom pilotprosjektets ulike faser. Vi var spesielt opptatt av å få hans refleksjoner over utviklingen av pilotprosjektet i sin helhet og prosjektets ulike deler som for eksempel kurset, nettverket og nettstedet. Han ble blant annet spurt om hva som var intensjonen bak, målet med og innhold i nettverket som alle kursdeltakerne blir medlem av etter gjennomført kurs. Det ble også stilt spørsmål om hva som er målene med nettstedet *GSPR* og hvordan arbeidet med disse nettsidene foregår. I tillegg til å beskrive sin oppfatning og vurdering av kurset og dets utvikling over tid, ble Lyngstad også spurt om hvilke aktører han ser for seg som sentrale i utviklingen av *GSPR*. Intervjuet varte om lag 1 time og ble i sin helhet tatt opp på minidisc-spiller. Lyngstad har også skrevet ned sine erfaringer per 15. november 2004 om den geografiske spredningen av Nord-Trøndelagsmodellen.

2.4 Utvalg og datamateriale

Det var 25 deltakere på kurs 3 og 29 deltakere på kurs 4. Deltakerne kommer i hovedsak fra Nord- og Sør-Trøndelag, i tillegg til at det er 4 deltakere fra Sverige på kurs 4. Utvalget i evalueringen består av 19 lærere og 19 bønder fra Nord-Trøndelag. Bakgrunnen for at bare deltakere fra Nord-Trøndelag er inkludert i utvalget er at *GSPR* er et pilotprosjekt i Nord-Trøndelag. I alt 8 bønder, 2 menn og 6 kvinner, og 8 kvinnelige lærere fra Nord-Trøndelag fullførte kurs 3, og 11 bønder, 5 menn og 6 kvinner, og 11 lærere, 2 menn og 9 kvinner, fra Nord-Trøndelag deltar på kurs 4. På kurs 3 har to av kvinnene dobbeltrollen lærer og bonde, mens dette er tilfelle for 3 av kvinnene på kurs 4. Lærerbøndenes utgangspunkt er at de formelt er ansatt ved en skole, og i tillegg har privat tilgang på et gårdsbruk eller tilsvarende.

Vi fikk tilgang til adresselister fra prosjektleder Øyvind Lyngstad ved Levanger videregående skole, Staup. Levanger videregående skole, Staup er også teknisk arrangør av kursene. På adresselistene var det oppgitt om deltakeren var gårdbruker eller lærer, eventuelt både lærer og gårdbruker. Den siste gruppen fikk tilsendt ett spørreskjema i egenskap av lærer og ett i egenskap av bonde.

Alle i utvalget fikk tilsendt spørreskjema før påske 2004. Ved svarfristens utløp 1. mai hadde vi fått svar fra 5 bønder og 8 lærere. Det ble umiddelbart foretatt en purreutsendelse til alle deltakerne med svarfrist 18. mai. Denne utsendingen ble fulgt opp av e-post til alle deltakerne fra prosjektleder Øyvind Lyngstad med oppfordring om å besvare skjemaet. I månedsskifte mai – juni foretok Øyvind Lyngstad en ny purrerunde på e-post til alle deltakerne, samt at han tok telefonisk kontakt med bøndene for å oppfordre dem til å svare. Han erfarte at flere av deltakerne på kurs 4 hadde unnlatt å svare fordi de opplevde at spørreskjemaet var lite relevant i forhold til hvor de var i prosessen. Medlem i styringsgruppa Per Aunet fortok på samme tid en purrerunde per telefon til lærerne. Etter disse purrerundene består datamaterialet av totalt 10 bønder og 12 lærere fra Nord-Trøndelag som har deltatt på kurs 3 og 4 i ”Gården som pedagogisk ressurs”. Av disse er det 6 bønder og 4 lærere fra kurs tre og 4 bønder og 8 lærere fra kurs fire.

2.4.1 Gruppen bønder som har svart

Av bøndene på kurs 3 og 4 har 52,6 % svart. Svarprosenten blant bøndene på kurs 3 er 75 %, mens 36,3 % av bøndene på kurs 4 har svart. En forklaring på den lave svarprosenten fra bøndene på kurs 4 finner vi i bøndenes egne uttalelser til Lyngstad om at de ikke anså å ha erfaringsbakgrunn nok til å uttale seg om

spørsmålene. Dette går også fram av de tilbakesendte spørreskjemaene hvor spesielt sekvensene i spørreskjemaet som tar opp erfaringene med *Gården som pedagogisk ressurs* og *Gården som pedagogisk ressurs* som framtidig næring, enten ikke er besvart eller bare delvis besvart. Flere har også kommentert at de ikke kan uttale seg om spørsmålene.

Av de 6 respondentene fra kurs 3 er det en mann og fem kvinner, hvorav to av kvinnene er lærerbønder. Respondentene har en gjennomsnittsalder på 35,5 år med et aldersspenn fra 30 til 40 år. Alle er gift og har barn under 18 år. To har 4-årig universitets-/høgskoleutdanning, to har landbruksfaglig utdanning, en på videregående nivå og en på universitets-/høgskolenivå. Fire er medlemmer i landbruksorganisasjoner, hvorav to har tillitsverv. Fem driver eget gårdsbruk/hagebruk, mens en skal ta over eget gårdsbruk. Gjennomsnittlig jordbruksareal, med unntak av et hagebruk, er 150 dekar. Alle bruk leier jord og gjennomsnittlig jordleie er på 58,4 dekar. Gjennomsnittlig skogareal er 1300 dekar. Alle driver konvensjonelt jordbruk. 3 respondenter arbeider heltid på gården, og har allsidig drift med utgangspunkt i melkeproduksjon. De deltar også i samarbeidstiltak med andre bønder, som maskinring og avløserring.

Respondentene fra kurs 4 er 1 mann og 3 kvinner. Alle respondentene er bønder. Gjennomsnittsalderen på respondentene er 41 år med et aldersspenn fra 31 til 53 år. To har universitets-/høgskoleutdanning over 4 år og en har universitetsutdanning over 4 år. Alle fire respondentene har landbruksfaglig utdanning på videregående skoles nivå. To er medlemmer i landbruksorganisasjoner og innehar tillitsverv. Tre driver eget bruk og en respondent har ikke overtatt gården ennå. Gårdsbrukene de driver har et gjennomsnittlig dyrket areal på 171 da, i tillegg leier de i gjennomsnitt 67,5 da. Et bruk er under omlegging til økologisk drift. Et bruk har kjøttproduksjon i tillegg til korn og planteproduksjon. En arbeider heltid på gården, mens de tre andre har halvstilling på gården. To oppgir at de deltar i samarbeidstiltak med andre bønder.

De responderende bøndene fra kurs 3 og 4 er i gjennomsnitt 10 år yngre enn den nordtrønderske bonden. De har en gjennomsnittsalder på 37, 7 år, mens gjennomsnittsalderen for bønder i Nord-Trøndelag er 47 år. De driver også mindre gårdsbruk. Gjennomsnittsbruket deres er 162 dekar, et hagebruk på 8 dekar er ikke medregnet, mens gjennomsnittsarealet per gårdsbruk i Nord-Trøndelag er 214 dekar. Dette kompenseres imidlertid ved at åtte av bøndene leier i gjennomsnitt 70 dekar i tillegg til eget areal. Vi fant den samme tendensen blant bøndene på kurs en og to, at de var yngre og hadde i utgangspunktet mindre areal enn gjennomsnittsbonden i Nord-Trøndelag.

2.4.2 Gruppen lærere som har svart

Svarprosenten for lærerne er totalt 63. Når vi splitter kurs 3 og 4 ser vi at 50% av lærerne fra kurs 3 har besvart skjemaet, mens 73% av lærerne på kurs 4 har svart. Lærerbøndene er innregnet i dette. Blant lærerne ser vi at det er flere fra kurs 4 enn fra kurs 3 som har returnert skjemaet. Men som hos bøndene er det flere av respondentene fra kurs 4 som ikke har besvart eller bare delvis besvart, spørsmålene som dreier seg om erfaringer med GSPR.

Gjennomsnittsalderen for respondentene på kurs 3 er 35,7 år. Aldersspennet er 31-39 år. Gjennomsnittsalderen for lærerne i norsk grunnskole er pr. 01.10.2003 44,8 år (www.ssb.no). En av respondentene er utdannet som lærer, 2 som adjunkter og 1 som adjunkt med opprykk. Fagfordypningene i utdanningen (10 vekttall eller mer) spenner vidt og dreier seg om musikk, småskolepedagogikk, historie, samfunnsfag, engelsk, biologi, matematikk, og spesialpedagogikk. Skolene disse fire arbeider ved har et elevtall mellom 55 – 250, der 2 av skolene har 1.-7. klasse, en har 1.-6. klasse og en skole har 1.-10. klasse. Når det gjelder hvilke klassetrinn som er involvert i *GSPR* ved disse fire skolene finner vi at en skole har tatt med hele barnetrinnet, en skole har bare 2. klasse, en har bare 3. klasse, mens det ved den siste skolen dreier seg om et opplegg for en elev med spesialundervisning i 10. klasse. I forbindelse med prosjektarbeidet i kurset deltar klassen denne eleven går i på noen opplegg på gården.

De 8 respondentene på kurs fire er 6 kvinner og 2 menn. Gjennomsnittsalderen er 41,1 år, med et aldersspenn på 30 - 62 år. Av disse 8 er en utdannet som lærer, 2 som adjunkter, 4 som adjunkter med opprykk og en som førskolelærer. Fagfordypningen i utdanningen i denne gruppen omfatter fagene kristendom, historie, musikk, gymnastikk, sosiologi, sosialøkonomi, norsk, biologi, spesialpedagogikk (3 stk), sosialpedagogikk og utfag. Elevtallet på disse 8 skolene varierer mellom 96-370, der 5 av skolene kun har barnetrinn (1.-7. klasse) og 2 av skolene har full grunnskole (1.-10. klasse). En av respondentene arbeider i barnehage. Ved disse skolene ser vi at det i hovedsak er småskoletrinnet som er involvert i *GSPR*, ettersom to skoler har med 1.-2. klasse, to har med 1.-3. klasse, en har kun med 3. klasse, og en skole har med 1., 3. og 5. klasse. I barnehagen er 3-5 åringene involverte i aktivitetene. En av respondentene har ikke besvart dette spørsmålet.

2.4.3 Representativitet

Ideelt sett skal sammensetningen i utvalget for alle viktige egenskaper tilsvare sammensetningen i populasjonen for at det skal være representativt. Vi har ikke tilgang på bakgrunnsvariabler for alle deltakerne på kurs 3 og 4, så vi vet ikke

om utvalget er representativt. Når det gjelder bøndene finner vi at 2 av 7 menn har svart, mens 8 av 12 kvinner har svart på spørreskjemaet. For gruppen bønder har derfor kvinner en høyere svarprosent. Lærerne på barnetrinnet inorsk skole er i stor grad kvinner, og dette gjenspeiler seg også i deltakelsen på disse kursene, der kun 2 av de 19 deltakende lærerne er menn. I undersøkelsen har begge de to mannlige deltakerne returnert spørreskjemaet, mens bare 10 av de 17 kvinnelige lærerne har svart. Her er altså svarprosenten hos kvinnene lavere, men det må vurderes opp mot det lave antallet mannlige deltakere.

2.5 Validitet, reliabilitet og dataanalyse

Siden vår populasjon er liten, 19 bønder og 19 lærere, tilsvarer den utvalget. Alle i populasjonen fikk tilsendt spørreskjema. Det er for få respondenter, 10 bønder og 12 lærere, til at det er meningsfylt å bruke statistiske beregninger. Vi bruker derfor frekvensanalyser som viser fordelingen i absolutte tall på de ulike spørsmålskategoriene. På de åpne spørsmålene forsøker vi å gjengi de fleste svarene etter som respondentene er såpass få. Vi har i mindre grad laget kategorier i disse spørsmålene. I framstillingen av resultatene bruker vi konsekvent bønder og lærere når vi omtaler respondentene blant lærerne og respondentene blant bøndene for å få en enklere framstillingsmåte. Vi har valgt å diskutere resultatene fortløpende, med en sammenfattende drøfting i avslutningskapitlet.

Svakheten ved våre data kan være formuleringen av spørsmål og utsagn. Vi har brukt tendenser i materialet fra første runde i evalueringa til å formulere spørsmål og utsagn, og vi ser en fare i at disse har blitt for ”runde”. De er kanskje blitt for lette å ta stilling til og dermed kan det bli en form for automatisk avmerking på svaralternativene og lav reliabilitet. Et eksempel finner vi på spørsmålet som er målt med likertskala. Der en respondent har krysset har krysset på høy score for alle utsagn, uansett om utsagnene er positive eller stilt mer negativt. For lav begrepsvaliditet gjør at vi ikke har klart å få fram eventuelle variasjoner i utvalget. Ved å spisse formuleringene mer kunne vi fått fram flere nyanser hos respondentene.

Prosjektleder Øyvind Lyngstad har lest og godkjent bruken av sitater fra nøkkelinformantintervjuet.

3 Kurset "Gården som pedagogisk ressurs"

I dette kapitlet presenterer og diskuterer vi først resultater knyttet til kurset GSPR. Det er spørsmål til deltakerne i forhold til hva som motiverer dem for å begynne på kurset og hvordan deltakerne vurderer faglig innhold og rammene for gjennomføringen av kurset. Deretter presenterer vi prosjektleders vurdering av kurset. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende diskusjon av kurset i forhold til målene om å skape en ny læringsarena for elevene og næringsutvikling for bøndene.

3.1 Kjennskap til kurset

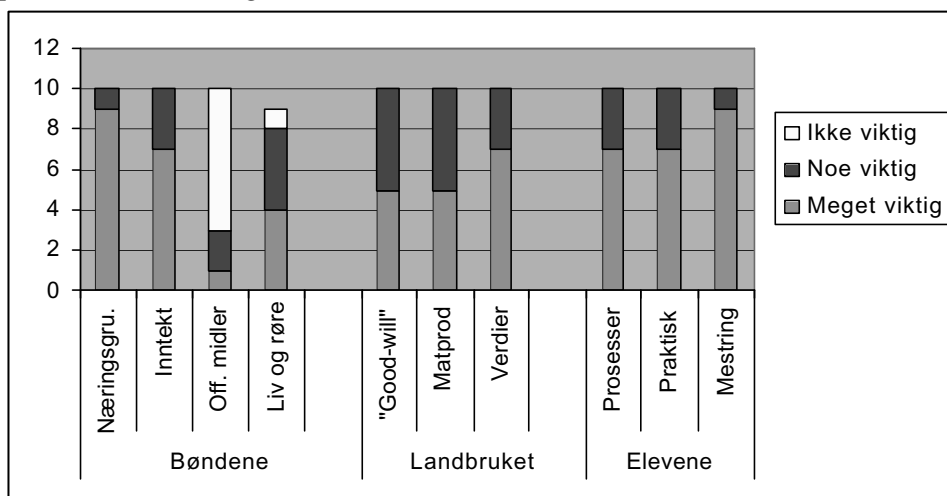
I første fase av *GSPR* var interessen for kurset størst hos landbruksnæringen. Spesielt næringsetaten i kommunene arbeidet for å få bønder til å delta på kurset. For bøndene som deltar på kurs 3 og 4 har næringsetaten ikke samme rolle som pådriver. Bøndene har selv overtatt initiativet, bare 3 bønder ble oppfordret av andre til å søke kurset. Informasjon om kurset har halvparten av bøndene fått gjennom annonser. De øvrige har fått informasjon fra flere ulike kilder som for eksempel tidligere kursdeltakere, næringsetaten, prosjektledelsen på Staup og den lokale skolen.

Halvparten av bøndene i kurs tre stilte i par. Inkludert i den andre halvparten er to lærerbønder. På kurs fire stiller alle bøndene i par. Alle oppgir å finansiere kursavgiften og kostnadene med kurset selv.

8 av de 12 responderende lærerne ble oppfordret av andre til å melde seg på kurset. 5 av de 12 fikk informasjon om kurset fra rektor, mens de andre enten så annonsen i avisa, fikk brev fra skolen under permisjon, fikk vite om det fra en gårdbruker, fikk informasjon fra en tidligere deltaker eller fra en bekjent som er landbrukssjef i en annen kommune. Noen har oppgitt to kilder. To av de tolv har ikke besvart spørsmålet. Dette viser at oppmerksomheten omkring prosjektet etter hvert har blitt større i skolen enn det resultatene i rapport 1 (Nergård og Verstad 2004) tydet på. Og skoleledelsen er tydelig mer aktiv i forhold til prosjektet enn det lærerne i første fase av evalueringen fortalte om. For 8 av lærerne dekker skolen kursavgiften, mens 3 betaler selv og en får avgiften dekket av kommunen. 2 av de som betaler kurset selv er lærerbønder. 9 av lærerne deltar på kurset i par sammen med en bonde, 2 lærerbønder har ikke partner, mens en av lærerne samarbeider med en bonde som gikk på det forrige kurset.

3.2 Bøndenes interesse for å delta på kurset

Resultatene viser at bøndenes interesse for å delta på kurset GSPR og gjennom det legge det første grunnlaget for ny næringsutvikling på gården, er sammensatt. Av figur 4 ser vi for eksempel at bøndene vurderer *GSPR* som et middel til å øke egen inntekt på lik linje med *GSPR* som en mulighet til å formidle verdier og holdninger om landbruket, og det å gi elevene en mer praktisk skolehverdag.

Figur 4: Bøndenes vurdering av viktigheten av 10 grunner⁴ til deltakelse på kurset GSPR gruppert i forhold til målgruppene: bøndene, landbruket og elevene.

Ni av 10 bønder mener at å øke næringsgrunnlaget på gården og å skape en mestringsarena for teorisvake elever hver for seg er en meget viktig grunn for å delta på GSPR. Like klart er det at bøndene ikke ser på kurset som en inngangsbillett til å utløse offentlige midler til for eksempel restaurering av bygninger. Det å skape liv og røre på gården er heller ikke noe sentralt argument for å delta på GSPR.

⁴ I spørreskjemaet er grunnene for deltakelse fullt ut skrevet slik: "mestring" = Skape en mestringsarena for elever som er teorisvake, "Praktisk" = Elever må få en mer praktisk skolehverdag, "Prosesser" = Formidle kunnskap om prosessene på gården og i naturen til elevene, "Verdier" = Formidle verdier og holdninger om landbruket til elevene, "Matprod" = Øke kunnskapen om matproduksjon blant elever, "Good-will" = Skape "good-will" til næringa fra bygdefolk, "Liv og røre" = Få mer aktivitet (liv og røre) på gården, "Off. midler" = Utløse offentlige midler til for eksempel restaurering, "Inntekt" = Øke egen inntekt, "Næringsgru" = Styrke gårdens næringsgrunnlag

I tillegg til å vurdere viktigheten av ti utvalgte grunner for deltakelse ble bøndene bedt om å sette opp de tre viktigste grunnene for at de meldte seg på kurset. Dette nyanserer det første bildet vi får av grunner til at bøndene deltar på kurset. På førsteprioritet har 8 satt opp forhold knyttet til næringsgrunnlaget og økonomien på gården i kombinasjon med egne faglige utfordringer. Det er argumenter som: *"Lyst til å få nye utfordringer og bruke flere sider av meg selv"*... og *"Utvikle gårdens ressurser"*. De to som er lærerbønder har prioritert elevene og en ny skolehverdag for dem: *"Mulighet til å jobbe med hage og matlaging og unger på en gang!"* og *"Visjon om at dette gjør barna i skolen godt"*.

På andre prioritet følger alle bøndene med unntak av de to lærerbøndene, opp med argumenter som innbefatter styrking av næringsgrunnlaget på gården og egenutvikling av typen: *"Styrke næringsgrunnlaget"...* *"Utvikle personlig ressurser"*, men i tillegg finner vi argumenter som går på å synliggjøre ressursene og kvalitetene næringa har, som for eksempel: *"Auke kunnskapen om jordbruket"...* *"Formidle verdier og holdninger om landbruket til elevene"*.

På tredje prioritet er det bare lærerbøndene som bygger opp under argumentasjonen fra de foregående to grunner. De to lærerbøndene sier det slik: *"La andre ta del i de enestående ressursene jeg har på gården"...* *"Brenner for å gi barna innblikk i naturens mysterier og å bli glad i naturen"*. For de øvrige bøndene er grunnene som er satt opp på tredje prioritet ulike: *"Få mer aktivitet på gården"*, *"Gjøre en samfunnsnyttig innsats for barn"*, *"Impuls. Finne ut hva GSPR var og om det var noe for meg"* *"Øke kunnskapen om matproduksjon"* *"Få kunnskap om prissetting"*. To bønder har ikke satt opp en tredje grunn.

Bøndene på kurs 3 og 4 skiller seg fra deltakerne på kurs 1 og 2 ved at hensynet til å utvikle gårdens ressurser og inntektsgrunnlaget fra gården blir fokusert sterkere som en viktig grunn til å delta, mens deltakerne på kurs 1 og 2 var mer orientert mot å gi elevene en annen og bedre skolehverdag. Men kanskje skiller deltakergruppene seg likevel ikke så mye fra hverandre? Lyngstad oppfatter at bøndenes interesse for unger synes å være den primære grunnen til at de går inn i et samarbeid med grunnskolen. *"Så kommer det sekundære at man selvfølgelig og må ha økonomi i det. Det ligger en slags idealisme hos gårdbrukerne, sånn som jeg har opplevd veldig mange da"* (Lyngstad 2004).

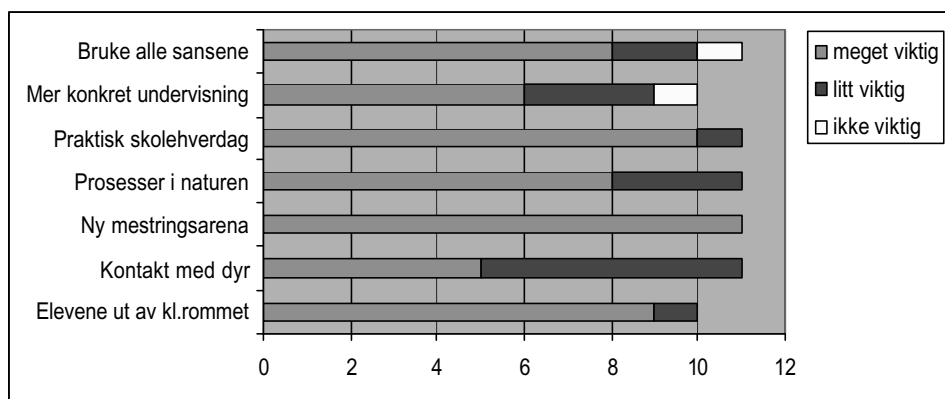
Resultatene gir en indikasjon på at profesjonsidentitet er bestemmende for hvorfor den enkelte begynner på GSPR. Lærerbøndene har i første rekke fokus på læring og elevenes skolehverdag, mens bøndene er opptatt av å sikre eget næringsgrunnlag både økonomisk og gjennom å synliggjøre næringas kvaliteter overfor nye grupper. Resultatene kan være en indikasjon på at læreridentiteten dominerer over bondeidentiteten når det gjelder yrkesidentitet blant

lærerbøndene. Yrkesidentiteten som bonde er næringsorientert, mens læreridentiteten er mer orientert mot elevenes læring og skolehverdag. Noe som også er en konsekvens av bondens og lærerbondens ulike posisjon på arbeidsmarkedet, hvor bonden er selvstendig næringsdrivende, mens lærerbonden er både selvstendig næringsdrivende og arbeidstaker.

3.3 Lærernes interesse for å delta på kurset GSPR

På spørsmålet om hvorfor lærerne meldte seg på kurset GSPR ble de bedt om å vurdere viktigheten av 12 grunner vi hadde satt opp. Det var også mulighet for å angi en annen grunn enn de oppsatte. Lærernes vurdering av de 12 utsagnene er fordelt på figur 5 og 6. Figur 5 viser de utsagnene som har direkte med undervisningen å gjøre og figur 6 dreier seg mer om rammefaktorer i forhold til undervisning.

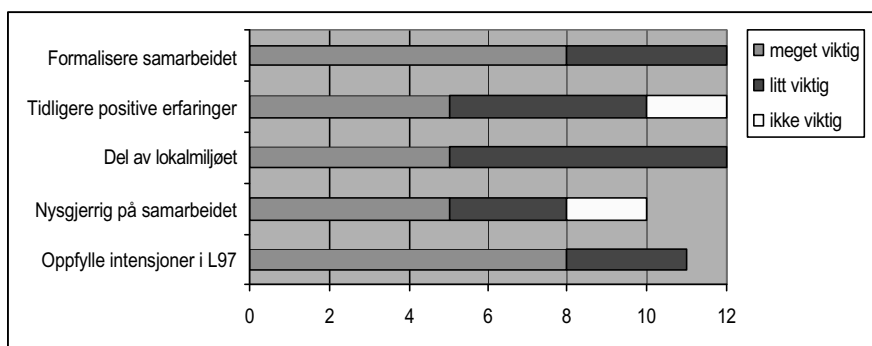
Av figur 5 ser vi at lærernes klart viktigste grunn til å delta på kurset er mulighetene et gård – skole samarbeid gir for å skape en ny mestringsarena for en del elever. Ønsket om å gi elevene en mer praktisk skolehverdag og at de skal få mulighet til å komme seg ut av klasserommet, betyr også mye.

Figur 5: Lærernes vurdering av viktigheten av 7 av 12 grunner⁵ til å delta på kurset GSPR

⁵ I spørreskjemaet er grunnene for deltakelse fullt ut skrevet slik: "Bruke alle sansene" = GSPR gir mulighet for å ta i bruk alle sansene i læringsarbeidet. "Mer konkret undervisning" = Jeg ønsker å gjøre undervisninga mi mer konkret. "Praktisk skolehverdag" = Jeg ønsker at elevene skal oppleve en mer praktisk skolehverdag. "Prosesser i naturen" = Jeg ønsker å formidle kunnskap om prosessene i naturen til elevene. "Ny mestringsarena" = Jeg ønsker å skape en arena for elever som kan lykkes bedre i praktisk arbeid enn de gjør i teorifagene. "Kontakt med dyr" = Jeg ønsker at elevene skal få kontakt med dyr. "Elevene ut av kl.rommet" = Jeg vil at ungene skal få mulighet til å komme seg ut av klasserommet.

I figur 6 viser vi lærernes vurdering av hvor viktige en del rammefaktorer har vært for at de har meldt seg på kurset, og her ser vi at det å kunne formalisere samarbeidet gård - skole på denne måten vurderes som viktig for dem. Det å kunne bruke GSPR for å oppfylle intensjoner i læreplanen (L97) vurderes også av de fleste som viktig, likedan at de deltar i dette fordi gårdsbruk er en viktig del av skolens lokalmiljø. En av lærerne har skrevet en begrunnelse under "andre grunner" der hun sier at skolen trengte en lærer på kurset som dekket småskoletrinnet. Derfor meldte hun seg på "uten å vite så mye som GSPR". Å ha tidligere positive erfaringer med elever på gårdsaktiviteter eller en nysgjerrighet på hva som kan ligge i et slikt samarbeid, teller ikke i samme grad som bakgrunn for å melde seg på kurset.

Figur 6: Lærernes vurdering av viktigheten av 5 av 12 grunner⁶ til å delta på kurset GSPR

Lærerne fikk også et åpent spørsmål der de ble bedt om å beskrive de tre viktigste grunnene til at de meldte seg på kurset. Svarene her underbygger det som er vist i figur 5 og 6. Mange av begrunnelsene dreier seg om mulighetene for mestringsopplevelser og en mer praktisk skolehverdag. Lærerne skriver blant annet: "Praktisk skolehverdag uten teoritapere med mulighet for hele klassen og tilpassa mindre grupper som strever i skolehverdagen", "Spennende – gi barn oppgaver i forhold til sitt nivå -> økt selvbilde -> motivasjon", "Finne aktiviteter som flest mulig barn mestrer", og "Undervisningen blir mer konkret/håndgriplig". Lærerne tar også her med det nære forholdet mellom GSPR og L97 når de blant annet skriver: "Et naturlig læringsmiljø for flere

⁶ I spørreskjemaet er grunnene for deltakelse fullt ut skrevet slik: "Formalisere samarbeidet"= Jeg mener dette er en gunstig måte å formalisere samarbeidet mellom skole og gård. "Tidligere positive erfaringer"= Jeg har positive erfaringer med elever på gårdsbesøk fra tidligere. "Del av lokalmiljøet"= Gårdsbruk er en viktig del av skolens lokalmiljø. "Nysgjerrig på samarbeidet"= Jeg var nysgjerrig på hva et samarbeid gård – skole kan være. "Oppfylle intensjoner i L97"= GSPR er en god måte å oppfylle intensjoner i L97.

temaer i L97". I dette åpne spørsmålet argumenterer de også for sin deltakelse med utsagn som *"Respekt for dyr"*, *"Respekt for bondeyrket"*, *"Gi alle barn opplevelser omkring gårdsdrift"* og *"Skolen trenger kontakt med en gård"*. Utsagn som *"Ønske om å kombinere jobb med gårdsbruk"* og *"Mulighet til å utvikle min egen gård i arbeidet med barn"* synliggjør lærerbøndenes ønske om å kombinere undervisningsjobb med en arbeidsplass på egen gård.

Hvis vi sammenligner deltakerne på kurs 1 og 2 og deltakerne på kurs 3 og 4 når det gjelder begrunnelsene for å delta på kurset, er det meste likt. Hensynet til elevene er det viktigste, og de mulighetene et slikt gård – skole samarbeid kan gi for en bedre undervisning for flere. Men lærerne i denne fasen av evalueringen peker i større grad på sammenhengene mellom aktivitetene på gården og læreplanen. Det kan kanskje skyldes at dette er betonert sterkere på de to siste kursene, eller at bevisstheten omkring intensjonene i *GSPR* er blitt større.

3.4 Bøndenes og lærernes vurdering av kurset

I evalueringens del 1 fant vi at den regionale utviklingen av kurset falt heldig ut for deltakerne. I denne delen fokuserer vi på et eventuelt forbedringspotensial, hvorvidt kurset har funnet et spor som det kan utvikles videre ut fra, eller om respondentene ønsker endringer for at kurset skal bli et enda bedre utgangspunkt for innovasjonsprosessene knyttet til samarbeidet gård – skole.

3.4.1 Deltakernes forventninger til og opplevelse av kurset

Kurset synes å innfri bøndenes forventninger. Seks av 10 bønder er enige i påstanden om at kurset har svart til forventningene. Fire er delvis enige og ønsker endringer på kurset eller samlingene. Tre av de fire foreslår at det avsettes mer tid til forelesninger om prissetting og informasjon om avtaler. En stiller følgende spørsmål: *"Hvilken pris skal vi sette på tilbudet vårt?"*. En annen skriver:

"Burde vært tilgang til PC'er ved oppgavejobbing. Mer konkrete opplysninger om hvordan komme i gang. Hvor skal en finne info og hvordan søke om økonomisk starthjelp? Kanskje burde kurset vært delt opp mellom lærer og gårdbrukere i enkelte bolker. Dette der hvor det er mye stoff rettet mot den ene eller andre gruppen."

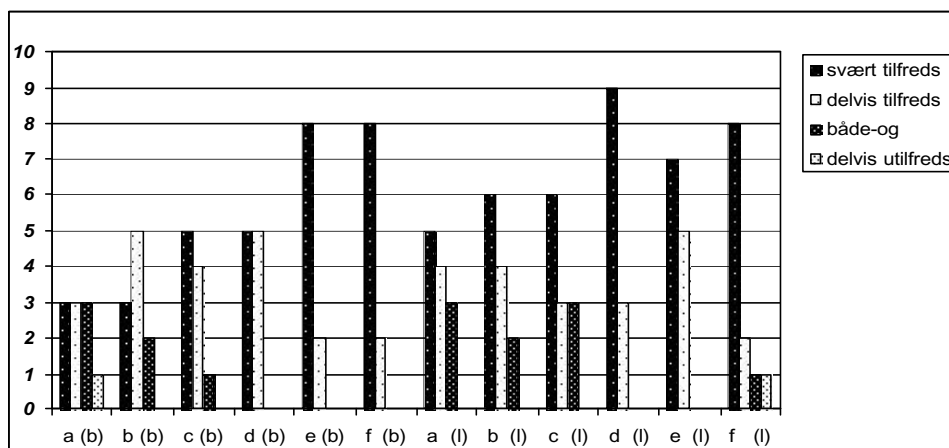
Denne bonden tar opp både innhold og organisering av kurset. En er opptatt av organisering og ønsker seg kortere dager og flere pauser mellom forelesningene.

Blant lærerne er det 3 som er helt enige i at kurset har svart til forventningene, mens 5 er delvis enige. 3 har svart "både – og" på dette spørsmålet. Det er bare to av lærerne som har skrevet at de ønsker endringer av kurset eller samlingene. En av disse mener kurset burde vært mer rettet mot barnehagen, mens den andre kommenterer at festmiddagen ikke nødvendigvis er sosial for alle.

Det at forventningene til kurset stort sett synes å være innfridd kan selvfølgelig være en indikasjon på samsvar mellom forventninger og opplevelse av kurset. På den andre siden kan det også være en indikasjon på at respondentene ikke hadde noen klare forventninger til kurset, noe vi fant artikulert under grunner for å delta som for eksempel: "Impuls. Finne ut hva GSPR var og om det var noe for meg" (bonde), og læreren som meldte seg på "uten å vite så mye om GSPR". Respondentenes vurdering av en rekke utsagn om organisering og innhold i kurset bidrar også til å nansere bildet av kurset noe.

3.4.2 Deltakernes tilfredshet med rammebetingelsene for kurset

Med kurssets generelle rammebetingelser mener vi faktorer som tilrettelegger for læring og læringsmiljø, så som pensum, faglig innhold og organisering av kurssamlingene, informasjon i tilknytning til samlingene, kursstedet og den sosiale delen på samlingene.

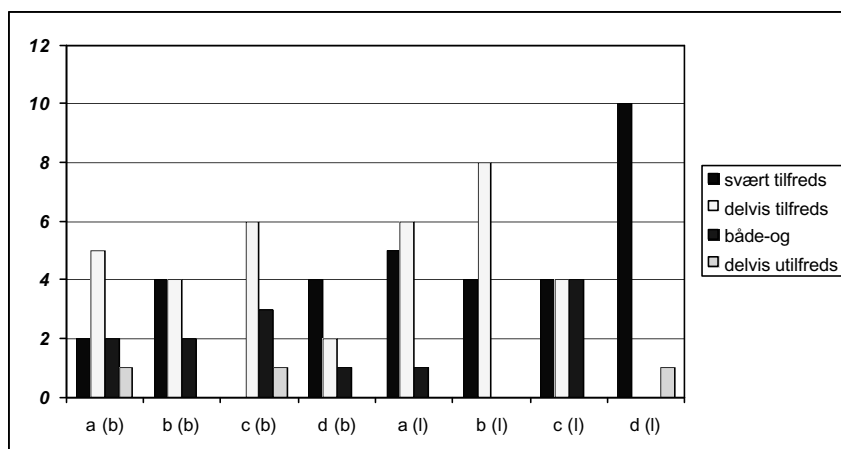
Figur 7: Bøndenes (b) og lærernes (l) tilfredshet med generelle rammebetingelser⁷ for kurset

⁷ Rammebetingelsene skrevet fullt ut: a = pensum, b = faglig innhold, c = organisering, d = informasjon, e = kurssted, f = sosial del

Figur 7 viser at både pensum og faglig innhold kan forbedres for å øke deltakernes tilfredshet med kurset. Resultatene viser at bøndene er noe mindre tilfreds med disse forholdene enn lærerne. Når det gjelder organisering av samlingene er deltakerne noe mer tilfreds, men svarene kan likevel tolkes til at det også her er ting som kan forbedres. Når det gjelder organiseringen er bøndene noe mer tilfredse enn lærerne. Deltakerne er tilfredse med informasjonen de får i tilknytning til samlingene. Både bøndene og lærerne er godt tilfreds med valg av kurssted og den sosiale delen av samlingene.

3.4.3 Deltakernes tilfredshet med prosjektarbeidet

Prosjektarbeidet er sentralt i kursgjennomføringen. Det strekker seg over hele kursperioden på 1 år. Hensikten er at bonde og lærer skal utvikle et undervisningsopplegg der gården som opplæringsarena skal prøves ut i løpet av kurset. Figur 8 gir en oversikt over bøndenes og lærernes tilfredshet med prosjektarbeidet, noe som er en første indikasjon på hvordan samarbeidet gård – skole blir.

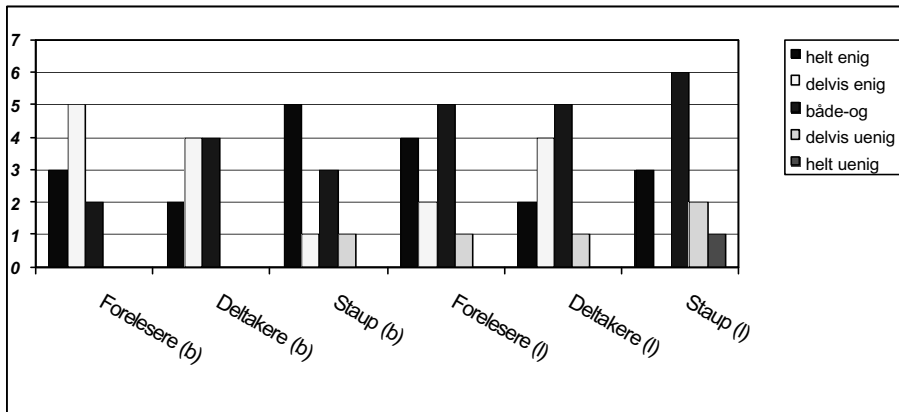
Figur 8: Bøndenes (b) og lærernes (l) grad av tilfredshet med prosjektarbeidet (a), veiledningen på samlingene (b), veiledningen mellom samlingene (c) og med samarbeidspartneren (d)

Deltakerne er generelt tilfredse med prosjektarbeidet, selv om bøndene er noe mer kritisk enn lærerne. En av lærerne har kommentert at kurset og prosjektarbeidet er mer omfattende enn vedkommende hadde regnet med. Det var også en kommentar vi fikk av enkelte lærere i fase 1 av evalueringen. Når det gjelder veiledning av prosjektarbeidet viser det seg at prosjektveiledningen

på samlingene oppleves som mer tilfredsstillende enn den veiledningen de får mellom samlingene. Veiledningen mellom samlingene opplever de i større grad som delvis tilfredsstillende eller "både-og", og en bonde svarer også delvis utilfredsstillende. Her gir lærerne uttrykk for noe større misnøye enn bøndene. En av lærerne har notert at de ikke har benyttet seg av tilbudet. Når det gjelder forholdet til samarbeidspartneren i prosjektet har lærerne en klart mer positiv holdning enn bøndene, ettersom 4 av bøndene og 10 av lærerne opplever forholdet som svært tilfredsstillende. En av bøndene svarer "både-og" og en av lærerne er delvis utilfreds, men læreren begrunner dette med at partneren gikk på kurset året før. 3 av bøndene og 1 av lærerne har ikke vurdert dette siste utsagnet.

3.4.4 Kontakt mellom ulike aktører

Når det gjelder kontakten mellom de ulike kategoriene deltakere på samlingene ser vi av framstillingen i figur 9 at lærerne ikke opplever å ha kontakt med de andre deltakerne i samme grad som bøndene gjør. Kontakten mellom kursdeltakerne kunne ideelt vært bedre for både bøndene og lærerne. Men kontakt med andre er vanskelig å måle fordi det er mange forhold som spiller inn, som blant annet personkjemi og forventninger til hverandre. Svar på noen av de andre utsagnene om kurset kan gi oss tilleggsopplysninger her. To bønder og seks lærere vurderer gruppearbeidet på samlingene som svært tilfredsstillende, mens sju av bøndene og tre av lærerne svarer at det fungerer delvis tilfredsstillende. En bonde og to lærere har en "både-og" opplevelse av gruppearbeidet. En annen indikasjon på hvordan kontakten med andre deltakere er ligger i svarene på utsagnet: *"Jeg har lært mye av de andre deltakerne på kurset"*. Sju av bøndene og fem av lærerne er helt enig i utsagnet, mens en bonde og fire lærere er delvis enige. Vi ser at deltakerne, selv om de oppgir at kontakten med de andre kunne vært bedre, arbeider godt i grupper og opplever å lære av hverandre.

Figur 9: Bøndenes (b) og lærernes (l) vurdering av i hvilken grad de har god kontakt med foreleserne, andre kursdeltakere og med prosjektledelsen ved Staup

Bøndenes kontakt med foreleserne vurderes også som bra, og lærerne ser ut til å oppleve noe bedre kontakt med foreleserne enn med de andre deltakerne. Ti av lærerne er helt eller delvis enige i at de har lært mye nytt av foreleserne, to svarer ”både-og”. Opplevelsen av kontakt med prosjektledelsen ved Staup er mest blandet både hos bønder og lærere.

3.5 Prosjektleders vurdering av kurset og kursinnhold

Allmennmodellen ligger til grunn for kurset. Det vil i følge Lyngstad si at Gården som pedagogisk ressurs skal rettes inn mot den offentlige grunnskolen og i samarbeid med allmennbonden.

”Vi hadde fokus på at opplegg på gården er beregna for alle unger, ergo måtte vi ta utgangspunktet i den offentlige skolen for å nå flest mulig. En sterkt forankring i læreplaner og fokus på allmennbonden var en viktig forutsetning for å få til den utviklingen vi ønsket slik vi så det.”

(Lyngstad 2004)

Rekruttering til kurset skjer gjennom ulike kanaler, men alle som melder seg interessert får et informasjonsbrev om kursopplegg og informasjon om hvem som er målgruppe, hva som ønskes oppnådd gjennom kurset og at alle må vurdere hvorvidt dette er noe for de. Lyngstad forteller om noen som ville melde seg på kurset, men gjennom spørsmål han stilte så skjønnte han at de ikke burde melde seg på. Han sa til dem at de heller burde bruke tid og ressurser på andre ting. Når det gjelder rekruttering av bønder til kurset, så forsøker Lyngstad

gjennom telefonsamtaler og/eller e-post å kartlegge mest mulig om dem og gården.

”Jeg vil jo absolutt ikke ha med kursdeltakere som føler det er bortkasta og kanskje føler seg lurt inn i et eller annet, for at det har stått slik og slik i annonsen. Og kurset har heller ikke særlig godt av å ha kursdeltakere som blir demotivert. Det har jo en smitteeffekt, og jeg tror jeg har blitt flinkere til kartlegging på forhånd når det gjelder de to siste kursene. Jeg har blitt mer bevisst på det...Målet er å få med kursdeltakere som virkelig ønsker å gå inn i dette fordi det ikke er et tradisjonelt kurs. Det er et kurs som skal sette i gang en prosess og som involverer mange, og da må en virkelig ha med dem som har gode forutsetninger og er motiverte” (ibid.).

Lyngstad er opptatt av å få deltakere som driver allsidig jordbruksproduksjon, har dyr på gården og har kontakt mot skoleverket.

”Det hører ut som jeg driver og sorterer, men det er jo veldig viktig å få med dem som virkelig er motivert, at en ikke lurer noen inn i det. Det er ikke noe mindreverdige om de driver ensidig eller ikke har dyr. Det har ikke noe med saken å gjøre. Men i forhold til målet med kurset, å få i gang gode prosesser, at det i siste omgang handler om at ungene skal ha gode opplegg så er det vesentlig.”(ibid.)

Grunnideen for kurset er dynamisk, det vil si at pensum og kursopplegg endres etter hvert som det høstes erfaringer. Grunnideen om at bonde og lærer skal ha en felles plattform og felles oppfatning av hva som er målet ligger imidlertid fast. Et annet fast punkt er at samarbeidet mellom bonde og lærer skal forankres i helt konkrete læreplanmål i L97. Dette for å understreke at for de deltakende skolene er dette ikke en tilleggsaktivitet, men ”ordentlig” skole som foregår på gården. For bonden er det derimot en tilleggsaktivitet i forhold til jordbruksproduksjonen.

Interne evalueringer av kurset som er gjort for hver samling viser i følge prosjektleder Lyngstad at

”vi har fått til bedre og bedre kurs. Vi har på de to siste kursene, og spesielt det siste, lagt mye mer vekt på veiledning, rådgivning, oppfølging på selv kurssamlingene og i mellom kurssamlingene på en helt annen måte og enn vi hadde i de to første.” (ibid.)

Veiledningen og rådgivningen blir gjort i forhold til prosjektet som strekker seg over alle tre kurssamlingene, og som skal munne ut i konkrete undervisningsopplegg med gården som læringsarena. Lyngstad understreker at det derfor er viktig at bonde og lærer er sammen hele tida. Dette blir også understreket fra de fagansvarlige, fordi det er nødvendig for å få prosessene til å gå i riktig retning.

”Og det har tydeligvis fungert godt. Det har vi fått positive tilbakemeldinger om. Det er behov for veiledning, eller pådrivere eller hva en skal kalle det. Veiledning knytta hovedsakelig til prosjekt og så dukker det selvfølgelig opp spørsmål i forhold til egen kommune, egen skole, egen gård. Veiledningen har som utgangspunkt prosjektet som de skal gjennomføre.” (ibid.)

Når det gjelder prosjektet og konkret utprøving av gården som læringsarena, presiserer Lyngstad at det skal være en første ”smaksprøve” både for elevene, lærerne, skolene og foresatte, en ”smaksprøve” som de skal gjøres ”avhengig” av, *”...dersom det fungerer godt, og det legger vi stor vekt på. De skal ikke tenke volum i omfang – ikke tenke stort, men prøve det ut i et mindre omfang og fokusere på å legge det opp slik at de vet at det vil fungere. Viss det fungerer godt,, er sjansen stor for at det sprer seg så mye større. Dette er det sterk fokus på”* (ibid). Dette blir hensyntatt gjennom veiledningene, hvor hvert par får tildelt sin veileder som følger de gjennom kursperioden i arbeidet med prosjektet. Det blir gjort gjennom veiledning på samlingene, mellom samlingene, per telefon eller e-post. Veileder står til deltakernes disposisjon, en de kan kontakte når det er noe de trenger avklaring på. *”Det er et ryddig system. Det mener i hvert fall jeg å ha registrert har fungert bra.”*

Dagene på kurset er lagt opp for å få *”en kombinasjon av at deltakerne er aktive, gjennom foredrag, veiledning og det sosiale. ...På kveldstid er det sosiale knytta til maten – skikkelig lokal mat – tradisjonskost og nydelig mat. Så matservering, eller maten i det hele tatt har blitt en integrert del av kurset slik jeg ser det.”* (ibid.) Lyngstad viser blant annet til at de har hatt spesielle opplegg hvor deltakerne selv er med på matlaginger, og hvor de har tatt med seg ideene og prøvd dem ut i skolen selv. Lyngstad understreker at stedet, Skallstuggu, som ramme for kurset har vært en viktig del av hele konseptet *GSPR*. Her bor og lever kursdeltakerne nært sammen på hver samling.

3.5.1 Spredning av Nord-Trøndelagsmodellen

Lyngstad har etter oppfordring fra oss skrevet ned sine erfaringer med spredningen av Nord-Trøndelagsmodellen:

”Ett av delmålene i prosjektet har vært å få Nord-Trøndelag til å framstå som et foregangsfylke når det gjelder samarbeid skole – gård med utgangspunkt i det allmennpedagogiske, dvs. L97 og skolens læreplaner.

Spredning har ikke vært et spesielt høgt prioritert område, men via nettverk og nettstedet har antallet henvendelser økt gradvis siden

oppstarten i 2002. Henvendelsene har kommet telefonisk og/eller pr. telefon. Mange sier at de har søkt på nettet, og kommet fram til Nord-Trøndelag via gspr.no. Antallet henvendelser utenom Nord-Trøndelag er vanskelig å kvantifisere, men de siste to årene har det trolig vært et gjennomsnitt på én tlf./e-post pr. uke. Disse har kommet fra enkeltpersoner (for eksempel gårdbrukere), enkeltskoler, kommuner, fylkesmannsnivå, utdanningsinstitusjoner, næringsorganisasjoner, interesseorganisasjoner og media.

Felles for disse har vært nysgjerrighet på hvordan en har fått til en så omfattende utvikling i samarbeid skole – gård i løpet av så kort tid, samt at de ønsker tilsendt informasjon.

Målene kan være forskjellige; gårdbrukerne og skolene ønsker rådgivning når det gjelder hvordan de rent praktisk og strategisk bør gå fram. Nærings- og interesseorganisasjonene er opptatt av mest mulig informasjon, og inviterer gjerne til informasjonsmøter. På kommunalt og fylkesnivå er en mest opptatt av å få informasjon om de formelle forankringer av et slikt prosjekt, mens utdanningsinstitusjonene er opptatt av hvilke grep som må tas for å få i gang tilsvarende prosesser. Media etterspør muligheter for å lage reportasjer, enten ved besøk eller telefonintervju med prosjektledelsen. Som eksempler kan nevnes Aftenposten, Bondebladet, Norsk Landbruk, Nationen og Forskning.no.

Enkelte medier har også bestilt artikler fra prosjektledelsen. Eksempler her er Norsk Hagetidende og Økologisk Landbruk.

Henvendelsene har også resultert i invitasjoner til seminarer for å holde foredrag og delta i møter om prosjektet. Disse har hovedsakelig kommet fra utdanningsinstitusjoner og fylkesnivåer. De siste to årene har prosjektledelsen deltatt i ca. ti slike seminarer, enten alene eller sammen med en gårdbruker og eller lærer fra Nord-Trøndelag. HiNT har også vært representert i noen av disse seminarene.

Nord-Trøndelag har også vært gjenstand for studieturer fra andre fylker og land (Sverige og Finland) med utgangspunkt i GSPR, og prosjektledelsen har blitt brukt som rådgiver i slike sammenhenger. Kommuner har også fått direkte henvendelser. Som eksempel her kan nevnes Meråker, som har et godt samarbeid med miljøer i Jämtland. Kommunen har også hatt hyppig besøk av studiegrupper både fra eget fylke og andre fylker.

Flere fylker er nå i ferd med å få på plass organisering av samarbeidet skole – gård, bl.a. med henvisninger til erfaringer i Nord-Trøndelag. Dette gjelder i første omgang Rogaland, Oslo og Akershus og Hordaland. I tillegg arbeides det med tilsvarende i Sogn- og Fjordane, Hedmark og Vestfold. Ting tyder på at flere etter hvert vil følge etter.”(Lyngstad 15.nov 2004)

3.6 Drøfting

Kurset og samlingene kan gjøres bedre ved å arbeide mer med prosjektveiledningene, samarbeidsrelasjonene for prosjektarbeidet. Utarbeide et pensum og arbeide med å gjøre kontakten mellom de ulike grupper bedre. I tillegg bør det innbygges en fleksibilitet i kurset som gjør det mulig å ta opp tema underveis, eller gi ytterligere referanser til selvstudier. Som en av respondentene foreslo så kan det være interne forhold ved gård – skole som kan gjøres spesifikt for lærere og bønder. Kanskje ikke alt er like vesentlig for samarbeidet, slik at de kan ha parallelle sesjoner i noen deler av kurset selv om det strider mot grunnideen.

Resultatene indikerer at bøndene er tilfreds, men jevnt over ikke er så tilfreds med prosjektarbeidet som lærerne. Svarene fra både lærerne og bøndene indikerer at prosjektveiledningen mellom samlingene kan forbedres. Bøndene er også mer delt i synet på samarbeidspartneren enn lærerne. Disse tendensene er i tråd med tendensene vi fant blant deltakerne på kurs 1 og 2. Flere av bøndene der hadde en opplevelse av at de måtte gjøre mye av prosjektarbeidet. Så selv om prosjektleder framhever at rådgivning og veiledning har blitt styrket gradvis er det tydelig at veiledning kanskje er en av de faktorene som det generelt aldri oppleves som tilstrekkelig.

Rammene for samlingene oppfattes dermed i hovedsak som bra. Gjennom å legge kurssamlingene til et kurssted i fjellet har prosjektledelsen lagt vekt på å skape en sosial ramme for samlingene som skal bidra til nærhet mellom deltakere, forelesere og prosjektledelse. Samarbeid, gruppedynamikk og det å lære av hverandre er viktige pedagogiske virkemidler på samlingene.

Gjennom grundig utvelgelse når det gjelder rekruttering av bønder til kurset og samarbeidet med skolen, så ser forutsetningene for utvikling av ny læringsarena å bli tatt hensyn til. Rekrutteringskriteriene understreker elevenes behov for nærhet til prosessene i naturen, så dersom læringsarenaen på gården utvikles vil næringsutviklingen følge. Gjennom presiseringen av rekrutteringskriteriene blir premisene for næringsutvikling tydelig og avhengig av at gården som læringsarena blir vellykket. Først da kan også næringsutviklingen lykkes. Fra å

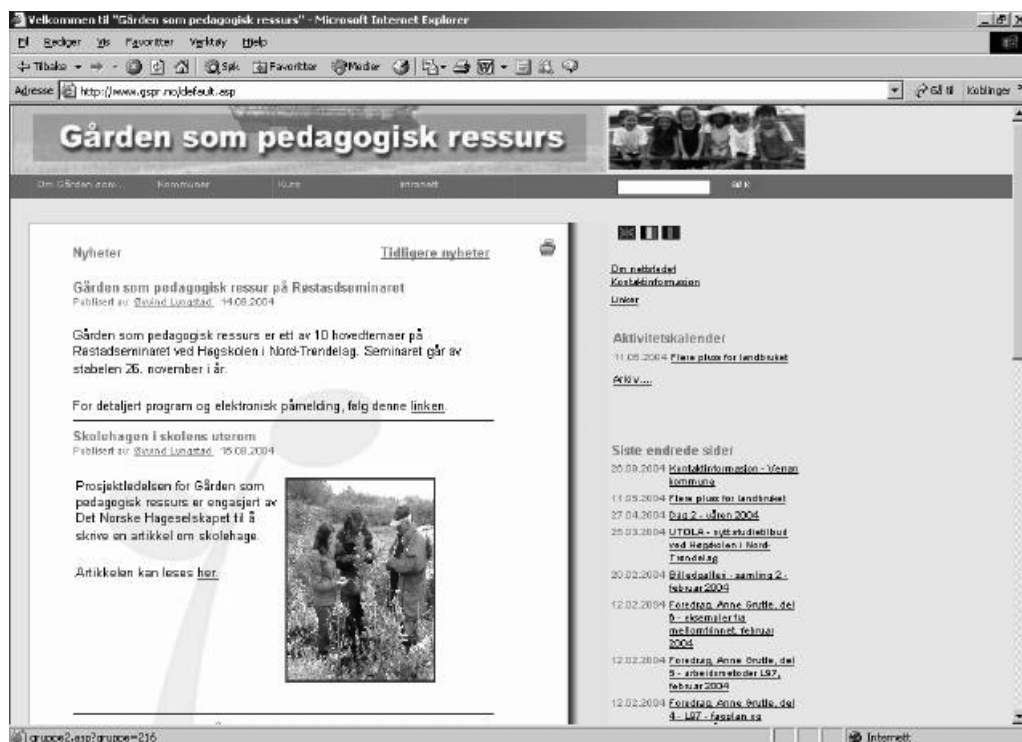
være sidestilte aktiviteter, er nå næringsutvikling underordnet gården som læringsarena. Noe som har blitt mer tydelig gjennom rekrutteringen til de siste kursene.

Vi kan også slå fast at det også har skjedd og skjer en geografisk spredning av Nord-Trøndelagsmodellen.

4 Nettsted og nettverk i GSPR

Dette kapitlet tar opp intensjonen bak og oppbyggingen av nettsida GSPR. Vi presenterer deltakernes bruk av nettstedet, og hvordan de vurderer nettstedet som informasjonskanal. Deretter viser vi prosjektleders vurdering av nettsida, og gir en sammenfattende drøfting av nettsida i forhold til intensjon og eventuelle forbedringer. Kapitlet avsluttes med prosjektleders presentasjon av ide og grunnlag for nettverket GSPR som alle kursdeltakere inviteres til etter å ha gjennomført kurset GSPR.

4.1 Intensjonen med og oppbyggingen av internettsida <http://www.gspr.no>

Figur 10: Internettsidet GSPR (<http://www.gspr.no>/15.10.2004)

Prosjektleder Øyvind Lyngstad tok høsten 2002 initiativ til å lage ei internettside for prosjektet *GSPR*. Oppbygginga av internettsida gjenspeiler formålet den har, som i følge Lyngstad (2004) er tosidig. Nettstedet skal både gi generell informasjon om *GSPR* til interesserte, og ivareta nettverket mellom deltakerne gjennom et intranett. Intranettet er en dynamisk nettside som vil si at de med brukernavn og passord kan logge seg inn og publisere tekst og bilder. En viktig intensjon med intranettet er å utvikle en eksempelbase. Dette skal i hovedsak skje ved at gårdbrukere og lærere publiserer egne erfaringer og eksempler fra de oppleggene de har gjennomført.

Som figur 10 viser er hovedoppslaget på internettsida "Nyheter". I tillegg er det satt opp en topptekstmeny med tre informasjonskategorier: "Om gården som ...", "Kommuner" og "Kurs", samt innlogging til intranettet. I høyresidemenuen finnes blant annet en aktivitetskalender og en oversikt over de ferskeste dokumentene som er lagt ut. Her ligger også forelesninger fra kurssamlinger slik at deltakerne kan hente dem ut i ettertid. Tabell 1 viser innholdet i de tre informasjonskategoriene, der blant annet "kommuner" gir en oversikt over både eksempelkommunene og de andre kommunene som er representert med deltakere i *GSPR*. Under hver kommune er det oppgitt kontaktpersoner for prosjektet.

Tabell 1: Informasjonskategorier på internettsida www.gspr.no

Om gården som ...	Kommunene	Kurs
Informasjon om prosjektet Søknader Forankring i L97 Skolehageprosjektet KIL-prosjektet Rapporter og foredrag Kontaktinformasjon Om Nettstedet Linker	Eksempelkommuner Kommuner	Billedgalleri - kurs 1. samling H2003 - GSPR Samling 2 - februar 2004 UTOLA Kurs - Gården som ... Brosjyre - Naturen som .. Påmelding Våre foredragsholdere Kulturlandskapet Råpressing

Tabell 2 viser innholdet i de fem informasjonskategoriene på intranettet. Under kategorien "eksempelsamling" er det tenkt at deltakerne selv skal legge ut opplegg de har gjennomført. Under kategorien "evaluering" ligger resultatene fra evalueringen som prosjektleder Lyngstad gjorde våren 2003 blant foresatte, skoleledelse, lærere og bønder i enkelte kommuner. På intranettet finner vi i tillegg til de fem kategoriene som er vist her, en brukermanual. Kursdeltakerne får tilgang til intranettet når de starter på kurset *GSPR*.

Den tekniske delen av nettsida ble utformet av et eksternt firma, mens nettstedet er drevet av prosjektleder Lyngstad.

Tabell 2: Informasjonskategorier på intranettet

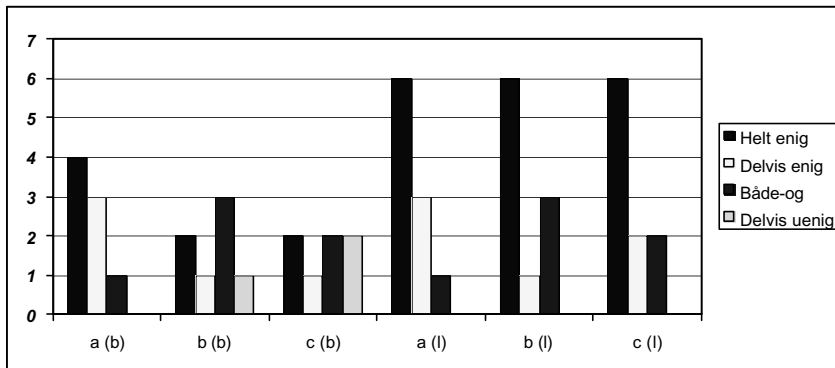
Eksempelsamling	Foredrag	Styringsgruppe	Nettverk	Evaluering
Undervisningsopplegg Søknader, avtaler Diverse Innleverte oppgaver Formidlingsoppgaver Oppgaver Planer Idéer, innspill	Dokumenter Dokumenter Høringsdokumenter	Dokumenter Møter Nettverkstreff Møter -	Hele nettverket Skoler Kommuner Ekstern Gårdbrukere Lærere	Folla skole Bergsmo Skole Samlerapporter Beitstad skole Gårdbrukere Kolvereid skole Malm skole Mosvik Skole Ness Oppvekstsenter Sakshaug skole Skogn skole Stranda Oppvekstsenter Skoleledere

4.2 Nettstedet som informasjonskanal

Om deltakerne får del i den informasjon som ligger på nettstedet er i stor grad avhengig av at de har tilgang til internett enten hjemme eller i jobbsammenheng. Alle bøndene som har svart har tilgang til internett hjemme. Bare en av bøndene har ikke vært inne på nettsidene til GSPR. 10 av lærerne svarer at de har vært inne på nettstedet, mens 2 svarer at de ikke har vært inne. Vi vurderer likevel at disse to har tilgang til internett ut fra vårt kjennskap til skolenes IKT-satsinger.

Bøndene og lærerne ser på nettstedet som en god informasjonskanal, men resultatene i figur 11 viser også at de mener informasjonen de faktisk får tilgang på har mer begrenset verdi i arbeidet med *GSPR*. Nettsidene kan dermed forbedres i forhold til den faktiske informasjonsverdien i innholdet. Det gjelder også for de konkrete oppleggene som er lagt ut på nettet. Samlet ser vi at lærerne er mer positive i sine vurderinger av nettstedet enn bøndene.

Fire av bøndene kommenterer at de har brukt nettstedet for lite til å vurdere påstandene. Det gjelder to av de som ikke har svart på spørsmålet i tillegg til to som har svart på spørsmålet.

Figur 11: Bøndernes (b) og lærernes (l) vurdering av nettstedet gjennom svar på tre påstander⁸

På åpent spørsmål om det er noe bøndene og lærerne savner på nettstedet, har fem av bøndene oppgitt følgende punkter:

... ”Inntektsfastsetting ut ifra hva man har på gården. Hva man kan kreve i lønn.”

... ”Flere eksempler på kontrakter, prissetting etc”

... ”Konkrete inspirerende, praktiske ideer!”

... ”Var innom nettstedet en del mens jeg gikk på kurset. Synes det var for lite oppdatering på siden og alt kom så altfor seint ut – litt treigt!”

... ”Lite oppdatering av info.”

Tre av lærerne har svart på dette spørsmålet, og de setter opp disse punktene:

... ”Bilder fra elevers arbeid på gård”

... ”Lite oppdatering av info”

... ”Ikke foreløpig”

Kommentarene som bøndene og lærerne har gitt i forhold til nettsida indikerer at bøndene har flere konkrete ønsker når det gjelder tilgjengelig informasjon på

⁸ Påstandene om nettstedet skrevet ut i fulltekst: **a** = Nettstedet er en god informasjonskanal, **b** = Jeg får informasjon på nettsidene som er verdifull i arbeidet med GSPR, **c** = Nettsidene har gode eksempler på konkrete opplegg.

nettstedet som kan brukes i utviklingen av eget tilbud. Både bøndene og lærerne påpeker lite oppdatering av informasjon.

4.3 Prosjektleders vurdering av websida

I forhold til intensjonen med websida så mener Lyngstad (2004) at internettet, å gi generell informasjon om prosjektet, har vært rimelig vellykket. Han viser blant annet til at nettsida har hatt 15000 besøk siden den ble opprettet høsten 2002. Men når det gjelder intranettet var i følge Lyngstad ambisjonsnivået for høyt:

”Det sitter ganske langt inne for både gårdbrukere og lærer å sette av tid og ressurser til å publisere stoff. Så den har ikke fungert, nesten ikke i det hele tatt.... Det var meningen at det skulle bygges opp en eksempelbase, at kursdeltakerne la ut undervisningsopplegg og andre erfaringer. Men slik har det ikke blitt, så intranettet har ikke fungert.”(Lyngstad 2004)

Kurssamlingene har etter hvert fått støtte av nettsida ved at foredrag har blitt publisert på internett og gjort tilgjengelig for alle deltakere og andre interesserte. Lyngstad har registrert at antall besøk har økt betraktelig i forbindelse med kurssamlinger og annonsering av kurs. Han bruker også websida til å legge ut lenker til stoff han finner i andre medier som han vurderer kan være av interesse for deltakerne på GSPR. I løpet av snau 2 år har det blitt publisert 80 nyheter.

”De som er inne og ”lukter på sidene” skal holde seg oppdatert, altså vite om det samme som jeg vet om. Og jeg får tilbakemeldinger om at det er en del som bruker nettsida ganske ofte altså” (ibid.).

Men nettsida er personavhengig og Lyngstad sier:

”Det er jeg som har ansvaret for nettstedet og det er en stressfaktor, for du føler hele tida at du skulle publisert mer. Du skulle hatt mer tid, for selv om det er enkelt er det arbeidskrevende – veldig arbeidskrevende”.

Han viser til andre i tilsvarende posisjoner som har fått øremerket en ressurs for å kunne drive nettsida. Slik det er nå er nettsida sårbar. Lyngstad viser til at når han for eksempel har ferie, skjer det ingen oppdatering, men legger til *”Jeg tror den fungerer som en portal til prosjektet, så jeg mener en er nødt til å ha en nettside, men en må ikke undervurdere ressursbehovet. Det blir ofte en sånn oppgave en tar ved siden av, rett og slett.”*

4.4 Drøfting av nettsidene til GSPR

Både kursdeltakerne og prosjektleder er enig i at nettsida representerer en informasjonskilde og et potensial for deltakerne i *GSPR*. Problemet er manglende samsvar mellom ressurser og ambisjonsnivå. Noe som også viser seg i mismatch mellom tilbud på den ene siden og etterspørsel etter informasjon på den andre siden. Bøndene ønsker for eksempel mer konkret informasjon, mens webansvarlig ikke har tilstrekkelig ressurser til å bearbeide informasjon slik at den er lett tilgjengelig på nettet til bruk for de ulike interessenter. Det er enklere å oppdatere nyhetsbildet med å legge ut lenker til aktuelle informasjonskanaler. Selektiv persepsjon vil imidlertid være et problem siden nyhetene er sortert av webansvarlig og slik avhengig både av hva han klarer å holde seg orientert om og hva han mener er viktig. Deltakerne selv har heller ikke prioritert arbeidet med å legge ut stoff for å dele erfaringer med de andre i nettverket.

Som ekstern informasjonskanal og i markedsføringen av *GSPR* fungerer nettsida, men som informasjonskilde for deltakerne fungerer den dårligere i forhold til en konkretisering av eksempler som den enkelte bonde/lærer kan dra nytte av. En styrking av nettsida ville innebære en større grad av bearbeiding av informasjon, utvikling av konkrete eksempler og en redigering slik at oversikten blir bedre for brukeren av nettsida, og da spesielt med henblikk på intranettet.

4.5 Nettverket GSPR

Deltakerne i *GSPR* har i tillegg til nettstedet en informasjonskanal i nettverket *GSPR*. Alle som har deltatt på kurset blir invitert på første møte i nettverket etter siste kurssamling. I følge prosjektleder Lyngstad (2004) er nettverket spesielt viktig for bøndene, fordi de har et ensomt yrke.

”Det går på å redusere usikkerheten til gårdbrukeren og se at dette er det mange som jobber med. Og ikke minst muligheter til å diskutere med andre viss det er noen ting de er opptatt av, utveksle erfaringer, ideer, tanker. Det kan gå på opplegg i forhold til kommune, skole.” (ibid.)

Hensikten med nettverket er også at lærere og bønder skal utveksle erfaringer, og mer konkret utveksle undervisningsopplegg og bli inspirert. Nettverket støtter opp under andre informasjonskilder som telefon og e-post.

Lyngstad mener imidlertid at nettverksarbeidet ikke har vært godt nok. På samme måte som for internettsida skulle det etter hans mening vært mer ressurser til arbeidet med å knytte deltakerne sammen, til å samle og utvikle eksempelsamlingene på undervisningsopplegg. *”Ta erfaringene, systematisert*

de og distribuert de i nettverket. Det er en ganske krevende jobb. Det burde det vært mer av” (ibid.).

Lyngstad har erfart at enkelte er veldig flinke til å bruke nettverket, mens andre bruker det mindre. Om sin egen rolle i nettverket sier han: *”Og jeg er edderkoppen som sitter i nettverket og kan bidra til at ting flyter i nettverket.”* (ibid.) Framtida for nettverket etter at prosjektperioden avsluttes ved utgangen av 2004 er ikke det avklart, men Lyngstad mener at de deltakerne som er i gang må følges opp på et eller annet vis.

5 Bøndenes erfaringer og framtidsvisjoner

Dette kapitlet presenterer både bøndenes erfaringer med *GSPR* og bøndenes oppfatninger om *GSPR* som framtidig næring. Det er først og fremst bøndene på kurs tre som har opparbeidet seg konkrete erfaringer med andre samarbeidspartnere enn læreren og som også har svart på spørsmålene som omhandler vurderinger av *GSPR* som framtidig næring.

5.1 Bøndenes erfaringer med ulike samarbeidspartnere

Vi har skilt ut fire grupper som på ulike måter er samarbeidspartnere for bøndene i gjennomføringen av *GSPR*. Det er foruten skolen og læreren som bonden helt konkret samarbeider med, kommunen eller ulike etater i kommunen som blant annet har påvirkningskraft i forhold til å gjøre avtaler som gir bonden inntekt. De foresatte er en samarbeidsgruppe som er opptatt av at gården blir en god læringsarena for elevene, mens elevene som følger opplegget på den annen side må finne aktivitetene meningsfylt. I de følgende underkapitlene presenterer vi bøndenes erfaringer i forhold til de ulike samarbeidspartnere: skolen og lærerne, kommunen eller ulike kommunale etater, elevenes foresatte og elevene.

5.1.1 Samarbeidet med skolen og læreren

En lærerbonde oppgir å bruke *GSPR* som et pedagogisk redskap i undervisningen uten å ha noe formelt samarbeid med skolen. Av de ni øvrige bøndene som har et samarbeid med skolen vurderer 8 samarbeidet mellom gård og skole som svært godt eller godt. En bonde oppgir at samarbeidet med skolen er mindre godt. Denne bonden etterlyser mer samtale om oppgavefordeling mellom lærer og bonde på forhånd, eller som bonden sier: *”Elevene koser seg, men jeg er utilfreds – mangler både for- og etterarbeid på skolen.”* Av de fire som har svart at samarbeidet er godt, ønsker tre et tettere samarbeid hvor det er avsatt mer tid til møter, for som en sier: *”Skolen burde være mer nysgjerrig på hva gården kan tilby.”*

Fire bønder som har gått på kurset i par med en lærer oppgir at de samarbeider med læreren om planleggingen av aktivitetene på gården. Av de øvrige 6 bøndene er det tre som ikke har svart, to som ikke samarbeider med læreren i tillegg til en lærerbonde. Hvordan samarbeidet mellom bonde og lærer er i praksis synes å være opp til de samarbeidende parter. Følgende to sitat viser at

bøndene har eller tar ulike roller når det gjelder involvering i det pedagogiske opplegget og ansvarsfordelingen i gjennomføringen av opplegget på gården:

... ”Jeg gjør forarbeidet til prosjektet vi skal gjøre, legger til rette alt det praktiske arbeidet. Læreren har ansvaret for å dele inn elevene i grupper, og sammen med meg gjennomføre prosjektet”.

... ”Jeg er først og fremst gårdbruker. Lærer har hovedansvar for opplegget, mens jeg har ansvaret for praktisk tilrettelegging på gården. Ved gjennomføring av opplegget jobber vi side om side og deler elevene mellom oss. Vi jobber oss så gjennom opplegget vi har avtalt på forhånd.”

5.1.2 Kommunens støtte til GSPR

Bøndene opplever at kommunens ulike etater har en enten-eller holdning til GSPR, enten støtter de prosjektet eller så gjør de det ikke. Som det går fram av tabell 3 er det særlig bøndene på kurs tre som opplever denne holdningen. De sitter inne med erfaringer som omfatter overgangen fra prosjekt til drift, mens bøndene på kurs 4 fremdeles befinner seg i kursfasen.

Tabell 3: Bøndernes vurdering av påstanden: Kommunen støtter opp om GSPR (for eks etater, politikere, administrasjon)

Støtte fra kommunen	Helt enig	Både og	Helt uenig	Totalt
Bønder:				
Kurs 3	2		4	6
Kurs 4	1	2	1	4
Totalt	3	2	5	10

Bøndene som opplever støtte fra kommunen viser til at ulike etater i kommunen kan ha ulike grunner til å støtte GSPR, men som det går fram av følgende sitat så er støtten av generell karakter.

... ”Har fått kjempegod støtte og hjelp på landbrukskontoret. Der sitter det folk som virkelig engasjerer seg og ser verdien i slike opplegg.”

... ”Politikere og de fleste i administrasjonen fordi de ser at GSPR har mye bra.”

... ”Skoleledelsen støtter GSPR; ser viktigheten av dette som undervisningsform.”

... ”Kommunen, skolen, Innovasjon Norge. Positive til prosjektet, ser at det er noe som kommer til å øke i omfang framover.”

... ”Holdninger til at gården kan være en god læringsarena for alle elever, men særlig spesialelever.”

Bakgrunnen for manglende støtte fra kommunen antar bøndene skyldes svak kommune-økonomi og/eller liten vilje til å prioritere GSPR, noe følgende sitat illustrerer:

... ”De har ikke/vil ikke bruke penger på slike ting.”

... ”PENGER! Uvitenhet. ”Bra dere gjør det, men vi har ikke penger til dere.”

... ”’urban’ kommune. Lite tradisjon for å styrke/verdsette primærnæringene.”

... ”De mener skolen bør ta dette på sin økonomiske kappe. Alt for dårlig samarbeid mellom etatene på kommunen. Har snakka mye med landbruksjefen, men ingen ting skjer. Har hatt felles møte der det vart satt ned en komité som skulle arbeide med kommunen. Disse har i løpet av et år ikke kommet i gang!!”

Manglende støtte fra kommunen synes å komme til uttrykk når støtten skal konkretiseres eller materialiseres i form av penger for å gjennomføre GSPR. Problemene oppstår når det er snakk om å omsette velviljen eller den generelle støtten til konkret handling.

5.1.3 Foresattes engasjement

Tabell 4 viser at bøndene opplever jevnt over en positiv holdning eller støtte fra elevenes foresatte til GSPR.

Tabell 4: Bøndenes vurdering av påstanden: Elevenes foresatte engasjerer seg i GSPR

Engasjement fra foresatte	Helt enig	Både og	Helt uenig	Ikke svart	Totalt
Bønder:					
Kurs 3	3	2	1	0	6
Kurs 4	1	1	1	1	4
Totalt	4	3	2	1	10

De foresattes engasjement i *GSPR* antar bøndene kommer av at de mener gården kan være en god læringsarena, noe følgende sitat understreker:

... ”De ser verdien av praktisk læring på skolen. De synes det er flott at elevene har læring utenfor klasserommet og bruker naturen. De ser verdien av nisjeproduksjon på gården.”

... ”Foreldre svært positive, håper det kan gi ringvirkninger!”

... ”Ser trivsel faktoren til både elever og foreldre. Klassen blir trygg og sammenspleiset. Foreldre som er med blir kjent med de andre elevene i klassen osv. Ser at elevene elsker det. Felles positive erfaring (Foreldre og barn).”

... ”De setter pris på at elevene gjør noe. Ser verdien av det når de er med. Det er 2 mil fra den ene skolen, og foreldrene kjører gjærne!”

Lite engasjement eller en mer lunken holdning til *GSPR* hos de foresatte tilskriver bøndene at de har for lite informasjon og kunnskap om prosjektet. En bonde bringer også bygdedyret inn som en mulig forklaring: ”De vet ikke helt hva dette er. ’Bygdedyret’. Redd *GSPR* ’melker’ ut midler fra et allerede stramt skolebudsjett og rett i lomma til gårdbrukeren.”

5.1.4 Elevenes aktivitet

De fleste elevene oppleves av bonden som aktive i forhold til *GSPR*, men noen faller utenfor. Tabell 5 viser fordelingen av svar blant bøndene fra kurs 3 og 4.

Tabell 5: Bøndenes vurdering av påstanden: *Elevene er aktive i forhold til GSPR*

Aktive elever	Helt enig	Både og	Helt uenig	Ikke svart	Totalt
Bønder:					
Kurs 3	4	0	2	0	6
Kurs 4	1	1	1	1	4
Totalt	5	1	3	1	10

En annerledes skolehverdag er nøkkelordet når bøndene skal begrunne hvorfor elevene er aktive i forhold til *GSPR*.

... ”De trives med å komme ut av skoleområdet i visse perioder”.

... ”Får gjøre konkrete ting med hendene, oppleve kontakt med dyr. Alle mestrer sine oppgaver, det gir en god følelse av å lykkes. Bryter opp i den tradisjonelle skolehverdagen. Får være ute i all slags vær!”

... ”Veldig aktive på gården! Synes det er kjekt å gjøre noe, og trives sammen med meg som bonde og menneske.”

... ”De er selv med og bidrar til noe viktig. Miljøforandring, sosialt og samhold, lære noe nytt, får røre på seg!!!!”

Grunnen til at elevene er lite aktive tilskriver bøndene mangel på informasjon, eller så enkelt som at ”Noe ikke faller i smak. Enkelte er negative i utgangspunktet og skal være tøffe og tror de andre ikke liker det – og skal være lik! Har faktisk ikke opplevd det på gården ennå!”

5.1.5 Oppsummering av bøndenes erfaringer med samarbeidspartnerne

De fire samarbeidspartnerne vi har identifisert for bonden oppleves som generelt interessert og engasjert i forhold til prosjektet *Gården som pedagogisk ressurs*, først og fremst fordi det gir elevene en annerledes og mer praktisk skolehverdag. Samarbeidspartnerne opplever *GSPR* positivt som en ny læringsarena. Elevene trives, opplever mestring og får kontakt med dyr. De foresatte blir bedre kjent med de andre elevene i klassen, og ser verdien av nisjeproduksjon på gården. Bøndene mener manglende engasjement fra alle fire gruppene kan tilskrives lite informasjon og kunnskap om prosjektet, i tillegg til svak kommuneøkonomi og liten vilje til å prioritere prosjektet økonomisk i skole og kommune. Det er også indikasjoner på at selv om samarbeidet med læreren er bra så kan det praktiske samarbeidet mellom bonde og lærer etter bøndenes mening bli enda bedre ved å legge mer vekt på å forberede opplegget på gården sammen, og gjøre klare avtaler om ansvarsfordeling når skolen bruker gården som klasserom. Informasjon og kunnskapsspredning om *GSPR* er etter bøndenes mening viktig for å få engasjement hos de ulike involverte partene.

5.2 Jenter og gutters forhold til aktivitetene på gården

Seks bønder mener jenter og gutter forholder seg likt til aktivitetene på gården. En kvinnebonde mener det er forskjell og begrunner svaret slik: *Noen jenter er mer tilbakeholdne, de tror visst de ikke helt får det til, det med fysisk arbeid.* Tre bønder fra kurs fire har ikke svart på spørsmålet. Den fjerde bonden fra kurs

4 har krysset av for at det ikke er forskjell på jenter og gutter, men føyd til "vet ikke" under svaret.

Ingen av de 8 bøndene som har svart mener at *GSPR* bidrar til å forsterke kjønnsrollene i landbruket. Sju av de åtte gir derimot eksempler på at *GSPR* kan bidra til å svekke de tradisjonelle kjønnsrollene.

... "I mitt tilfelle får elevene forholde seg til meg som gårdbrukeren. Og jeg er så definitivt en kvinne. Og de får se at jeg gjør alt en bør kunne gjøre for å drive en gård."

... "Jentene ser at de mestrer de samme oppgavene som guttene. Jeg er dame. De ser at jeg klarer jobben."

... "Alle er med på alt (gutter steker sveler, jenter stapper gjerdepåler!). Selv er jeg jo og aktiv, og jeg er jo dame."

... "Fordi jeg er kvinne selv og alle i bygda her har forståelse for at det er jeg som er bonden."

... "Gutter kan se at jenter behersker det samme som dem."

"Viser at det er mulig for begge kjønn å drive innen landbruk. Det er ikke lenger rå makt som gjelder, like viktig med omsorg, tenke ut gode løsninger, legge langsiktige planer med mer. Innsikt i moderne landbruksdrift."

... "Alle er med på like vilkår" (mann).

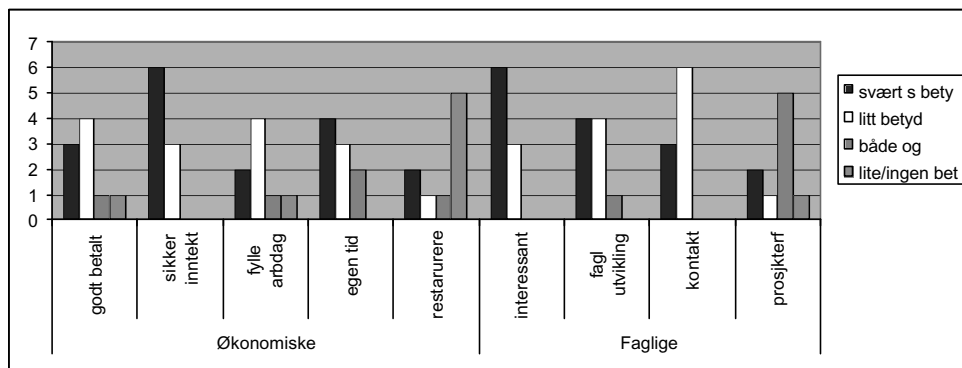
5.2.1 Oppsummerende drøfting

De tradisjonelle kjønnsrollene blir utfordret av *GSPR* blant annet fordi det er flere kvinnebønder som deltar i prosjektet enn menn. Gjennom å være rollemodeller viser de at kvinner er bønder. Vi kan stille spørsmål ved om de argumenterer ut fra et tradisjonelt maskulint landbruk hvor menn har lagt normen for arbeid, når flere sier "*jeg klarer det og jeg er kvinne.*" Likehetsideologien synes framtrødende i svarene. Det at kjønn ikke skal bety noe for måten å være bonde på. Dette på tross av at det synes som om kvinnebøndene vurderer seg selv ut fra den mannlige normen for landbruk. I argumentene finner vi imidlertid også med henvisning til moderniseringen av landbruket at hver enkelt kan utforme sin egen bonderolle og drive landbruk på

flere måter enn før. Noe som indikerer en endring og en individualisering av bonderollen.

5.3 Bøndenes holdninger til arbeidet med GSPR

Bøndene har vurdert 9 faktorer som kan ha betydning for hver bondes arbeid med *GSPR*. Resultatene vist i figur 12 er gruppert etter økonomiske og faglige faktorer.

Figur 12: Bøndenes vurdering av 9 utsagn⁹ i forhold til å arbeide med *GSPR*, gruppert ut fra om de i hovedsak representerer økonomiske eller faglige faktorer for bonden

Av økonomiske faktorer er det av stor betydning for bøndene at *GSPR* blir en sikker inntektskilde. At *GSPR* er godt betalt blir vurdert på linje med å kunne disponere over egen tid. *GSPR* har bare begrenset betydning sett i forhold til å restaurere bygninger på gården. Nyansene i de ulike påstandene kan beskrives ved at i "en sikker inntekt" ligger et tidsperspektiv og en viss næringsandel, mens "god betaling" er mer uavhengig av volum på tilbudet. Vi kan si at oppfatningen av hva som er "god betaling" er avhengig av skyggeprisen den enkelte bonde vurderer for eksempel inntekta si på. Skyggeprisen trår inn i den enkelte bondes avveininger ved bruk av egen arbeidskraft og ressurser på gården i forhold til for eksempel å velge *GSPR* eller å ta seg deltidsarbeid. Skyggeprisen er uttrykk for en individuell optimalisering av egen arbeidskraft og de ressurser gården har.

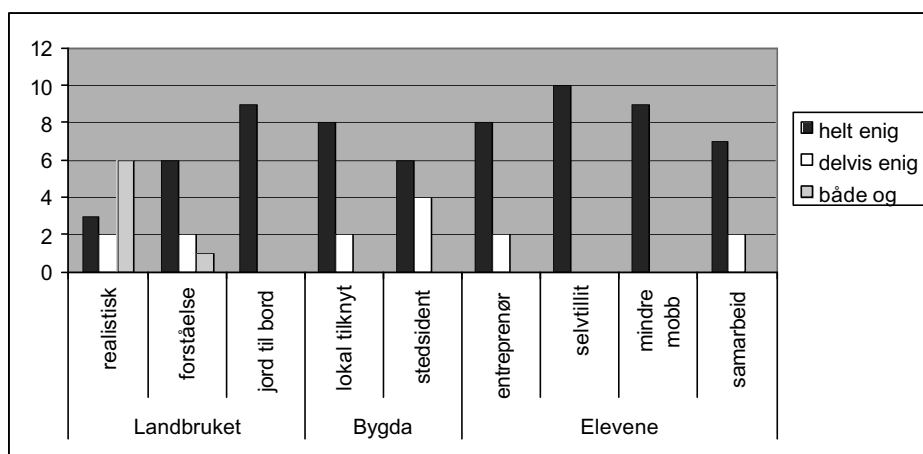
⁹ Økonomiske: "Godt betalt" = *GSPR* er godt betalt, "Sikker inntekt" = *GSPR* kan bli en sikker inntektskilde, "Fylle arbdag" = *GSPR* gir mulighet til å fylle arbeidsdagene på gården, "Egen tid" = *GSPR* gir mulighet til å disponere egen tid, "Restaurere" = *GSPR* gir mulighet til å restaurere bygninger

Faglige: "Interessant" = *GSPR* er interessant å arbeide med, "Fagl utvikling" = *GSPR* gir faglig utvikling, "Kontakt" = *GSPR* gir kontakt med andre mennesker, "Prosjekterf" = *GSPR* gir prosjekterfaring

Av faglige faktorer er det av stor betydning for bøndene at *GSPR* er interessant og arbeidet med, at det gir både rom for faglig utvikling og sosial kontakt. Bøndene vurderer det av mindre betydning at *GSPR* kan gi prosjekterfaring. Noe som kan indikere at de ikke er ute etter å bygge opp sin næring omkring mange ulike prosjekter, men ønsker å satse på en tilleggsnæring. De ser derfor ikke noen overføringsverdi i at erfaringer fra *GSPR* kan omsettes til andre prosjekter. Dette resonnementet underbygges av at ”sikker inntektskilde” får høy skår av bøndene blant økonomiske faktorer. Bøndene ønsker langsiktighet og ikke at *GSPR* skal være et tidsavgrenset prosjekt.

5.4 Ringvirkninger av GSPR og rekruttering av nye bønder og gårdsbruk

Bøndene ble også spurt om å vurdere 17 ulike påstander om *GSPR* ut fra alternativene enig, delvis enig, både og, delvis uenig, uenig. For ni av påstandene må bøndene ta stilling til i hvilken grad de er enig/uenig i at *GSPR* er positivt i forhold til de tre aktørene: landbruket, bygda, elevene. De øvrige 8 påstandene dreier seg om hvilke bønder og gårdsbruk som passer best for *GSPR*.

Figur 13: Bøndenes grad av enighet i forhold til påstander¹⁰ om *GSPR* og landbruket, *GSPR* og bygda, *GSPR* og elevene

¹⁰ Påstander om landbruket: ”realistisk”= *GSPR* gir elevene et realistisk bilde av landbruket, ”forståelse” = *GSPR* gir elevene mer forståelse for landbruket som næring, ”jord til bord” = *GSPR* bidrar til at elever kan forstå prosessen i naturen fra ”jord til bord”

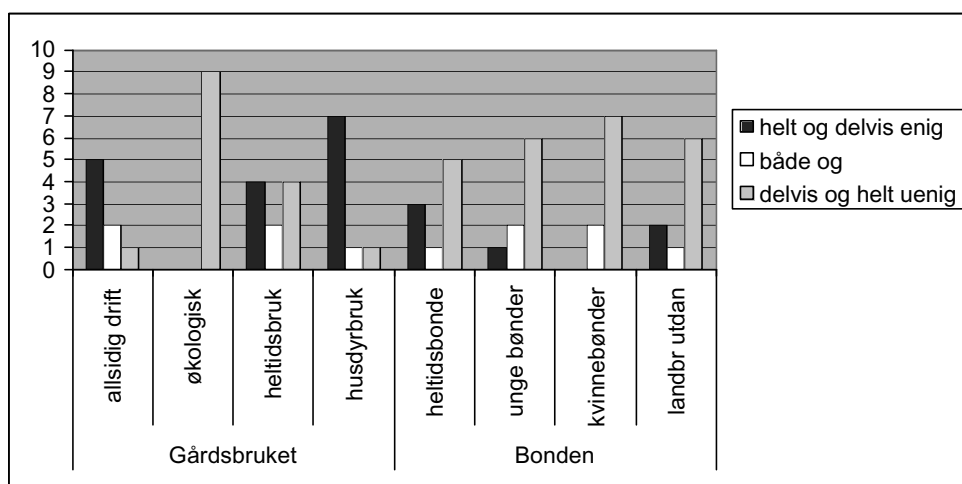
Påstander om bygda: ”lokal tilknyt” = *GSPR* bidrar til å utvikle lokal tilknytning, ”stedsident” = *GSPR* bidrar til å utvikle stedsidentitet

Påstander om elevene: ”entreprenør” = *GSPR* bidrar til å utvikle entreprenørholdning hos elevene, ”selvtillit” = *GSPR* bidrar til å gi teorisvake elever faglig selvtillit, ”mindre mobb” = *GSPR* bidrar til mindre mobbing, ”samarbeid” = *GSPR* fremmer samarbeid mellom elevene

Resultatet av bøndenes vurdering av påstandene om *GSPR*s bidrag i forhold til landbruket, bygda og elevene er vist i figur 13. Resultatene viser at bøndene mener at både landbruket, bygda og elevene vil tjene på *GSPR*. Spesielt entydig er resultatene når det gjelder påstandene knyttet til at *GSPR* er positivt for elevene, at de både får en ny mestringsarena, mer forståelse for prosessene i naturen og bidrar til å styrke elevenes lokale identitet som på sin side er positivt for bygda. Bøndene er noe mer avventende til om *GSPR* klarer å formidle et realistisk bilde av næringa, og om elevene får mer forståelse for landbruket som næring. Det er kanskje en indikasjon på at selv om gård og skole er likeverdige parter i samarbeidet, så er det gården som er virkemidlet for og nå målet om en god pedagogisk læringsarena for elevene. I denne sammenheng er det landbruket som skal understøtte skolens virksomhet. I neste omgang kan det gi inntekt til bonden og sosial kapital i form av goodwill til næringa.

5.4.1 Rekruttering av nye bønder og gårdsbruk til *GSPR*

I rekrutteringen til de to siste kursene har det fra prosjektledelsen (jfr. kap 3.5) blitt lagt vekt på å rekruttere bønder som i tillegg til å være motiverte har allsidig drift med utgangspunkt i husdyrproduksjon på gården. Dette gjenspeiler seg også i bøndenes syn på hvilke gårdsbruk og bønder som er best egnet til å drive med *GSPR*.

Figur 14: Bøndenes grad av enighet/uenighet i forhold til hvilke gårdsbruk og bønder som passer best for¹¹ "Gården som pedagogisk ressurs"

¹¹Påstander med egenskaper ved gårdsbruket: "allsidig drift" = *GSPR* passer best for gårdsbruk med allsidig produksjon, "økologisk" = *GSPR* passer best på økologisk gårdsbruk,

Av figur 14 går det fram at bøndene mener *GSPR* passer best for husdyrbruk eller bruk med allsidig drift. Vi kan stille spørsmål ved hvorfor bøndene mener at økologiske gårdsbruk ikke passer inn i *GSPR*, siden disse tradisjonelt er allsidig drevne gårdsbruk. Kan det skyldes at "allmenn – modellen" som har blitt markedsført sterkt fra prosjektledelsen for å fange opp flest mulig "vanlige" gårdsbruk, har ført til at økologiske bruk ubevisst blir sett på som mindre egnet?

Interessant er det også å se svarene som gjelder hvilke bønder som passer best til arbeid med *GSPR*. Med unntak av "heltidsbonden" hvor svarene varierer, så er bøndene stort sett entydig uenig i påstandene: "*GSPR passer best for unge bønder*", "*GSPR passer best for kvinnebønder*" og "*GSPR passer best for bønder med landbruksutdanning*". Vi vet at de bøndene¹² som har svart er 8 kvinner og 2 menn med en gjennomsnittsalder på ca 37 år. De representerer altså ikke gjennomsnittsbonden i Nord-Trøndelag som er en mann i slutten førtiårene. Kan svarene være påvirket av tankegangen rundt "allmenn-modellen", og dermed en antakelse om at *GSPR* passer best for gjennomsnittsbonden? Kan svarene være påvirket av at de bøndene som svarer besitter egenskapene som ligger i påstandene, og at ved å si seg uenig i disse så åpner de for alle bønder? Kanskje mener de at det er egenskaper ved den individuelle bonde som må være utslagsgivende for om en bonde passer og en annen ikke. Dette hadde de imidlertid fått fram ved å bruke svarkategorien "både og" i spørreskjemaet.

Vi kan bare anta at de som har svart på påstandene om hvilke gårdsbruk og hvilke bønder som passer best for *GSPR* har svart i ut fra kriteriene som ligger i "allmenn-modellen", og i de seleksjonsmekanismer som ligger i spørsmålene som prosjektleder stiller når de tar kontakt for å få informasjon om kurset og *GSPR* generelt (Jfr. kap3.5).

5.5 Faktorer som er viktige for å utvikle *GSPR* som næring

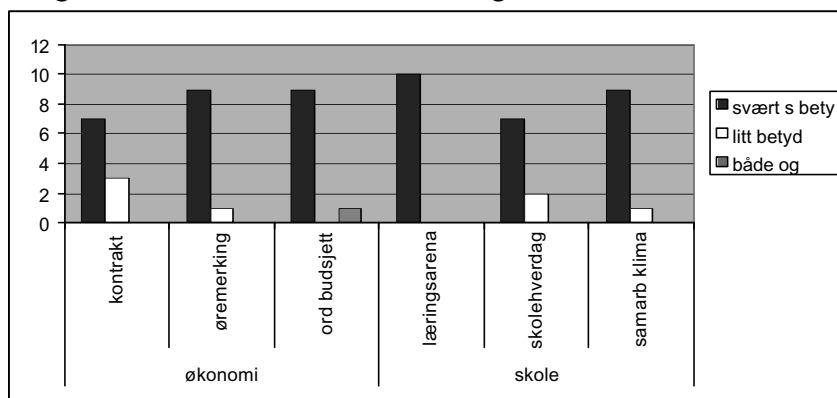
GSPR er bygd på en samarbeidsrelasjon mellom gård og skole, eller bonde og lærer, som skal være nyttig for begge parter. Et overordna mål for nytte er at det skaper læring for elevene og inntekt til bonden. Opplevelsen av at samarbeidet må gi gjensidig nytte understrekes av resultatene vi presenterer i figur 15, som

"heltidsbruk" = *GSPR* passer best på heltidsbruk, "husdyrbruk" = *GSPR* Passer best for gårdsbruk med husdyr

Påstander med egenskaper ved bonden: "heltidsbonde" = *GSPR* passer best for heltidsbonden, "unge bønder" = *GSPR* passer best for unge bønder, "kvinnebønder" = *GSPR* passer best for kvinnebønder, "landbr utdan" = *GSPR* passer best for bønder med landbruksutdanning

¹² Andelen kvinnebønder i Norge er 12 %.

viser bøndernes vurdering av 6 utsagn som omhandler forhold som påvirker muligheten til å utvikle *GSPR* som næring.

Figur 15: Bøndernes vurdering av betydningen av ulike faktor¹³ i forhold til å utvikle *GSPR* som næring

Bønderne ble bedt om å vurdere hver faktor for seg. Vi ser av resultatene at alle faktorene er vurdert til å ha ”svært stor betydning” eller ”litt betydning” for å utvikle *GSPR* som næring. Alle bønderne har svart at det er av ”svært stor betydning” at de kan tilby skolen en god læringsarena. Resultatene understreker sammenhengen mellom læring og næring.

På åpent spørsmål om hvilke faktorer bønderne mener er viktige for at *GSPR* skal bli næring, kan vi ane noen dilemmaer som oppstår i forhold til å finne en tilpasning som er bra for både skolen og bonden. *GSPR* blir vurdert som viktig for elevene, og siden det er et betalingstilbud må det finnes en ballanse mellom etterspørsel fra skolen og tilbud fra bonden. Tilbudet må prissettes og konkretiseres i avtaler. Bønderne understreker viktigheten av å få til en avtale med kommunen, at kommunene er villig til å prioritere *GSPR*, samtidig som det ikke skjer endringer i skolestrukturen som gjør at tilbudet fra bonden blir uinteressant for kommunen. Følgende sitat understreker at bønderne ønsker den forutsigbarhet som en langsiktig økonomisk kontrakt kan gi:

*... ”At vi får beholde grendeskolen vår. At *GSPR* blir en del av skolens langtidspaner. At jeg får betalt for jobben.”*

¹³ ”Kontrakt” = En økonomisk kontrakt med skolen, ”Øremerking” = Kommunen øremerker midler til *GSPR* ”Ord budsjett” = *GSPR* blir en del av skolens ordinære budsjett, ”Læringsarena” = Jeg kan tilby skolen en god læringsarena, ”Skolehverdag” = *GSPR* blir en del av skolehverdagen for elevene, ”Samarb klima” = Et godt samarbeid med skolen

... ”En anstendig timelønn + dekte utgifter. Forholdsvis langsiktig – god detaljert kontrakt.”

... ”En økonomisk kontrakt med skolen.”

I tillegg presiserer flere bønder at det er viktig med god kontakt til skolen og at resultatene av samarbeidet er positivt.

... ”God kontakt med skole/-etater. Vise til resultater.”

... ”Godt samarbeid. Stabilitet.”

... ”Forutsigbarhet, likeverdig forhold m/lærer, de er ikke på besøk hos snille meg, men vi må arbeide sammen mot felles mål.”

Et annet moment når det gjelder å utvikle *GSPR* som næring er spørsmålet om konkurranse fra eventuelt nye bønder, og bøndene bedt om å ta stilling til utsagnet: ”Rekrutteringen av nye bønder til *GSPR* begrenses”. Her svarer 4 bønder at det har ingen betydning, en svarer lite betydning, 4 svarer både og, en mener det har litt betydning. Konkurransen fra andre bønder synes derfor ikke å være noen viktig sak for bøndene i utviklingen av *GSPR* som næring.

5.5.1 Lønn og økonomisk kompensasjon til bøndene

Ut fra næringsperspektivet¹⁴ skal bonden sikres økonomisk gjennom lønn for arbeidet som utføres og få økonomisk kompensasjon for bruk av gårdens ressurser. På spørsmål om alle bønder som arbeider med *GSPR* skal ha samme timelønn svarer tre ja og 6 bønder svarer nei. En har ingen kommentar til spørsmålet. En av bøndene som mener alle skal ha lik timelønn begrunner det slik: ”Det er personlig egnethet som er viktigst derfor bør alle få likt”. I dette ligger en implisitt henvisning til at alle bønder som er involvert i *GSPR* er like bra egnet.

Bøndene som mener at timelønn kan variere begrunner det med individuelle forskjeller mellom bøndene, som ulik kompetanse og ulike tilbud, samtidig som grad av involvering og tilrettelegging også kan være forskjellig. Dette illustreres av følgende sitat:

¹⁴ Næringsperspektivet er i udatert grunnlagsdokument fra Staup presisert slik: ”Skal et gjensidig forpliktende samarbeid gård – skole overleve på sikt, må gårdbrukeren sikres ressursmessig. Med ressurser menes både økonomisk kompensasjon og tilføring av andre ressurser.”

... ”Ut fra: arbeidsmengde – tapt inntekt – kostnader – involvering i planlegging, - ansvar etc.”

... ”Det bør taes hensyn til hvor mye bonden tilrettelegger opplegget selv. En bør ta hensyn til hvor krevende opplegget er.”

... ”Etter kompetanse.”

En bonde mener den enkelte må forhandle fram en avtale med skolen, og begrunner det slik: ”Vi er selvstendig næringsdrivende, men ikke nødvendigvis en ensartet gruppe. Vi må selv forhandle oss fram til resultatet.” Dette argumentet er i seg selv interessant siden landbruket har vært kjent som ei lukka næring, hvor de kollektive forhandlingene har stått meget sterkt (Ekeberg et al 1978). Utsagnet kan være nok en indikasjon på økende individualiseringen i landbruket (Jfr.kap5.2.1).

Seks bønder har utdypet hvilke kriterier de mener skal ligge til grunn for fastsettelsen av timelønna for bonden, hvor personlig egnethet er et kriterium i tillegg til timelønn ut fra kompetanse, arbeidsoppgaver og ansvar som følger med arbeidet.

På spørsmål om hva bøndene mener bør inngå i en avtale om økonomisk kompensasjon for bruk av gårdens ressurser til *GSPR* har flere tatt inn lønn til bonden i tillegg til husleie og økonomisk kompensasjon for bruk av materiell på gården. Ellers finner vi følgende oppfatninger:

... ”Slitasjekostnader. Husleie ved bruk av innendørs lokaliteter.”

... ”Avtale som er spikret for flere år. Justering av lønn ettersom tilbudet blir bedre.”

... ”Dekte utgifter, alternativ bruk av hus og jord etc. forrentning av investeringer”

5.5.2 Oppsummerende drøfting av faktorer som er viktige for næringsutvikling

Det er tre faktorer som synes viktig for å utvikle *GSPR* til næring for bonden. For det første at tilbudet på gården er etterspurt av skolen. Det er basisen for at bonden kan utvikle *GSPR* som næring. For det andre at bonden får en timelønn som omfatter både for- og etterarbeid for bonden i tillegg til den tid bonden

bruker når elevene er på gården. Timelønna kan ideelt sett forhandles fram for hver enkelt bonde, hvor bondens ansiennitet og kompetanse i tillegg til egnethet blir lagt til grunn. Bonden må få kompensert for husleie og dekning av utgifter for materiell fra gården som blir brukt i undervisningen. I dette inngår også kompensasjon for slitasje. For det tredje bør timelønn og økonomisk kompensasjon for bruk av gårdens ressurser etter bøndenes oppfatning bygges inn i en egen avtale mellom bonden og skolen som er av en viss varighet. Dette for å sikre bonden mot svingninger i skole- eller kommuneøkonomien.

5.6 GSPR som framtidig næring

Bøndene har tro på å utvikle *GSPR* som framtidig næring. Åtte av ti bønder tror de arbeider med *GSPR* om fem år. En bonde har svart vet ikke og en har svart at det kommer an på kommunen. Når det gjelder faktorer som har vært viktige for å klare overgangen fra prosjekt til drift er det et gjentak og en forstreking av de faktorene som bøndene mener er viktig for å utvikle *GSPR* som næring, så som avtale eller kontrakt og godt samarbeid med skolen.

... "At vi får konkrete og faste avtaler."

... "Godt samarbeid med skole og barn. Behov i skolen".

En bonde ønsker også å knytte til seg flere skoler ser følgende utfordringer: "At skolen finner plass til meg i sitt økonomiske trange budsjett. Og at jeg forhåpentligvis har klart å knytte enda en skole til meg." ... "Godt samarbeid med skole og barn. Behov i skolen". To andre bønder tar utgangspunkt i at *GSPR* er bra for elevene og derfor ønsker å stå på for å gjøre *GSPR* til næring, noe de uttrykker slik:

... "Eg er sta og ser eit behov så eg vil ikkje gje meg."

... "Er på ingen måte ordentlig i gang, og er ikke sikker på at jeg holder på om 5 år. Men jeg håper det! Noen utenfor må drive PR! For det er litt vanskelig å rose opp i skyene det en driver med selv."

På spørsmål om hvor stor del av næringsvirksomheten de tror *GSPR* utgjør om 5 år svarer 4 bønder mer enn 21 %, hvorav en har kommentert avkryssingen slik: "håper på såpass hvis jeg holder på!" Tre bønder har krysset av for 16 – 20 %, mens 3 bønder ikke har svart på spørsmålet. To bønder tror ikke at de i løpet av fem år har utviklet *GSPR* til å bli en del av gårdens næringsgrunnlag. De begrunner dette med:

... ”For dårlig økonomi til skolen, slik at de ikke kan fortsette.”

... ”For vanskelig å få innpass hos skolene. De er uvillige til å prioritere. For mange GSPR’ere i området om samme skolemålgrupper.”

Økonomi i skolen eller kommunen er et argument som går igjen når det gjelder forutsetninger for å utvikle GSPR som næring, så om økonomien er dårlig og skolen ikke ser verken nytten eller muligheten til å omprioritere ressursene for å få innpasset GSPR så faller næringsdelen til bonden bort. Argumentet om at det er for mange GSPR’ere i området, og at nye blir utkonkurrert fordi markedet er mettet er interessant siden bøndene mente at konkurranse fra andre bønder ikke synes å være noen viktig sak for bøndene i utviklingen av GSPR som næring (Jfr.kap5.4). Imidlertid har en bonde svart at det har litt betydning. Det er den samme bonden som nå opplever at det er vanskelig å få innpass i skolen.

Generelt har bøndene tro på at GSPR blir næring om de klarer å få til avtale med skolen, og om de klarer å levere et godt produkt som både lærere og foresatte ser nytten av. Dette er helt i tråd med oppfatningen bøndene på kurs en og to hadde. Bøndene har blitt bevisste på markedstilpasningen at tilbudet må følges av etterspørselen. Og det synes slett ikke som bøndene opplever at verken skolene eller kommunen ser mulighetene for å innpasse GSPR gjennom en omfordeling av de økonomiske ressursene.

6 Lærernes erfaringer og framtidvisjoner

6.1 Hvorfor har skolene valgt å involvere seg i GSPR?

På dette åpne spørsmålet oppgir lærerne grunner som delvis ligger hos dem selv: *"Undertegnede ønsket det!"* og delvis i omverdenen, for eksempel hos gårdbrukeren: *"Fikk spørsmål/henvendelse fra en gårdbruker, og behovet har vært til stede i flere år"*. Men i hovedsak ser det nå ut til å være et skoleanliggende i større grad enn vi fikk inntrykk av i første fase av evalueringen, noe også spørsmålet om hvem som tok initiativ/formidlet informasjon tyder på (se kap. 3.1). Det ser ikke ut som det i like stor grad som tidligere er læreren som person som tar initiativ og driver samarbeidet, men at ledelsen og skolen som helhet står bak:

... *"Rektor meget positiv og vi ser verdien av slikt samarbeid ..."*
... *"Mål i oppvekstområdet om å ha et friluftsgårdsbarnhagetilbud"*

Skolenes begrunnelser for å opprette et slikt gård – skole samarbeid er også knyttet til en aktiv og bevisst bruk av nærmiljøet:

... *"Ønsker å nytte seg av lokalsamfunnet. Har hatt uteskole – kjempe positivt. En videreføring av dette"*
... *"... vi profilerer oss som nærmiljøskole"*

Også ønsket om å gi elever flere mestringsopplevelser brukes som begrunnelse:

... *"For å gi et bedre tilbud til elever som har vansker med å finne seg til rette i den 'vanlige' undervisningen. Tilknytning til lokalmiljøet. Verdiforankring"*
... *"Bonden (...) har vært assistent på vår skole de siste 6 årene. I samarbeid med spesiallærer ble undervisninga lagt ut på gården..."*

Begrunnelsene for skolenes engasjement er mangesidige, men vi ser et gjennomgående ønske og behov fra skolene og lærerne om å vende seg ut mot lokalmiljøet og nyttegjøre seg de verdiene som finnes der. Dette er for mange en videreføring og en utviding av en pedagogisk tenkning de legger til grunn på flere områder. For flere av skolene kan det se ut som tiden nå er "moden" for et slikt formalisert samarbeid med en gård.

6.2 GSPR i forhold til årsplaner og virksomhetsplaner

En av konklusjonene i den første rapporten (Nergård og Verstad 2004) var behovet for å nedfelle en slik satsing i skolens planverk, både i virksomhetsplan og de aktuelle trinn sine årsplaner. Lærernes svar i denne runden av evalueringen kan tyde på at det fortsatt er ting å arbeide videre med her, når bare 3 av 12 skoler svarer at *GSPR* er lagt inn i skolens virksomhetsplan. 2 lærere har ikke svart på spørsmålet. Hvis vi ser på dette svaret ut fra hvilket kurs lærerne deltar på og dermed hvor langt de er kommet i prosessen, viser det seg at av de 4 lærerne som gikk på kurs 3 svarer 2 at *GSPR* er lagt inn i virksomhetsplanen, en svarer nei og en har ikke svart. 6 av de 8 lærerne på kurs 4 svarer at *GSPR* ikke er lagt inn i virksomhetsplanen, en svarer at det er det og en har ikke svart. Det er rimelig at lærere som enda ikke har avsluttet kurset og der skolene fortsatt er inne i en prøveprosjektfase, ikke har fått nedfelt dette i skolens egne overordna planer. Når det gjelder nedfelling i årsplanene har skolene kommet noe lenger, da 7 av de 12 lærerne svarer at prosjektet er tatt inn i de aktuelle trinn sine årsplaner. En av lærerne har ikke svart på dette spørsmålet. Når vi ser på dette svaret i forhold til hvilket kurs lærerne deltar på, ser vi at 3 av 4 lærere på kurs 3 svarer at prosjektet er tatt inn i årsplanene, mens 4 av de 8 på kurs 4 sier at det er det. Den ene som ikke har svart tilhører kurs 4. Behovet for at slike satsinger legges inn i planene understrekes av lærerne når de i et åpent spørsmål om hvordan samarbeidet mellom gård og skole kan bli bedre, blant annet svarer "*GSPR bør inngå i skolens virksomhetsplan...*" og at det blir bedre "*Når planene er i boks*". Vi ser også betydningen av planfastsettelse når lærerne i et senere spørsmål blir bedt om å oppgi de tre viktigste faktorene for at gård - skolesamarbeidet skal bli en varig ordning (se kap. 6.11).

6.3 L97 og planarbeidet ved skolene

I intervjurunden i første fase av evalueringen opplevde vi at det i stor grad var gårdens tilbud som lå til grunn og styrte planleggingen av opplegget (Nergård og Verstad 2004). Når vi i denne fasen av evalueringen spør lærerne om forholdet mellom *GSPR* og L97 kan det se ut som vi får et noe mer nyansert svar. Vi ga lærerne 4 påstander som de skulle ta stilling til, og på utsagnet "*Vi tok utgangspunkt i L97 da vi laget planen for GSPR ved vår skole*" svarer 5 av de 12 lærerne at de er helt enige i dette. 1 lærer er delvis enig og 2 er delvis uenige. 4 lærere har ikke besvart noen av utsagnene. 3 av disse går på kurs 4 og 1 har én elev med spesiell tilrettelegging, der L97 ikke spiller en like stor rolle i planarbeidet. Når vi endrer utsagnet til "*Hvilke tilbud gården kunne gi var avgjørende i planlegginga av GSPR*" svarer 5 lærere at de er helt enige i dette, mens 3 er delvis enige. De to lærerne som er delvis uenige i at de brukte L97 som utgangspunkt i planlegginga, er to av de som svarer at de er helt enige at

gårdens tilbud var avgjørende. Ut fra dette kan vi si at L97 for de fleste har vært sentral i planleggingsarbeidet, men at gårdens tilbud, naturlig nok, har vært det avgjørende.

Lærernes svar på de to siste utsagnene i dette spørsmålet kan utdype disse svarene noe. Når vi spør om lærernes oppfatning av om L97 er et godt styringsredskap når de skal planlegge innholdet i *GSPR*, svarer 5 at de er helt enige, 2 er delvis enige og 1 er delvis uenig. Denne siste respondenten er en av de to som var delvis uenig i at de brukte L97 som utgangspunkt i planlegginga. 7 av lærerne er også helt enige i at *GSPR* er en god måte å gjennomføre mange av læringsmålene i L97. De fem siste har ikke svart på dette utsagnet.

Vi ser altså at *GSPR* vurderes som en god måte å realisere mål i L97, men at læreplanen ikke i helt samme grad vurderes som et godt egnet styringsredskap i den konkrete planlegginga. Læreplanen brukes gjerne som et utgangspunkt slik at aktivitetene er forankret der, men det er i stor grad gårdens tilbud som til sist avgjør hva som legges inn i samarbeidsplanen for *GSPR*.

6.4 Samarbeid, planlegging og fordeling av arbeidsoppgaver

Lærerne mener samarbeidet mellom dem og bøndene fungerer godt, da 9 av de 12 lærerne vurderer det som svært godt eller godt. 2 lærere har ikke svart på spørsmålet og 1 lærer har svart at samarbeidet er mindre godt. Partneren til denne siste læreren gikk på et tidligere kurs.

4 av lærerne har svart på spørsmålet om hvordan samarbeidet mellom skole og gård kunne bli bedre, og da viser to av dem til planprosessen: "*GSPR bør bli en del av/inngå i skolens virksomhetsplan. Avtale med skolen/kommunen mangler*" og "*Når planene er i boks*". En av lærerne mener samarbeidet blir bedre hvis skolen satser på læreren, noe hun mener de ikke gjør nå. Den siste av disse 4 lærerne etterlyser frikjøp av lærerne til planlegging og møter.

Når vi spør om hvem som står for planlegginga, svarer 7 av lærerne at de gjør dette sammen med bonden, 1 svarer at det er bonden som planlegger, og en svarer at det er hun selv som lærer som gjør det. Den siste læreren er lærerbonde og ivaretar dermed begge funksjonene.

De fleste lærerne har en rolle som veileder og organisator når elevene er på gården, og de har ofte ansvar for en gruppe elever i et arbeid eller på en "stasjon". To av lærerne beskriver det på denne måten:

... "*leder en gruppe i arbeidet*"

... ”veileder elevene – gruppeleder. Organisator (kjeftsmelle)”

Bondens oppgaver i de samme aktivitetene er også å veilede elevene og eventuelt lede arbeidsgrupper. I tillegg skal bonden tilrettelegge arbeidet med utstyr, gi regler til elevene, håndtere spesialutstyr (for eksempel motorsag) og lede arbeid som foregår i fjøset. Bonden er også gjerne den som formidler den historiske dimensjonen, når dette blir tatt opp.

6.5 Hvilken type gård og bonde passer best til et slikt samarbeid?

Vi stilte lærerne spørsmål om hvilken type gård de helst ville ha et samarbeid med hvis de kunne velge fritt. Innenfor alternativene ”konvensjonell drift”, ”økologisk drift” og ”spiller ingen rolle” svarer 6 lærere at det ikke spiller noen rolle hvilken gård det er. 3 lærere ville valgt en økologisk drevet gård, mens 1 lærer svarer gård med konvensjonell drift. 2 har ikke svart på spørsmålet. Når de blir bedt om å velge mellom ”allsidig drift med husdyr”, ”planteproduksjon”, ”hagebruk” og ”mange ulike dyr (’klappedyr’)” svarer 7 at de ville valgt en allsidig drevet gård med husdyr og 3 ville hatt en gård med mange ulike dyr. 2 lærere har ikke svart på spørsmålet. For flertallet av de som har svart er det altså ikke et poeng hvilken type gård de samarbeider med, det er ikke et stort ønske om at gården for eksempel skal være økologisk drevet. Men det kan se ut som lærerne foretrekker et mangfold på gården, og det er viktig at gården har dyr. Dette understrekes også av Fjeldavli og Meistad (2004) som har funnet at ”kjøpere” av gårdstilbud, og da ikke bare knyttet til skole, ønsker at det skal være primærproduksjon og jordbruksnæring på gården. Det er ikke nok at det er gårdslokaler eller en gård som arena, det skal være ”ekte” produksjon på en autentisk gård.

På spørsmål om hva lærerne vurderer som bondens ideelle bakgrunn i et slikt samarbeid ble de gitt valget mellom ”heltidsbonde”, ”deltidsbonde” og ”lærerbonde”. Her foretrekker 6 av lærerne heltidsbonden, mens 4 lærere mener lærerbonden er det ideelle. 2 lærere har ikke svart. 3 av de 4 som svarer at de foretrekker lærerbonden, er selv lærerbønder. Ingen mener deltidsbonden ville vært den ideelle samarbeidspartneren. Den ”ekte” bonden, heltidsbonden, er altså å foretrekke, og at lærerbonden for mange fortøner seg som en attraktiv samarbeidspartner fikk vi også signaler om i den første fasen av evalueringa.

6.6 Støtte fra kommune og foresatte

Lærerne ble bedt om å vurdere utsagnene ”Kommunen støtter opp om GSPR (for eksempel etater, politikere, administrasjon)” og ”Elevenes foresatte engasjerer seg i GSPR”. Det ser ut som lærerne opplever kommunens støtte som litt ”såsom-så”, og det er forskjell på økonomisk og verbal støtte. 4 av lærerne har svart at de er helt eller delvis uenige i at kommunen støtter opp om GSPR, og 3 svarer både-og. 3 lærere er delvis enige i påstanden og 1 er helt enig. En har ikke svart på spørsmålet. Når vi ber lærerne beskrive hva årsakene er til at kommunen støtter eller ikke støtter GSPR blir det tydelig at lærerne opplever kommunens dårlige økonomi som bakgrunn for manglende støtte. Flere skriver om verbal støtte, men at dette ikke nødvendigvis følges av økonomisk støtte:

... ” Verbal støtte fra ordfører, men skolen må sjøl finne dekning for kostnadene ved GSPR”

... ” Kommunen støtter GSPR, men gjør det klart at de ikke kan bidra økonomisk”

... ”Vi får litt støtte av skolesjefen. Dårlig økonomi setter en stopper for økt aktivitet”.

En av lærerne har likevel denne beskrivelsen av støtten fra kommunen ”*de fleste i kommunen støtter GSPR fordi de ønsker en mer utradisjonell skole m/fokus på allsidighet*”.

Når lærerne vurderer de foresattes engasjement i arbeidet med GSPR svarer 3 at de er helt enige i at elevenes foresatte engasjerer seg, 4 svarer delvis enig og 4 svarer både-og. En lærer har ikke svart på dette. Begrunnelsene for at de foresatte engasjerer seg er i følge lærerne gjerne at de ser at ungene trives, de ser at de har godt av å komme ut av klasserommet og gjøre andre ting enn de gjør til vanlig, og de ser at opplegget er foranket i L97. Enkelte skoler har også hatt en egen spørreundersøkelse der de foresatte bekrefter at de synes det er bra at elevene får et opplegg på en gård der de kan lære mye. To av lærerne har skrevet hvorfor de foresatte ikke engasjerer seg, og da begrunnes dette enten ut fra at skolen har gitt manglende informasjon eller at de har kommet så kort i prosessen at det ikke har vært aktuelt enda.

Det ser ut til at de fleste lærerne og skolene driver dette samarbeidet på eget initiativ og innenfor egne økonomiske rammer, det er lite å hente fra kommunalt hold. I beste fall støttes det av muntlig bifall. De foresattes engasjement vurderes som relativt bra, men ikke helt overbevisende. Likevel beskriver lærerne at det er et arbeid som de foresatte bifaller og ser verdien av.

6.7 Det faglige arbeidet med GSPR ved skolen

På spørsmål om i hvilken grad de ulike skolefagene inngår i arbeidet med *GSPR* får vi et klart inntrykk av at dette er aktiviteter som i stor grad preges av natur- og miljøfag. 9 lærere svarer at natur- og miljøfag inngår i stor grad i prosjektet. 3 lærere har ikke besvart dette spørsmålet. Av de andre fagene ser vi at norsk og heimkunnskap er mye brukt, og deretter matematikk. Samfunnsfag og kroppsøving inkluderes i en viss grad i opplegget, og en av lærerne har bemerket i forhold til kroppsøving at det er langt å gå til gården. I fase en av evalueringen så vi også at en av skolene hadde valgt å brukt læreplanmålene i natur- og miljøfag som konkret utgangspunkt da de laget planene for *GSPR* og heller trekke inn andre fag etter hvert. Dette understreker oppfatningen av innholdet i *GSPR*-aktivitetene som tydelig preget av natur- og miljøfag.

3 av de 12 lærerne gjør forarbeid med klassen til hver dag på gården, mens 1 gjør det nesten hver gang og 3 svarer av og til. En av lærerne svarer at de aldri gjør forarbeid. 4 har ikke svart på spørsmålet. Omfanget av forarbeidet varierer mye, mellom 0,5 og 48 skoletimer. Gjennomsnittet for de som har svart på spørsmålet ligger like i overkant av 2 skoletimer. Det er flere som gjør etterarbeid etter aktivitetene på gården, da 5 av lærerne har svart at dette skjer hver gang, mens 1 sier det gjøres nesten hver gang. 2 av lærerne gjør etterarbeid av og til, mens en aldri gjør det. Vedkommende som verken gjør for- eller etterarbeid har 3-5 åringer med til gården. Omfanget av etterarbeidet varierer også mellom 0,5 og 4-8 skoletimer, men i gjennomsnitt er tidsbruken noe høyere enn i forarbeidet, da det brukes om lag 2,5 skoletimer til etterarbeid.

Lærerne ble også bedt om å beskrive hva de vektlegger i for- og etterarbeidet med elevene. De fleste lærerne bruker forarbeidet til å informere elevene, samtale om det som skal skje, og til å skape motivasjon. Enkelte skriver at de bruker tid på å finne ut hva elevene allerede vet om de aktuelle temaene, til å sette opp regler og gjør forarbeid for at elevene skal føle seg delaktige i det som skal skje. I etterarbeidet beskriver mange at de snakker og skriver om det som har skjedd og tegner fra opplevelsene. Det fungerer som en oppsummering og en repetisjon. Noen av elevene skriver logg, for eksempel om hva som gikk bra og hva som ikke gikk bra. To av lærerne skriver også at etterarbeidet brukes til "*kunnskapsutveksling*" eller det å "*finne ut om de har lært noe*". Videreføring av produkter kan inngå som del av etterarbeidet i noen klasser, likedan det å lage temahefter om dyr.

Av disse svarene ser vi spesielt hvordan omfanget av for- og etterarbeidet varierer. En av grunnene til dette kan selvsagt være ulik forståelse av hva man legger i for- og etterarbeid, og hva som er en integrert del av selve gårdsopplegget, men tidsbruken antyder i hvilken grad aktivitetene på gården

inkluderes i resten av undervisningen og i en læringskontekst. Hvis man på en realistisk måte skal kunne ”oppsummere og repetere” og drive ”kunnskapsutveksling” trenger man nok mer enn en halv time.

6.8 Elevenes utbytte av GSPR – slik lærerne vurderer det

I spørreskjemaet til lærerne satte vi opp 11 utsagn om elevenes utbytte som lærerne ble bedt om å vurdere langs en Likertskala fra 1 (svært uenig) til 10 (svært enig). I tabell 6 angir vi gjennomsnittsverdien for lærernes vurdering av hvert enkelt utsagn, samt variasjonsbredden i svarene. Av snittverdiene ser vi at lærernes svar ligger mellom 9,1 og 9,6 på alle de ”positive” utsagnene, det vil si at de er tilnærmet svært enige i alle disse utsagnene. Lærerne er mest samstemte om at aktivitetene i *GSPR* er en god måte å utvikle elevenes holdninger til samarbeid, og at etterarbeidet viser at elevene lærer mye faglig av opplegget. Lærerne har altså en svært positiv opplevelse av elevenes utbytte av det som gjennomføres i *GSPR*.

Generelt mener lærerne at elevene har et stort engasjement i aktivitetene som gjennomføres i *GSPR*, men som variasjonen viser opplever også noen lærere et engasjement som bedre kan betegnes som ”både – og”. Lærerne er ikke i tvil om at etterarbeidet viser at elevene opparbeider en faglig lærdom gjennom aktivitetene. Dette utsagnet har fått en så høy snittverdi som 9,5, og lærernes svar varierer mellom 8 og 10 på skalaen. Når det gjelder den tverrfaglige tilnærmingen til lærestoffet som skjer i *GSPR*, ser vi at lærerne generelt er svært enig i at dette styrker elevenes læring. Men av variasjonen, mellom 6 og 10, ser vi også at enkelte lærere ikke opplever dette som så sentralt.

Tabell 6: Lærernes vurdering av elevenes utbytte

Utsagn i spørreskjemaet	Snittverdi	Variasjon
Elevene har et stort engasjement i aktivitetene i GSPR	9,1	7-10
Elevenes aktivitet i etterarbeidet viser at de faglig lærer mye av aktivitetene på gården	9,5	8-10
Arbeidet med GSPR er en god måte å utvikle elevenes nysgjerrighet og utforskertrang	9,2	8-10
GSPR fører til at vi mister verdifull undervisningstid i en del fag	1,7	1-4
Elever lærer mer faglig av arbeidet i GSPR enn av bare å gjennomgå det samme stoffet i klasserommet	9,2	7-10

Erfaringene og opplevelsene på gården fører til en bedre forståelse av mye av lærestoffet vi arbeider med på skolen	9,3	7-10
Den tverrfaglige tilnærmingen til lærestoffet i GSPR styrker elevenes læring	9,1	6-10
For en del elever fungerer gården som en alternativ mestringsarena	9,3	8-10
Å arbeide på denne måten betyr mye for samholdet mellom elevene i klassen	9,3	8-10
At elevene deltar i aktiviteter på gården har ingen virkning på den faglige læringa deres	3,0	1-10
Å arbeide med GSPR er en god måte å utvikle elevenes holdninger til samarbeid	9,6	8-10

I spørreskjemaet har vi også satt opp to utsagn som er mer ”negativt” vinklet. Av svarene på utsagnet om at de mister verdifull undervisningstid i en del fag ved at de arbeider med *GSPR* ser vi at gjennomsnittet ligger på 1,7, noe som tilsier at lærerne er tilnærmet helt uenige i dette. *GSPR* ansees altså ikke å gå ut over andre fag. Likevel viser svarvariasjonen at enkelte lærere ikke er helt avvisende til denne vurderingen. På utsagnet om at elevenes deltakelse i aktivitetene på gården ikke har innvirkning på den faglige læringen deres, ser vi at gjennomsnittet for lærernes svar er 3,0, med en variasjon fra 1 til 10. Det betyr at de fleste lærerne er uenige i en slik framstilling, mens en lærer er helt enig i dette. Denne ene læreren har krysset av på svært enig for alle de andre utsagnene, unntatt utsagnet om å miste verdifull tid. Det kan tenkes at vedkommende har krysset av fortløpende uten å lese utsagnene godt nok. Hvis dette er tilfelle viser resultatene at lærerne er enda mer samstemte om at elevenes deltakelse i aktiviteter på gården har innvirkning på den faglige læringa deres. De andre resultatene i tabellen tyder vel mest på det.

6.9 Jenter og gutters forhold til aktivitetene på gården

Lærerne og bøndene har fått likelydende spørsmål angående kjønnsperspektivet i *GSPR*. Vi spurte om det var forskjell på hvordan jentene og guttene forholdt seg til aktivitetene på gården, eventuelt hvilke forskjeller de så, og om de mener *GSPR* bidrar til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller.

7 av lærerne svarer at det ikke er forskjell på jentenes og guttenes måte å forholde seg til aktivitetene på. En lærer svarer ja, og henviser til at ”*Guttene vil*

snekre, arbeide i fjøset. Jentene vil kose/mate dyrene". 4 lærere har ikke svart på dette spørsmålet. På spørsmålet om de mener *GSPR* bidrar til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller, svarer 8 lærere nei, mens 1 svarer ja og 3 ikke har svart. På spørsmål om hvorfor eller hvorfor ikke svarer mange av lærerne at det ikke forsterker kjønnsrollene fordi jentene og guttene får og gjør de samme oppgavene på gården. Det kommenteres at elevene velger selv og at jentene opplever at de mestrer nye ting. En av lærerne har kommentert at det ikke forsterker tradisjonelle kjønnsroller, men "*bidrar til å øke respekten for de tradisjonelle kjønnsrollene*". Den ene læreren som har svart ja på begge disse spørsmålene, begrunner det siste på følgende måte: "*Men vi prøver å motvirke det. Gården er tradisjonelt kjønnsdelt*".

Ut fra de fleste lærernes vurdering er det altså ikke forskjell på hvordan jentene og guttene forholder seg til de ulike aktivitetene de møter når de er på gården. Men det er ingen av lærerne som kommenterer at langt flere bønder enn vanlig i yrket er kvinner i dette samarbeidet, noe bøndene selv trekker fram i denne forbindelsen (jfr. 5.2). Dette kan ha en innvirkning på elevenes oppfatning av tradisjonelle kjønnsroller særlig i landbruket.

6.10 Spredning av prosjektet internt på skolene

Vi spør lærerne om det er lagt opp til en ordning på skolen slik at deres erfaringer og kunnskap i forbindelse med *GSPR* formidles til de andre lærerne i kollegiet. 6 av lærerne bekrefter at det er lagt opp til en slik ordning, mens 4 svarer nei. 2 har ikke svart.

På spørsmål om hvordan dette skjer svarer lærerne at det skjer gjennom muntlige samtaler og at alt skriftlig materiale blir samlet. Her skriver en av lærerne at hun har laget en ringperm som er tilgjengelig for alle. Ellers skjer spredningen ved at de har brukt et møteforum kollegiet har til å informere de andre. En av lærerne skriver at hun har møter med alle klassetrinn før den første turen til gården. Et par av lærerne skriver at de foresatte informeres skriftlig.

Ved å koble svarene på dette spørsmålet opp mot hvilket kurs lærerne deltar på, ser vi at 4 av de 6 lærerne som bekrefter at det er lagt opp til en ordning for spredning, går på kurs 4. Det betyr at dette ikke påvirkes av hvor langt lærerne og skolene har kommet i prosessen. Prosjektleder Lyngstad poengterer at dette er et av de tema som stadig er oppe på samlingene. Likevel kan det se ut som iverksettingen av slike tiltak trenger et ekstra pådriv, og da har vel skolens ledelse et ansvar for dette.

6.11 Lærernes vurdering av framtidsutsiktene for GSPR

10 av de 12 lærerne svarer bekreftende på spørsmålet om de tror skolen deres arbeider med GSPR om 5 år. De to siste svarer nei. Når de videre blir spurt om hvorfor de er av denne oppfatningen svarer de blant annet at dette er et tilbud det har vært behov for *”Et lenge følt behov som realiseres”* eller at arbeidet er vellykket *”Fordi dette er så bra at vi bare må (!) fortsette”*, og *”Det er kommet for å bli”*. Noen av lærerne viser også til ledelsen og de andre lærerne ved skolen:

... *”Ledelsen mener dette er svært viktig i dagens skole. Lærerne ser også verdien”*

... *”Rektor er positiv. Vi må bare få jobbe litt mer videre”*.

Her ser vi at tidsperspektivet bringes inn, og det er det enkelte av de andre som også bruker i sin begrunnelse: *”Vi har ikke kommet ordentlig i gang enda, og vi trenger tid til å få alt på plass”*. Likevel er det noen som til tross for at de er optimister, også aner en *”mørk sky i horisonten”*: *”Skolen arbeider fram mot det, men nok en gang får økonomien førsteprioritet”*. Manglende økonomi i tiltaket er også den grunnen som oppgis for de to som ikke tror at dette eksisterer om 5 år:

... *”Skolen/kommunen rammes av ressursknapphet – blir ikke prioritert”*

... *”Det finnes ikke penger i skolens budsjett til å videreføre opplegget. Mister kollegenes støtte dersom det tas fra skolens timeressurs”*.

I den siste lærerens uttalelse ser vi hvordan ulike behov i skolen står mot hverandre i behovet for penger. Slik hun ser det vil ikke tiltaket lenger ha aksept hvis det skal inngå i en intern fordeling av midler. Derfor er ikke samarbeidet med gården *”liv laga”*.

Det siste spørsmålet i spørreskjemaet dreide seg om hvilke tre faktorer som må være tilstede for at gård – skolesamarbeidet ved skolen skal bli en varig ordning. Flere av lærerne peker her på stikkordet *”engasjement”*. De viser til behovet for en engasjert ledelse ved skolen som kan være pådrivere i arbeidet, engasjerte lærere og en engasjert bonde. I tillegg er selvsagt økonomi en sentral faktor. Likedan ser lærerne behovet for at de andre lærerne i kollegiet får innsikt i tiltaket og verdiene som ligger i disse aktivitetene for elevene. Her inngår også behovet for at tiltaket nedfestes i planverket i skolen. Enkelte lærere poengterer at framtida blant annet avhenger av at de gjør en så god jobb i starten at elevene og foreldrene erfarer hvor bra et slikt tiltak er, og ikke *”har råd til”* å kutte det ut: *”Elever og foreldre må erfare at samarbeidet er en verdifull del av skolehverdagen (de 1900 dagene i grunnskolen -)”*. Det vil medvirke til at arbeidet blir en varig ordning.

6.12 Drøftende oppsummering

Når vi sammenligner med resultatene i rapport 1 (Nergård og Verstad 2004) ser vi en del positive utviklingstrekk i løpet av prosjektets gang. Samarbeidet mellom gård og skole har i større grad blitt forankret i skolen, heller enn hos enkeltlærere, og L97 ser ut til å ha fått en mer sentral plass i planleggingsarbeidet. Forankringen av et slikt samarbeid i skolens planverk på flere nivå understrekes også av disse lærerne, men det tar noe tid før dette skjer. Lærerne er i stor grad aktive både i planlegging og gjennomføring av aktivitetene. Likevel ser vi av bøndenes utsagn i kapittel 5.1.1 at de ønsker et enda nærmere samarbeid med skole og lærere, spesielt når det gjelder forberedelser og planlegging. Lærerne foretrekker å samarbeide med en heltidsbonde som har en allsidig drevet gård med husdyr. Flere ser også fordelene i den rollen en lærerbonde kan ha.

Lærerne opplever til en viss grad verbal støtte fra egen kommune til prosjektet, men de etterlyser samtidig den økonomiske støtten. Dårlig kommuneøkonomi får skylden for at dette ikke skjer. Når det gjelder de foresattes engasjement i *GSPR* oppfattes dette som litt variert, fra ”både – og” til godt. Lærerne beskriver at de foresatte er engasjerte fordi de ser at opplegget er bra for ungene og har verdier de setter pris på. Også lærere som vurderer de foresattes engasjement som ”både – og” beskriver at de engasjerer seg fordi dette er bra. Det kan tyde på at lærerne kanskje ønsker større engasjement fra de foresatte, men at de som engasjerer seg likevel gir positive tilbakemeldinger om tiltaket. Konkrete tilbakemeldinger fra lærerne om manglende engasjement ser ut til å bunne i manglende informasjon om samarbeidet til de foresatte.

Aktivitetene i *GSPR* tar i stor grad utgangspunkt i natur- og miljøfaget. I tillegg ser vi at spesielt fagene norsk, heimkunnskap og delvis matematikk blir integrert i arbeidet. Disse aktivitetene ser dermed ut til å kunne bidra i arbeidet med å gjøre natur- og miljøfaget mer konkret og livsnært, noe en evaluering av faget i L97 viser det er behov for (Almendingen m.fl. 2003).

Lærernes tilbakemelding om for- og etterarbeid i tilknytning til aktivitetene på gården viser at dette varierer mye. Det drives noe mer etterarbeid enn forarbeid. Som beskrevet i rapport 1 (Nergård og Verstad 2004) tilsier læringsteori at læringsutbyttet av aktivitetene forsterkes gjennom bevisst bruk av for- og etterarbeid. Ved å sette innholdet i aktivitetene inn i en større sammenheng og fylle på der elvene bare har fått med seg deler av helheten, kan man på en god måte møte læringsmålene i L97. For- og etterarbeidet gir også god mulighet for en enda bedre tverrfaglig tilnærming til et slikt prosjekt.

I følge lærernes tilbakemelding i denne undersøkelsen har elevene svært stort utbytte av disse oppleggene på gården, både faglig og sosialt. Som vi diskuterer i kap. 25 når det gjelder undersøkelsens validitet og reliabilitet, skal vi være åpne for at utsagnene i spørsmålet om elevenes utbytte er for ”runt” formulert slik at de derfor gir stor enighet og høye skår. Utsagn som er formulert mer provoserende eller ”på kanten” kunne kanskje gitt andre resultat. Likevel viste også lærernes uttalelser i første fase av evalueringa at lærerne opplevde at elevene lærte mye faglig av aktivitetene på gården, og at de i tillegg hadde verdier i forhold til mestringfølelse, fellesskap og samarbeid. I følge lærerne forholder jentene og guttene seg stort sett likedan til aktivitetene de deltar i på gården, og opplegget bidrar ikke til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller fordi jentene og guttene får og gjør de samme oppgavene. Det er heller slik, mener lærerne, at når elevene får velge selv og jentene får opplevelser av å mestre det de gjør, styrkes og utvides deres kjønnsidentitet.

Når det gjelder intern spredning i kollegiet av disse lærernes kompetanse og erfaringer viser evalueringa at dette gjøres ved noen skoler, men ikke hos alle. Dette er en viktig faktor både for å få flere lærere gradvis involvert i arbeidet, og for at kollegiet som helhet skal ha kjennskap til innhold og verdier i et slikt tiltak. Vi ser det som skoleledelsens ansvar å sette i verk et slikt internt spredningstiltak.

Lærerne i denne evalueringa har stor tro på at dette samarbeidet vil bli en langvarig ordning ved egen skole. Opplegget har verdier både skoleledelse, lærere, elever og foresatte setter pris på. Det som eventuelt setter en stopper for arbeidet er manglende økonomisk grunnlag for å lønne bonden. Flere av lærerne frykter den dårlige kommuneøkonomien i den forbindelsen.

7 Først læring – så næring?

I dette avsluttende kapitlet diskuterer vi evalueringsresultatene i forhold til de tre fasene i en innovasjonsprosess, nyskaping, akseptering og spredning. I nyskappingsfasen legges grunnlaget for innovasjonsprosessen, mens aksepteringsfasen dreier seg om hvordan de ulike involverte parter aksepterer og bruker *GSPR*. Spredningsfasen viser hvordan ideen eller prosjektet sprer seg. Det kan være geografisk spredning, spredning blant involverte parter eller til nye parter.

I tilknytning til disse tre fasene diskuterer vi også vesentlige endringer som har skjedd i forhold til deltakerne på kurs en og to som første evalueringsrapport omhandler.

7.1 Nyskappingsfasen

Kurset har i løpet av kursperiode tre og fire funnet sin form som også deltakerne finner tilfredsstillende. Nettverket som er en oppfølging av kurset, har hatt liten aktivitet rettet mot deltakerne som har gått på kurs 3 og 4. Vi la derfor ikke inn spørsmål om nettverket i spørreskjemaet. Deltakerne på kurs 3 og 4 har imidlertid helt fra de startet på kurset hatt tilgang til både inter- og intranettet i prosjektet.

7.1.1 Kurset Gården som pedagogisk ressurs

Deltakerne mener kurset er svært bra som utgangspunkt for nyskappingsprosessen. Bønder har lang trening i å forholde seg til ytre signaler som styrer eller påvirker produksjonen deres, og som dermed kan føre til ulike typer nyskaping.

Blant bøndene på kurs en og to ble det stilt spørsmål ved om *GSPR* skal være for alle bønder. Bakgrunnen for spørsmålet var at noen opplevde et skille mellom de som var bønder på heltid med allsidig produksjon og de som var hagebruksbønder med klappedyr. Noen var også bekymret for at det kunne bli konkurranse mellom bøndene om å få mulighet til å utvikle *GSPR* som tilleggsnæring. Dette har kursledelsen tatt høyde for. Nå foregår det en rekruttering og utvelgelse av bønder og gårdsbruk ut fra kriteriene om de har allsidig drevne bruk med husdyr. De bør også ha en interesse for å arbeide med

barn, noe som er grunnleggende for et slikt samarbeid. Både bøndene og lærerne deler denne oppfatningen om hvilke bruk som er best egnet. De har samme virkelighetsoppfatning når det gjelder bruk og bønder.

En sterkere involvering fra prosjektleder i rekrutteringsfasen gjør at det blir mindre variasjon blant de deltagende bøndene. I et landbruksfylke som Nord-Trøndelag hvor det tradisjonelle landbruket fremdeles har en sterk posisjon er ikke dette problematisk. Det er fortsatt nok gårdsbruk og bønder til å fylle rekrutteringskriteriene. I bynære områder kan det imidlertid by på problemer å bruke samme rekrutteringskriterier om det skal være mulig å utvikle læringsarenaer med utgangspunkt i gårdens ressurser. Og behovet for alternative læringsarenaer når det gjelder praktisk læring, mestring og ikke minst i forhold til det å forstå produksjonsprosessen "fra jord til bord" er minst like viktig i byområdene. For landbruket vil det også være viktig å få mer sympati også fra byområdene. Derfor må rekrutteringskriteriene tilpasses det aktuelle geografiske området. Kanskje må en også ha i minne at allmenmodellen i landbruket er geografisk betinget, godt hjulpet fram av landbrukets kanaliseringspolitik mellom produksjoner og geografiske områder. På Østlandet har blant annet kanaliseringspolitikken i landbruket ført til et ensidig kornbruk. Derfor vil antakelig rekrutteringskriteriene av bønder og bruk måtte nyanseres avhengig av hvor i landet *GSPR* skal iverksettes. De lokale forholdene må tas i betraktning. Dette må samtidig veies opp mot "kjøpernes" ønske om ekte produksjon på en "autentisk" gård (Fjeldavli og Meistad 2004).

Samarbeid og veiledning har størst forbedringspotensial i kurset. Deltakerne mener det er bra, men at det også kan bli bedre. Sett i forhold til kurs en og to har kursene fått mer struktur og bedre oppfølging i prosjektarbeidet.

7.1.2 Nettverket og nettsida

Ideen og filosofien bak å etablere et nettverk for deltakere som har gått kurset, er både det å holde motivasjonen og inspirasjonen oppe og for å spre kunnskap. Problemet er at prosjektleder som har satt i gang nettverket ikke har hatt kapasitet og ressurser til å følge opp nettverket. Det har derfor vært lite aktivitet knyttet til nettverkstreff de to siste årene. Det viser at nettverket er sårbart og avhengig av en pådriver som holder det i gang, spesielt når det er basert på at det skal skje en rekruttering til nettverket etter hvert som nye kursdeltakere er ferdig med kurset.

Den sosiale kapitalen som vi registrerte ble utviklet blant deltakerne i kurs en og to gjennom nettverkstreffene, har vi derfor ikke grunnlag for å si noe om i forhold til deltakerne på kurs tre og fire. Vi kan bare understreke at deltakerne

på de to første kursene opplevde at de økte sin sosiale kapital gjennom nettverket. Det vil si at nettverket bidro til å bygge sosiale relasjoner og øke de sosiale ressursene til deltakerne. Sosiale nettverk representerer potensielle ressurser som for eksempel støtte og solidaritet, informasjon og innflytelse. Begrepet sosial kapital bygger på en antakelse om at en aktørs sosiale kapital er større jo flere bånd aktøren har, og jo sterkere disse båndene er. På den annen side kan sterke bånd bidra til sirkulasjon av samme informasjon innenfor gruppen, mens svake bånd kan bringe informasjon på tvers av grupper, slik at grupper får ny informasjon (Grønmo og Løyning 2003).

Vi kan nå stille spørsmål om nettstedet har overtatt noe av funksjonen som nettverkstreffene hadde tidligere? Vi fant at nettsida fungerer godt som ekstern informasjonskanal og markedsføring av *GSPR*, men som informasjonskilde for deltakerne fungerer den ikke like bra. I forhold til erfaringsspredning mellom deltakerne fungerer den ikke i det hele tatt. Det er i følge prosjektleder praktisk talt ingen som på eget initiativ har lagt ut tekst og bilder på intranettet. Deltakerne bruker intranettet som en informasjonskilde for seg selv, ikke som en kommunikasjonskanal for å utvikle og vedlikeholde de sosiale og faglige relasjonene som ble bygd opp på kurset. Nettstedet bidrar derfor ikke til å øke den sosiale kapitalen til deltakerne på samme måte som et aktivt nettverk ville gjort.

Intranettet kan betraktes som et supplement til et nettverk, men kan ikke erstatte det. Vi kan trekke en parallell mellom sosiale nettverk og teamarbeid, hvor Lewin og Rolfsen (2004) viser til at de fleste er mindre fornøyd med å arbeide i virtuelle enn i reelle team. De forklarer dette med utgangspunkt i at årsakene til å danne grupper er å løse problemer på en mer rasjonell måte. *"Men mange arbeider på denne måten også fordi man får dekket sosiale behov, og det å føle støtte og trygghet kan være viktige premisser for å yte sitt beste. Denne dimensjonen blir kraftig redusert i virtuelle team hvor man ikke ser den man arbeider med"* (ibid.) Lewin og Rolfsen (2004) tilføyer at grupper som allerede har utviklet gode sosiale nettverk lettere kan arbeide på denne måten. Mens de som på den annen side aldri har møtt hverandre vil ha vansker med å utnytte de felles ressursene. Dette indikerer at skal intranettet fungere etter intensjonene, som blant annet er at brukerne skal være aktive til å formidle egne erfaringer, så kan dette først og fremst skje med utgangspunkt i et godt utviklet sosialt nettverk hvor alle kjenner alle. Nettverket er viktig som inspirasjons- og motivasjonskilde i arbeidet med *GSPR*, noe deltakerne på kurs 1 og 2 var samstemte om.

7.1.3 Nyskappingsfasen - oppsummering

Vi har stilt følgende spørsmål i forhold til nyskappingsfasen:

Hvilket grunnlag legger kurset, nettverket og internettsida for utviklingen av *GSPR*?

Kurset er en forutsetning for utviklingen av *GSPR*. Forbedringspotensialet ligger først og fremst i å utvikle samarbeidsrelasjonene mellom bonde og lærer, og gi systematisk veiledning mellom kurssamlingene.

Nettverket må videreutvikles for at det skal kunne bli et sosialt og faglig nettverk som støtter deltakerne i arbeidet med og videreutviklingen av *GSPR*. Nettstedet må kunne følges av en nettansvarlig slik at oppdatering av nyheter på internettsida skjer om ikke daglig, så jevnlig. Intranettsida må utvikles med basis i aktiv deltakelse fra nettverksdeltakerne om den skal ha håp om å bli noe mer enn en generell nyhetsside som er delt inn i interessefelt avhengig av de ulike interne målgruppene definert i forhold til *GSPR*.

7.2 Aksepteringsfasen

I evalueringen ser vi at både bøndenes og lærernes erfaringer tilsier at økt grad av involvering fører til større aksept. Når bøndene og lærerne opplever manglende støtte eller interesse i forhold til prosjektet blant både direkte og indirekte involverte parter, tilskriver de dette manglende kunnskap om og innsikt i prosjektet. Erfaringene bøndene og lærerne har med sine samarbeidspartnere, det vil si henholdsvis skolen og gården, kommunen, de foresatte og elevene, viser at de som har satt seg inn i prosjektet og kjenner det, er fornøyd. Disse opplever at *GSPR* er viktig blant annet for å gi elevene en mer konkret og aktiv undervisning, og legge til rette for læringssituasjoner der flest mulig av elevene kan oppleve at de lykkes. Mange poengterer at samarbeidet mellom gård og skole i *GSPR* er viktig spesielt for elever som ikke får mange mestringsopplevelser i det tradisjonelle klasserommet.

Vi ser altså at innenfor gruppen direkte involverte parter, det vil si bønder og deltakende lærere, har prosjektet høy aksept. Arbeidet i kurset og i nettverket bidrar til dette. Når vi fjerner oss gradvis fra de direkte involverte, ser vi at aksepten for dette samarbeidet avtar om ikke kunnskapen og innsikten opprettholdes. Det gjelder blant lærernes kolleger, i skolens ledelse, blant de foresatte og på kommunenivå. Og som en av lærerne kommenterer på spørsmålet om hvilke faktorer som er sentrale for at *GSPR* skal bli en varig ordning: ”Når vi må ta dette fra skolens eget budsjett, blant annet til spesialtimer, har vi ikke lenger kollegenes aksept”. Foresattes støtte eller manglende støtte, tilskrives av en del lærere om de har lykkes med sin informasjon til heimen. Noen av lærerne skriver at foresattes støtte blant annet

skyldes at de la et foreldremøte til gården tidlig på skoleåret. Her fikk foresatte både informasjon om opplegget og innsikt i gårdens ressurser. Prosjektleder Øyvind Lyngstads spørreundersøkelse til blant annet foresatte i en del kommuner, viser også det samme (Lyngstad 2003). I denne undersøkelsen ser vi også at foresatte som opplever at de vet for lite om prosjektet, etterspør dette blant annet for å kunne følge opp bedre heime: ”Ved mer informasjon kan vi hjemme også bidra, slik at utbyttet av dette prosjektet blir bedre for barna ...” (ibid.).

Aksepten på ledelsesnivå i skolen ser også ut til å ha økt i forhold til den første fasen i evalueringen. Flere lærere enn tidligere oppgir nå at de har fått informasjon om kurstilbudet fra egen rektor, og blitt oppfordret til å melde seg på. Dette tyder på at kunnskapen om prosjektet har økt på skoleledernivå, og dermed aksepten. Flere lærere begrunner også framtidstroen i forhold til samarbeidet med at rektor er positiv og har sett verdien av det som gjøres.

Når det gjelder aksept på kommunenivå vil fase tre i evalueringsarbeidet omhandle blant annet dette. Men både bøndenes og lærernes vurdering av kommunens støtte til prosjektet er gjerne med referanse til en muntlig støtte, uten at dette følges opp på andre måter. Det er en generell støtte som synes særlig vanskelig å omsette i konkrete avtaler som har økonomiske konsekvenser for kommunen eller den enkelte skole, noe som kan sikre at samarbeidet blir videreført ut over prosjektperioden. Det medfører en usikkerhet både for bøndene som ønsker å tilby gården som en læringsarena og for lærerne som gjerne vil bruke gården som læringsarena. På kommunenivå er det også aktuelt å involvere flere ulike parter, både opplæringsavdelingen, jordbruksavdelingen og helse og sosial. Det vi si at det er flere parter som har behov for informasjon og konkret innsikt.

7.2.1 Aksepteringsfasen – en oppsummering

Vi har stilt følgende spørsmål i forhold til aksepteringsfasen:

Hvordan blir *GSPR* akseptert eller adoptert av direkte og indirekte involverte parter?

Vi ser at aksepten avhenger av nærheten i samarbeidet, og av kunnskapsnivå og innsikt. Grad av involvering har konsekvenser for hvordan *GSPR* blir akseptert. Blant bønder og lærere som er direkte involvert i arbeidet med *GSPR* er aksepten høy, mens jo mindre involvert aktuelle samarbeidspartnere er jo mindre akseptert synes *GSPR* å være. Og med aksept menes at det ikke er nok at

GSPR får generell aksept, aksepten må være knyttet til en prioritering av nødvendige ressurser som sikrer *GSPR* økonomisk.

En vei for å sikre økonomien er å drive markedskommunikasjon i forhold til direkte og indirekte involverte samarbeidspartnere for at *GSPR* skal bli akseptert som nyttig, viktig og noe å satse på. Markedskommunikasjon er per definisjon mange former for kommunikasjon av fakta, ideer, kunnskaper og følelser. Markedskommunikasjon er et virkemiddel i samspillet mellom de som tilbyr *GSPR* og de som er aktuelle målgrupper for *GSPR*. Det dreier seg her om en markedsføring av ideen og erfaringene. Det handler også om en videre utforskning av de ringvirkningene som vi ser i skolen, i landbruket og i lokalsamfunnet. I skolen kan det være snakk om både en annen måte å lære på, men også om en arena som skaper selvtillit, mindre mobbing og bedre mestring av skolehverdagen for enkeltelever. I landbruket kan det være snakk om å få mer forståelse for næringa, i tillegg til at det kan bli en tilleggsnæring for enkelte. I forhold til lokalsamfunnet kan *GSPR* fungere som et lim som binder sammen fortid og nåtid gjennom at lokalhistorie og tradisjoner blir formidlet. Og det kan bidra til å styrke den lokale tilhørigheten til elevene. Disse ringvirkningene er tendenser som vi har sett både i første og andre fase av evalueringa, og som det er nødvendig å utforske mer.

Markedsføring er å bygge bro mellom opplevd behov og det produktet som finnes, med andre ord synliggjøre innhold og verdier i *GSPR* for ulike aktører, men uten aksept fra bevilgende myndigheter blir *GSPR* bare et tidsavgrenset prosjekt. De bevilgende myndigheter enten i kommunen eller i ledelsen på den enkelte skole kan foreta en prioritering og fordeling innenfor budsjettet selv om det ikke skjer en tilføring av midler. En tilføring av friske midler, en utvidelse av rammene vil være mindre konfliktfylt enn om det skal foretas en omfordeling innen eksisterende rammer. Spørsmålet er hvilket mulighetsrom ledelsen ser innenfor eksisterende budsjett. Det kan for eksempel være snakk om å øke den totale læringseffekten for skolen ved å bruke midler på *GSPR*. Det trengs mer utforskning også på disse spørsmålene.

7.3 Spredningsfasen

Det skjer en spredning av *GSPR* etter hvert som flere får kunnskap om prosjektet og aksepterer *GSPR* som en ny læringsarena. Vi ser at med aksept av prosjektet følger også spredning. Vi diskuterer spredning i forhold til spørsmålet vi stilte i kap. 2.1:

Hvilke framtidsutsikter ser involverte parter at *GSPR* har? Hvordan spres *GSPR* både geografisk og sosialt til nye parter?

Både bøndene og lærerne har fra hver sin innfallsvinkel tro på *GSPR*, under forutsetning av at prosjektet kan få et økonomisk fundament som gjør det mulig å utvikle det.

I forhold til evalueringens fase en har *GSPR* i større grad blitt forankret i ledelsen på skolen. Nå er det rektor som tar initiativ til at lærere skal delta på kurs, mens deltakelse på kurs en og to mer var avhengig av enkeltlærernes initiativ. Det synes derfor som om skoleledelsen har oppdaget *GSPR*. Det gjenstår imidlertid en mer planlagt og styrt spredning av *GSPR* til lærerkollegiet. Spredning av ideen i lærerkollegiet er viktig siden flere lærere må delta i prosjektet. Samarbeidet med bonden hviler på at for- og etterarbeidet mellom lærer og bonde er avtalt. Læringsutbyttet for elevene avhenger også av for- og etterarbeid på skolen i forbindelse med å bruke gården som læringsarena.

I landbruket har det utviklet seg en kontrollert spredning av *GSPR*. Prosjektledelsen er opptatt av å få til en best mulig læringsarena, og til det er det bestemte brukere og gårdsbruk som egner seg bedre enn andre. Etter erfaringene som ble gjort på kurs en og to har derfor prosjektleder tatt en aktiv rolle i utvelgelsen av bønder, for å få motiverte bønder som vet hva *GSPR* innebærer. De er fortrinnsvis heltidsbønder som har allsidig drevne bruk med husdyr.

I forhold til de to første kursene har det etter hvert skjedd en geografisk spredning av *GSPR*. Prosjektleder viser til at det foregår en mobilisering i andre fylker i forhold til å komme i gang med *GSPR*. På kurs 3 og 4 har det vært deltakere fra begge Trøndelagsfylkene, og flere kommuner i Nord-Trøndelag er representert. På kurs fire er det også deltakere fra Sverige. Vi ser også at andre fylker planlegger å starte kurs. Det har derfor skjedd en spredning av ideen *GSPR*. Denne spredningen har først og fremst skjedd gjennom foredrag, seminarer og i de sosiale og faglige nettverkene som kursledelse, fagansvarlig og prosjektledelse tar del i. Internettetsida representerer også en kilde til markedsføring av *GSPR*. Spredningen av ideen har i første rekke skjedd ved at interesserte har etterspurt informasjon og erfaringer fra Nord-Trøndelagsprosjektet.

7.4 Konklusjon

Andre fase i evalueringa understreker de funn som ble gjort i første fase, og bekrefter at ideen om *GSPR* får et stadig sterkere fotfeste i Nord-Trøndelag.

Kurset er et nødvendig utgangspunkt for den nyskaping som skal skje ved hver enkelt gård og skole. For at et slikt opplegg skal fungere krever det et nært samarbeid mellom bonde og skole, bygd på en felles forståelse og en felles visjon. I det videre arbeidet med *GSPR* er det viktig at kurset legges til grunn ved nyetablering av samarbeidsrelasjoner.

Et viktig skritt i det videre arbeidet er å utforske og dokumentere elevenes læring knyttet til slike aktiviteter. Her ligger det flere oppgaver for videre forskning. Denne dokumentasjonen er viktig for lærerne og skoleledelsens ønske om og vilje til å prioritere midler til dette tiltaket.

Det er også nødvendig å dokumentere de ringvirkningene vi synes å se knyttet til dette samarbeidet mellom gård og skole. Da tenker vi spesielt på det forebyggende perspektivet i slike aktiviteter, elevenes stedstilknytning og stedsidentitet, næringseffektene, det vil si hva dette faktisk betyr i kroner og øre for de involverte bøndene, og om samarbeidet gir sosial kapital for de involverte.

De delmålene for prosjektet *GSPR* som vi gjengir i kapittel 1.1 viser seg ikke å være jevnbyrdige. Vi ser at det pedagogiske perspektivet er det som ligger til grunn for de andre. Derfor er en dokumentasjon av pedagogiske effekter nødvendig. Deretter kommer kommuneperspektivet. Det pedagogiske perspektivet er også knyttet til en økonomisk forankring på kommune- eller enhetsnivå, men spesielt gjelder det for utviklingen av næringsperspektivet i prosjektet. Først når disse tre faller på plass kan vi begynne å snakke om et bygdeperspektiv, som en følge av de tre første. Uten at *GSPR* oppfattes av skolen som en integrert læringsarena det er verd å satse på, kan ikke *GSPR* bli tilleggsnæring for bonden. Nøkkelen til å utvikle *GSPR* som næring for bonden ligger først og fremst i den enkelte skole og i kommuneøkonomien. Først må effektene *GSPR* har som læringsarena dokumenteres, deretter kan *GSPR* utvikles som næring. Spissformulert kan vi si: Først læring – så næring.

Litteratur

- Almendingen, Siv, Tom Klepaker og Johs. Tveita (2003) Tenke det, ønske det, ville det med, men gjøre det...? En evalueringa av natur- og miljøfag etter Reform 97. *Høgskolen i Nesnas skriftserie nr. 52*. Nesna, Høgskolen i Nesna
- Andersen, Ib (1997) *Den skinbarlige virkelighet - om valg af samfundsvidenskablige Metoder*. Fredsriksberg, Samfundslitteratur
- Coleman, James S. (2000) Sosial kapital I utviklingen av menneskelig kapital. *Magma 1*, 91 -114
- Drücker, Peter F. (1994) *Innovation and Entrepreneurship. Practice and Principles*. Oxford, Butterworth Heinemann
- Fjeldavli, Elsa og Torill Meistad (ferdig 2004) "Grønn omsorg og Inn på tunet. Frekvensrapport fra en spørreundersøkelse blant gårdbrukere". Rapport under utarbeidelse, Norsk senter for bygdeforskning
- Greve, Arent (2000) Sosial kapital: Hvor står vi i dag? En kommentar til Colemans artikkel. *Magma 1*, 80 – 90
- Grønmo, Sigmund og Trond Løyning (2003) *Sosiale nettverk og økonomisk makt*. Bergen, Fagbokforlaget
- Helgesen, Thorolf (2004) *Markedskommunikasjon. Prinsipper for effektiv informasjon og påvirkning*. Oslo, Cappelen Akademisk Forlag
- Haukeland, Per Ingvar (1999) "Entreprenørskap, læring og 'Jakten på en bedre skoler'" *Bedre skole*, nr. 3 (1999)
- Isaksen, Arne (2000) Kunnskapsaktører i teorien om regionale innovasjonssystemer. I Gammelsæter, Hallgeir (red.) *Innovasjonspolitik, kunnskapsflyt og regional utvikling*. Trondheim, Tapir Akademisk Forlag, 23 - 39
- Lewin, Morten og Monica Rolfsen (2004) *Arbeid i team. Læring og utvikling i team*. Bergen. Fagbokforlaget
- Lyngstad, Øivind (2004) Nøkkelinformantintervju 17 august 2004
- Lyngstad, Øivind (2004b) Nord-Trøndelag som eksempelfylke. Notat 15.november
- Lyngstad, Øivind (2003) Evalueringsrapport. Gården som pedagogisk ressurs. 1. utgave. Levanger videregående skole, Staup
- Kolltveit, Bjørn Johs. og Torger Reve (1998) *Prosjekt – organisering, ledelse og Gjennomføring*. Oslo, Tano Aschehoug
- KUF (1996) Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Oslo, KUF
- Nergård, Tone og Berit Verstad (2004) *Læring gir næring – næring gir læring?* Gården som pedagogisk ressurs i Nord-Trøndelag. Evalueringsrapport nr 1. Steinkjer, Høgskolen i Nord-Trøndelag Rapport nr16
- NILF (2002) Økonomien i jordbruket i Trøndelag. Utviklingstrekk 1991-2000. Tabellsamling 1995-2000. *NILF-notat 2002-6*. Oslo: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning

- Ekeberg, Morten, Johan P. Olsen og Harald Sætren (1978)
Organisasjonssamfunnet og den segmenterte stat. I Olsen, Johan P. (red.)
Politisk organisering. Oslo, Universitetsforlaget, 115 – 142
- Spilling, Olav (1998) Om entreprenørskap. I Spilling, Olav R. (red.)
Entreprenørskap på norsk. Bergen, Fagbokforlaget, 9 – 44
- Statistisk Sentralbyrå (2003) Jordbruksstatistikk 2001. *NOS C 736*. Oslo –
Kongssvinger: SSB
- Staup videregående skole, Ressurssenteret Staup (2002) Dokumentoversikt,
Gården som pedagogisk ressurs, 1998-2002. *Dokumentsamling*
- Sørbrøden, Øyvind (2003) Grønn omsorg : bruk av gården som ressurs for
opplærings-, helse- og sosialsektoren : rapport fra det nasjonale prosjektet
2000-2002.
- Søyland, Viil (2004) Landbruk Pluss. I Kjesbu, Erland (red.) *Utsyn over norsk
landbruk. Tilstand og utviklingstrekk 2004*. Oslo, SeMM og NILF, 7 -8
- Tiller, Tom og Rita Tiller (2002): *Den andre dagen: det nye læringsrommet*.
Krisitansand, Høyskoleforlaget.
- UFD (2004) Stortingsmelding nr. 30/2003-2004 ”Kultur for læring”. Oslo,
UFD
- Ødegård, Inger Karin Røe (2000) *Framtiden på timeplanen. Pedagogisk
entreprenørskap – en innovasjonsstrategi i opplæring og utdanning*.
Kristiansand, Høyskoleforlaget.

Internettisider:

<http://www.innpaatonet.no> 15. oktober 2004

<http://www.gspr.no> 15. oktober 2004

<http://odin.dep.no/filarkiv/209235/>

Vedlegg

Vedlegg 1: Spørreskjema til bøndene

Vedlegg 2: Spørreskjema til lærerne

GÅRDEN SOM PEDAGOGISK RESSURS (GSPR)

Hvilket kurs deltar/deltok du på?

(Kryss av for aktuelt alternativ)

Jeg deltok på kurs 3 (2002 – 2003).....

Jeg deltar på kurs 4 (2003 – 2004).....

Du, gården og drifta

1: Kjønn

Mann.....

Kvinne.....

2: Hvilket år er du født? 19.....

3: Hva er din sivilstand?

Gift/samboende... ..

Skilt/separert.....

Enke/enkemann.....

Enslig.....

4: Har du barn?

Ja..... Gå til spm. 5

Nei..... Gå til spm. 6

5: Hvor mange barn har du?

Barn under 18 år

Barn over 18 år

6: Hva er din høyeste fullførte utdanning?

(sett bare ett kryss)

Grunnskole eller tilsvarende.....

Videregående skole (yrkes-/landbruksfag)..

Videregående skole (allmennfag/gymnas)..

Universitet/høyskole inntil 4 år.....

Universitet/høyskole over 4 år.....

7: Har du fullført landbruksfaglig utdanning? (sett bare ett kryss)

Nei

Ja, på videregående skole

Ja, på universitet/høgskole

8: Er du medlem av noen landbruks- organisasjoner nå?

Ja Gå til spm. 9

Nei Gå til spm. 10

9: Hvilke organisasjoner er du medlem i?

.....

.....

.....

10: Har du eller har du hatt tillitsverv i landbruksorganisasjoner?

Ja..... Gå til spm. 11

Nei..... Gå til spm.12

11: Hvilke tillitsverv har du eller har du hatt?

.....

.....

12: Har du overtatt drifta av gården?

Har ikke overtatt gården ennå.....

Driver sammen med forrige generasjon.

Ja, jeg/vi overtok gården i år

13: Hvor stort produktivt jordbruksareal eies av gården?

..... daa

14: Hvor stort produktivt jordbruksareal leies av gården?

..... daa

15: Hvor stort produktivt skogareal eies av gården?

..... daa

16: Driver du/dere konvensjonell eller økologisk produksjon? (Sett ett kryss)

Konvensjonell

Økologisk

Begge deler/under omlegging

17: Hvilke jord/skogbruksproduksjoner driver du/dere på gården?

.....
.....
.....
.....
.....

18: Deltar du/dere i noen form for samarbeid med andre gårdsbruk?

Ja Gå til spm. 19

Nei..... Gå til spm. 20

19: Ja, jeg/vi deltar i: (kryss av for aktuelle alternativer)

Maskinsamarbeid

Fellesfjøs.....

Felles seter.....

Avløserring

Annet.....

.....

20: Driver du/dere med tilleggsnæringer med utgangspunkt i gårdens ressurser?

Ja Gå til spm. 21

Nei, men ønsker begynne..... Gå til spm. 22

Nei, ingen konkrete planer Gå til spm. 23

21: Hvilke tilleggsnæringer driver du/dere med?
(kryss av for aktuelle alternativer)

Gårdsmat.....

Gårdsturisme

Grønn omsorg

Utsalg for lokale produkter.....

Cateringvirksomhet

Utleie av møte/selskapslokaler...

Annet.....

.....

22: Hvilke tilleggsnæringer ønsker du å begynne med?

.....

.....

23: Hvor stor stillingsandel har du på gården?

Hel stilling Gå til spm.25

Ca ¾ stilling.....

Ca ½ stilling.....

Ca ¼ stilling.....

} Gå til spm. 24

24: Hva arbeider du med i tillegg til gården?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

25: Kan du angi hvilke andre som arbeider på gården? (Sett bare ett kryss i hver kolonne)

	<i>Ektefelle/ samboer</i>	<i>Barn</i>	<i>Kårfolk</i>	<i>Leid hjelp/ avløser</i>
Deltar ikke i gårdsarbeid	☐	☐	☐	☐
Deltar regelmessig gjennom året	☐	☐	☐	☐
Deltar i spesielle perioder (onner, ferier, helger)	☐	☐	☐	☐

Kurset "Gården som pedagogisk ressurs" (GSPR)

26: Hvordan fikk du kjennskap til kurset GSPR? (Kryss av for aktuelle alternativer)

- Annonse i avisa.....
- GSPR sin nettside
- Tidligere kursdeltakere
- Fagorganisasjon.....
- Landbrukskontoret/næringsetaten
- Prosjektledelsen på Staup.....
- Skolen på stedet
- Rektor på skolen
- Annen.....
-

27: Ble du oppfordret av andre til å melde deg på kurset?

- Ja.....
- Nei.....

28: Deltar du i "par", sammen med en lærer?

- Ja.....
- Nei.....

29: Hvordan finansierte/finansierer du kurset?

- Jeg betaler/betalte alt selv
- Jeg får/fikk kurset delvis finansiert.....
- Jeg får/fikk finansiert kurset i sin helhet.

30: Hvorfor meldte du deg på kurset "Gården som pedagogisk ressurs"? Nedenfor er det listet opp mulige grunner for deltakelse på kurset. Vurder viktigheten av grunnene i forhold til din deltakelse på kurset. (Sett ett kryss for hvert alternativ)

	<i>Meget viktig</i>	<i>Noe viktig</i>	<i>Ikke viktig</i>
1. Styrke gårdens næringsgrunnlag			
2. Formidle kunnskap om prosessene på gården og i naturen til elevene			
3. Øke egen inntekt			
4. Utløse offentlige midler til f.eks. restaurering			
5. Elever må få oppleve en mer praktisk skolehverdag			
6. Få mer aktivitet (liv og røre) på gården			
7. Skape en mestringsarena for elever som er teorisvake			
8. Øke kunnskapen om matproduksjon blant elever			
9. Skape "good-will" til næringa fra bygdefolk			
10. Formidle verdier og holdninger om landbruket til elevene			

31: Hva er de tre viktigste grunnene til at du meldte deg på kurset GSPR?

- 1.....
 2.....
 3.....

32: Hvordan vurderer du utsagnene som er listet opp:

Sett ett kryss ved hvert utsagn.

	<i>Helt uenig</i>	<i>Delvis uenig</i>	<i>Både og</i>	<i>Delvis enig</i>	<i>Helt enig</i>
Jeg har lært mye nytt av foreleserne på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har lært mye nytt av de andre deltakerne på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Kurset har svart til forventningene mine	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med det faglige innholdet på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med organiseringen av samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektarbeidet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektveiledningen på samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektveiledningen mellom samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektsamarbeidet med partneren min	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med gruppearbeidet på samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har meget god kontakt med foreleserne	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har meget god kontakt med de andre kursdeltakerne	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har meget god kontakt med prosjektledelsen på Staup	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med "pensum" eller det skriftlige materialet på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med kursstedet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med informasjonen i forhold til samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med den sosiale delen av samlingene	☐	☐	☐	☐	☐

33: Ønsker du noen endringer på kurset eller på samlingene?

Ja..... Gå til spm. 34

Nei..... Gå til spm. 35

34: Jeg foreslår følgende endringer:

.....

.....

Nettstedet GSPR

35: Har du tilgang til internett hjemme?

Ja

Nei.....

36: Har du vært inne på nettsidene til GSPR i Nord-Trøndelag?

Ja Gå til spm. 37

Nei..... Gå til spm. 39

37: Her er noen påstander om nettstedet GSPR.

(Sett ett kryss ved hver påstand)

	Helt uenig	Delvis uenig	Både og	Delvis enig	Helt enig
Nettstedet er en god informasjonskanal	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg får informasjon på nettsidene som er verdifulle i arbeidet med GSPR	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐

38: Savner du noe på nettstedet GSPR, i så fall hva?

.....

.....

Erfaringene med "Gården som pedagogisk ressurs"

39: Hvordan vurderer du samarbeidet mellom gården og skolen?

Svært godt } Gå til spm.41

Godt..... }

Mindre godt } Gå til spm. 40

Dårlig..... }

40: Hvordan kan samarbeidet mellom gård/skole bli bedre?

.....

.....

.....

.....

41: Samarbeider læreren og du om planleggingen av aktivitetene på gården?

Ja

Nei, læreren gjør planleggingen..

Nei, jeg gjør planleggingen

42: Hvilke oppgaver har du når elevene er på gården? (Gi gjerne eksempler)

.....

.....

.....

.....

.....

43: Hvilke oppgaver har læreren når elevene er på gården? (Gi gjerne eksempler)

.....

.....

.....

.....

.....

44: Vurder utsagnene som er listet opp. (Sett ett kryss ved hvert utsagn)

	<i>Helt uenig</i>	<i>Både og</i>	<i>Helt enig</i>
Kommunen støtter opp om GSPR (for eks. etater, politikere, administrasjon)	☐	☐	☐
Elevenes foreldre/foresatte engasjerer seg i GSPR	☐	☐	☐
Elevene er aktive i forhold til GSPR	☐	☐	☐

45: Hva er årsaken(e) til at kommunen støtter/ikke støtter opp om GSPR? (Gi gjerne eksempler)

a) Hvem støtter GSPR og hvorfor?

.....

b) Kommunen støtter ikke GSPR fordi:

.....

46: Hva er årsaken(e) til at foreldrene engasjerer/ikke engasjerer seg i GSPR? (Gi gjerne eksempler)

a) Foreldre/foresatte engasjerer seg fordi:

.....

.....

b) Foreldre/foresatte engasjerer seg ikke fordi:

.....

47: Hva tror du er årsaken(e) for at elevene er aktive/ikke aktive i GSPR? (Gi gjerne eksempler).

a) Elevene er aktive fordi:

.....

b) Elevene er ikke aktive fordi:

.....

48: Er det forskjell på hvordan jenter og gutter forholder seg til aktivitetene på gården?

Ja Gå til spm. 49

Nei..... Gå til spm. 50

49: Hvilke forskjeller ser du på jentenes og guttenes måte å forholde seg til aktivitetene på? (Gi gjerne eksempler)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

50: Mener du at GSPR bidrar til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller i landbruket?

Ja Gå til spm. 51

Nei..... Gå til spm. 52

51: Hvordan mener du GSPR bidrar til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller? (Gi gjerne eksempler)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

52: Hvordan mener du GSPR bidrar til å svekke tradisjonelle kjønnsroller? (Gi gjerne eksempler)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

53: Nedenfor er listet opp en del utsagn. Vurder hvilken betydning de har for deg i forhold til å arbeide med GSPR? (Sett ett kryss for hver linje) (Fra 1 - ingen betydning til 5 - svært stor betydning)

	<i>Ingen betydn.</i>			<i>Svært stor betydn.</i>	
	1	2	3	4	5
GSPR er godt betalt	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR kan bli en sikker inntektskilde	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR er interessant å arbeide med	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir faglig utvikling for meg	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir kontakt med andre mennesker	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir mulighet til å fylle arbeidsdagene på gården	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir mulighet til å disponere egen tid	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir mulighet til å restaurere bygninger	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir prosjekterfaring	☐	☐	☐	☐	☐

54: Her er noen påstander om GSPR. (Sett ett kryss ved hver påstand).

	<i>Uenig</i>	<i>Delvis uenig</i>	<i>Både og</i>	<i>Delvis enig</i>	<i>Helt enig</i>
GSPR gir elevene et realistisk bilde av landbruket	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR gir elevene mer forståelse for landbruket som næring	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR bidrar til å utvikle lokal tilknytning	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR bidrar til å utvikle entreprenørholdning hos elevene	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR bidrar til å utvikle stedsidentitet	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR bidrar til å gi teorisvake elever faglig selvtillit	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR bidrar til mindre mobbing	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR bidra til at elever kan forstå prosessen i naturen fra "jord til bord"	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR fremmer samarbeid mellom elevene	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best for gårdsbruk med allsidig produksjon	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best på økologiske gårdsbruk	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best på heltidsbruk	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best på gårdsbruk med husdyr	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best for heltidsbonden	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best for unge bønder	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best for kvinnebønder	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best for bønder med landbruksutdanning	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR passer best for bønder med landbruksutdanning	☐	☐	☐	☐	☐

"Gården som pedagogisk ressurs" som framtidig næring

55: Vurder betydningen av følgende utsagn i forhold til å utvikle GSPR som næring for deg? (Sett ett kryss for hver linje) (Fra 1 - ingen betydning til 5 - svært stor betydning)

	<i>Ingen betydning</i>			<i>Svært stor betydning</i>	
	1	2	3	4	5
En økonomisk kontrakt med skolen	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg kan tilby skolen en god læringsarena	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR blir en del av skolehverdagen for elevene	☐	☐	☐	☐	☐
Rekrutteringen av nye bønder til GSPR begrenses	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen øremerker midler til GSPR	☐	☐	☐	☐	☐
GSPR blir en del av skolens ordinære budsjett	☐	☐	☐	☐	☐
Et godt samarbeid med skolen	☐	☐	☐	☐	☐

56: Hvilke faktorer er viktige for at GSPR skal bli næring for deg?

.....
.....
.....
.....
.....

57: Mener du at alle bønder som er engasjert i GSPR skal ha samme timelønn?

Ja Gå til spm. 59
Nei Gå til spm. 58

58: Hvorfor skal timelønna til bøndene differensieres?

.....
.....
.....
.....
.....

59: Hvilke kriterier skal ligge til grunn for fastsettelsen av timelønna til bonden?

.....
.....
.....
.....
.....

60: Hva mener du skal inngå i en avtale om økonomisk kompensasjon for bruk av gårdens ressurser til GSPR?

.....
.....

61: Arbeider du med GSPR om 5 år?

Ja Gå til spm. 62
Nei Gå til spm. 64

62: Hvilke faktorer har vært viktige for at du har klart overgangen fra prosjekt til drift?

.....
.....
.....
.....

63: Hvor stor del av næringsvirksomheten utgjør GSPR for deg om 5 år?

< 5%
6 - 10%
11 - 15%
16 - 20%
> 21%

64: Hva er grunnen/e til at du tror at du ikke arbeider med GSPR om 5 år?

.....
.....
.....
.....
.....

Takk for at du tok deg tid til å fylle ut skjemaet.

Bruk den ferdigfrankerte konvolutten til å returnere skjemaet innen tidsfristen 1. mai. Har du kommentarer kan du skrive disse på de neste sidene.

GÅRDEN SOM PEDAGOGISK RESSURS (GSPR)**1. Kjønn**Kvinne Mann **2. Hvilket år er du født?** 19.....**3. Hvilken stilling har du?**Lærer Adjunkt Adjunkt m/opprykk Lektor Annet **4. Hvor har du din utdanning?**Lærerskole/Høgskole Universitet Begge **5. Hvilke(t) fag har du fordypning i?**

10 vektall/halvårsenhet eller mer

.....
.....**6. Hvor stor er skolen du arbeider på?**

Totalt antall elever

7. Hvilke klassetrinn er det ved skolen?1. – 4. kl. 5. – 7. kl. 1. – 7. kl. 8. – 10. kl. 1. – 10. kl. **8. Er skolen fulldelt, fådelt eller udelt?**Fulldelt Fådelt Udelt **Noen spørsmål om kurset "Gården som pedagogisk ressurs"****9. Hvilket kurs deltar/deltok du på?**Kursperioden 2002-2003 Kursperioden 2003-2004 **10. Ble du oppfordret av andre til å melde deg på?**Ja Nei **11. Hvordan fikk du kjennskap til kurset?**

(Kryss av for aktuelt alternativ)

Annonse i avisa GSPR sin nettside Tidligere kursdeltakere Fagorganisasjon Rektor Oppslag på skolen Fra gårdbruker Prosjektledelsen på Staup

Annet.....

.....

12. Deltar du på kurset i "par" sammen med en bonde?

Ja

Nei

13. Hvorfor meldte du deg på kurset "Gården som pedagogisk ressurs"?

Nedenfor er det listet opp mulige grunner for å delta på kurset. Vurder viktigheten av de enkelte i forhold til din egen deltakelse på kurset. (Sett ett kryss for hvert alternativ)

Jeg meldte meg på kurset "Gården som pedagogisk ressurs" fordi ...	Meget viktig	Litt viktig	Ikke viktig
Jeg vil at ungene skal få mulighet til å komme seg ut av klasserommet			
GSPR er en god måte å oppfylle intensjoner i L97			
Jeg ønsker at elevene skal få kontakt med dyr			
Jeg ønsker å skape en arena for elever som kan lykkes bedre i praktisk arbeid enn de gjør i teorifagene			
Jeg ønsker å formidle kunnskap om prosessene i naturen til elevene			
Jeg ønsker at elevene skal oppleve en mer praktisk skolehverdag			
Jeg var nysgjerrig på hva et samarbeid gård – skole kan være			
Jeg ønsker å gjøre undervisninga mi mer konkret			
GSPR gir mulighet for å ta i bruk alle sansene i læringsarbeidet			
Gårdsbruk er en viktig del av skolens lokalmiljø			
Jeg har positiv erfaring med elever på gårdsbesøk fra tidligere			
Jeg mener dette er en gunstig måte å formalisere samarbeidet mellom skole og gård			
Andre grunner:			

14. Hva er de tre viktigste grunnene til at du meldte deg på kurset "Gården som pedagogisk ressurs"?

1.....

2.....

3.....

15. Hvem dekker/dekket kursavgiften din?

- Du selv
- Skolen du arbeider ved
- Kommunen
- Andre (skriv hvem)
- En kombinasjon (skriv hvem og fordeling)
-

16. Hvordan vurderer du utsagnene som er listet opp her?

Sett ett kryss ved hvert utsagn.

	Helt uenig	Delvis uenig	Både og	Delvis enig	Helt enig
Jeg har lært mye nytt av foreleserne på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har lært mye nytt av de andre deltakerne på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Kurset har svart til forventningene mine	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med det faglige innholdet på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med organiseringen av samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektarbeidet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektveiledningen på samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektveiledningen mellom samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med prosjektsamarbeidet med partneren min	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med gruppearbeidet på samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har meget god kontakt med foreleserne	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har meget god kontakt med de andre kursdeltakerne	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har meget god kontakt med prosjektledelsen på Staup	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med "pensum" eller det skriftlige materialet på kurset	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med kursstedet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med informasjonen i forhold til samlingene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er svært tilfreds med den sosiale delen av samlingene	☐	☐	☐	☐	☐

17. Ønsker du noen endringer på kurset eller på samlingene?

- Ja..... Gå til spørsmål 18
- Nei..... Gå til spørsmål 19

18. Jeg foreslår følgende endringer:.....
.....
.....
.....

Noen spørsmål om "Gården som pedagogisk ressurs" ved din skole

19. Hvorfor har skolen din valgt å involvere seg i Gården som pedagogisk ressurs?
.....
.....
.....

20. Hvilke(t) klasstrinn ved skolen er involvert i GSPR? (Sett kryss på deltagende klasstrinn)

- 1. klasse
- 2. klasse
- 3. klasse
- 4. klasse
- 5. klasse
- 6. klasse
- 7. klasse
- 8. klasse
- 9. klasse
- 10. klasse

21. Hvilke(t) klasstrinn er du med til gården?
.....

22. Hvor mange dager er de aktuelle klasstrinn på gården?

- 1. klasse dager
- 2. klasse dager
- 3. klasse dager
- 4. klasse dager
- 5. klasse dager
- 6. klasse dager
- 7. klasse dager
- 8. klasse dager
- 9. klasse dager
- 10. klasse dager

23. Er GSPR omtalt i skolens virksomhetsplan?

- Ja
- Nei

24. Er GSPR omtalt i årsplaner for de involverte klasstrinnene?

- Ja
- Nei

25. Gården som pedagogisk ressurs og L97 – ta stilling til utsagnene i tabellen

Merk av med et kryss i hvilken grad du er enig i hvert av utsagnene.

	Helt uenig	Delvis uenig	Delvis enig	Helt enig
Vi tok <u>utgangspunkt</u> i L97 da vi laget planen for GSPR ved vår skole	☐	☐	☐	☐
L97 er godt egnet som styringsredskap når vi skal planlegge innholdet i GSPR	☐	☐	☐	☐
Hvilke tilbud gården kunne gi var avgjørende i planlegginga av GSPR	☐	☐	☐	☐
GSPR er en god måte å gjennomføre mange av læringsmålene i L97	☐	☐	☐	☐

26. Hvordan vurderer du samarbeidet mellom skolen og gården?

- Svært godt } Gå til spørsmål 28
Godt }
Mindre godt } Gå til spørsmål 27
Dårlig }

27. Hvordan kan samarbeidet mellom skolen og gården bli bedre?

.....
.....
.....

28. Samarbeider du og bonden om planleggingen av aktivitetene på gården?

- Ja
Nei, bonden gjør planleggingen
Nei, jeg gjør planleggingen

29. Hvilke oppgaver har du når elevene er på gården?

Gi gjerne eksempler på hva du gjør.

.....
.....
.....

30. Hvilke oppgaver har bonden når elevene er på gården? Gi gjerne eksempler.

.....
.....
.....

31. Hvis du kunne velge fritt, hvilken type gård ville du helst ha et samarbeid med?

Svar først med ett kryss på A, deretter med ett kryss på B.

- A. Konvensjonell drift
 Økologisk drift
 Spiller ingen rolle
- B. Allsidig drift med husdyr
 Planteproduksjon
 Hagebruk
 Mange ulike dyr ("klappedyr")

32. Hva er den ideelle bakgrunn en bonde bør ha som skal samarbeide med en skole i GSPR?

- Heltidsbonde
 Deltidsbonde
 Lærerbonde (både lærer og bonde)

33. Vurder utsagnene som er listet opp her (Sett ett kryss ved hvert utsagn)

	Helt uenig	Delvis uenig	Både og	Delvis enig	Helt enig
Kommunen støtter opp om GSPR (for eksempel etater, politikere, administrasjon)	☐	☐	☐	☐	☐
Elevenes foresatte engasjerer seg i GSPR	☐	☐	☐	☐	☐

34. Hva er årsaken(e) til at kommunen støtter/ikke støtter opp om GSPR? (Vis gjerne til eksempler)

eksempler)

a) Hvem i kommunen støtter GSPR og hvorfor?

.....

b) Kommunen støtter ikke GSPR fordi:

.....

35. Hva er årsaken(e) til at foresatte engasjerer/ikke engasjerer seg i GSPR?
(Vis gjerne til eksempler)

a) Foresatte engasjerer seg fordi:

.....

b) Foresatte engasjerer seg ikke fordi:

.....

36. I hvilken grad inngår disse fagene i arbeidet med GSPR ved din skole?

Sett ett kryss for hvert fag

Fag	Stor grad	Viss grad	Liten grad	Ikke
Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering	☐	☐	☐	☐
Norsk	☐	☐	☐	☐
Matematikk	☐	☐	☐	☐
Samfunnsfag	☐	☐	☐	☐
Kunst og håndverk	☐	☐	☐	☐
Natur- og miljøfag	☐	☐	☐	☐
Engelsk	☐	☐	☐	☐
Musikk	☐	☐	☐	☐
Heimkunnskap	☐	☐	☐	☐
Kroppsøving	☐	☐	☐	☐

Om for- og etterarbeid til aktivitetene på gården

37. Hvor ofte gjør dere for- og etterarbeid?

Kryss av for det som passer for deg	Hver gang	Nesten hver gang	Av og til	Aldri
Klassen min driver forarbeid til dagene på gården	☐	☐	☐	☐
Klassen min driver etterarbeid etter dagene på gården	☐	☐	☐	☐

38. Hvor mange skoletimer bruker dere i din klasse (i gjennomsnitt) til forarbeid for hver dag på gården?

..... timer

39. Hvor mange skoletimer bruker dere i din klasse (i gjennomsnitt) til etterarbeid etter hver dag på gården?

..... timer

40. Hva vektlegger du i for- og etterarbeidet med elevene?

I forarbeidet:

.....

.....

I etterarbeidet:

.....

.....

41. Elevenes utbytte av GSPR - ta stilling til utsagnene som er satt fram i tabellen under.

Merk av på skalaen fra 1 (svært uenig) til 10 (svært enig)

	svært uenig								svært enig	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Elevene har et stort engasjement i aktivitetene i GSPR										
Elevenes aktivitet i etterarbeidet viser at de faglig lærer mye av aktivitetene på gården										
Arbeidet med GSPR er en god måte å utvikle elevenes nysgjerrighet og utforskertrang										
GSPR fører til at vi mister verdifull undervisnings-tid i en del fag										
Elever lærer mer faglig av arbeidet i GSPR enn av bare å gjennomgå det samme stoffet i klasserommet										
Erfaringene og opplevelsene på gården fører til en bedre forståelse av mye av lærestoffet vi arbeider med på skolen										
Den tverrfaglige tilnærmingen til lærestoffet i GSPR styrker elevenes læring										
For en del elever fungerer gården som en alternativ mestringsarena										
Å arbeide på denne måten betyr mye for samholdet mellom elevene i klassen										
At elevene deltar i aktiviteter på gården har ingen virkning på den faglige læringa deres										
Å arbeide med GSPR er en god måte å utvikle elevenes holdninger til samarbeid										

42. Er det forskjell på hvordan jenter og gutter forholder seg til aktivitetene på gården?

Ja Gå til spørsmål 43

Nei Gå til spørsmål 44

43. Hvilke forskjeller ser du på jentenes og guttenes måte å forholde seg til aktivitetene på?
(Gi gjerne eksempler)

.....

44. Mener du GSPR bidrar til å forsterke tradisjonelle kjønnsroller?

Ja Hvordan?

.....

Nei Hvorfor ikke?

.....

45. Er det lagt opp til en ordning på skolen din slik at dine erfaringer og din kunnskap fra kurset formidles til de andre lærerne i kollegiet som er/vil bli involvert i GSPR?

Ja Hvordan skjer dette?.....

.....

Nei

46. Hvordan finansierer din skole samarbeidet med gården i GSPR?

.....

.....

Om nettstedet GSPR

47. Har du vært inne på nettsidene til GSPR i Nord-Trøndelag?

Ja Gå til spørsmål 48

Nei Gå til spørsmål 50

48. Her er noen påstander om nettstedet GSPR

(Sett ett kryss ved hver påstand)

	Helt uenig	Delvis uenig	Både og	Delvis enig	Helt enig
Nettstedet er en god informasjonskanal	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg får informasjon på nettsidene som er verdifull i arbeidet med GSPR	☐	☐	☐	☐	☐
Nettsidene har gode eksempler på konkrete opplegg	☐	☐	☐	☐	☐

49. Savner du noe på nettstedet GSPR? I så fall hva?

.....

.....

GSPR og framtida

50. Tror du at skolen din arbeider med GSPR om 5 år?

Ja Hvorfor?

.....

Nei Hvorfor ikke?

.....

51. Hva er de tre viktigste faktorene som må være til stede for at dette gård – skolesamarbeidet ved din skole skal bli en varig ordning?

1.
-
2.
-
3.
-

TAKK FOR AT DU TOK DEG TID TIL Å FYLLE UT SKJEMAET!

Bruk den ferdigfrankerte konvolutten til å returnere skjemaet innen tidsfristen 1.mai. Har du kommentarer kan du skrive disse på neste side eller legge ved eget ark.

